

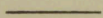
7

1

ԲՈՒԿ ԽՂԴԱՐԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԲ

Ն Ա Խ Ն Ե Ա Ց

ՄԵԹՈԴՆՐ ՀԵՐԸՅԻ

2

REPRODUCED FROM
THE
P. T. C. P. B. S.
—
H. B. D. L. S. P. C. B. S.

5-79

ՄԻՒԹԱՐԱՅ

Library

01 (47.925)(09)

ԲՈՇԿԱԳԵՏԻ ՀԵՐԱՅԻՈՅ

ԶԵՐՄԱՆՑ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆ 1981 թ.

ՄԻՒԹԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԴԵԱՄԲԲԷ ԵՒ ԾԱԽԻԻԲ

ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ԶԷԼԷՊԻՒ ՏԻՒԶԵԱՆ

hsc

8087

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

ՅԱՄԻ 1832 ՌՄՁԱ

4

U. S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR

GENERAL LAND OFFICE

WASHINGTON, D. C.

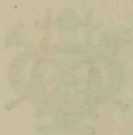
UNITED STATES OF AMERICA

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

GENERAL LAND OFFICE

422

21.2.11

U. S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR

GENERAL LAND OFFICE

WASHINGTON, D. C.

ԱՌ ԸՆԹԵՐՅՈՂՍ

Որպէս զյուլովագունից 'ի մերոց արանց բարգաւաճելոց յազգս ազգս առաքինութեանց և 'ի պերճ գիտուիս զարգացելոց, նոյն և զմատենագրիս Մխիթարայ որ 'ի Հեր աւանէ՝ զհանգամանս կենացն գողացաւ 'ի մէնջ վրիպագործ ժամանակն : Բայլ եթէ բարեկամք առն քաջ երաշխաւորք իցեն վարուց նորա, ո՞ այլ որ քան զՄխիթարս մեր գովելի հանդիսասցի յասպարէզ առաքինութեց : Օյ առ ժամանակօք մեծաց Վաթողիկոսացն՝ Վերսիսեանց և Վրիգորեանց կեցեալ սորա, և ընդ նոսա զոլոր սիրոյ բարեկամութեան սնդեալ, զկշիռ փոխարինին առաքինութեանց իւրոց և զիմաստասէր բարոյիցն ընկալաւ զանկէղծ սէր նոցա : Որոց կամեցեալ իսկ թողուլ յեանոցս անջինջ արձանագիր զսիրոյ իւրեանց և ըզմեծարանաց առ այնպիսի այր մեծարոյ, առաջինն զչքնաղ քերդածն իւր ՅԱՂԱԿՍ ԵՐԿԵՒՅ ԵՒ ԶԱՐԴՈՒՅ ՆՈՐԱ ընծայեաց սմին, ընդ բժշկական ճարտարութեանն և զաստեղագիտուէ ասորժակս նորա դրոշմելով 'ի գլուխ քերդուէն : Իսկ երկրորդն, զի մի անյիշատակ ելցէ յաշխարհէ այրն ծայրացեալ յուս

մունս իւրոյ ժամանակին , բռնադատեաց զնա յայս երկասիրութի . որով և ոչ ինքն միայն հայրապետն դիւրանսաց լսողութե նորա և հայրենասէր բարուցն գտաւ երախտապարտ , այլ և զմեզ գլխովին ինքեան և քաջի մատենագրիս կալաւ երախտապարտս :

Օ բժշկական ճարտարութի օրինակագրիս թուղումք հմտացելոցն արուեստին զճշգրիտ քննութեն բերել ՚ի վերայ զգատալճիւ . բայց մեզ ընդ անհաս ըին մատենայած հմտութի առնն զարմանալ է , որ ՚ի վեր և ՚ի վայր ՚ի մատենին գտանեմք յիշատակեալ զճարտարս արուեստին որ ՚ի համազգեաց , որ ՚ի Յուսաց , որ յարաբացոց և որ ՚ի Պարսից . յոր և օժանդակ լեալ է նմին կատարեալ վարժութի նորա ՚ի լեզուս ազգացն այնոցիկ , և անխոնջ փոյթ ընթերցասիրութեանն :

Եւ լ թի միանգամ զմտաւ ածեմք թի յորում ժամանակի բարգաւաճէր այսպէս Միսիթար , մեծ ևս զարմանաց գտանեմք պատճառս : Յայնմ ժամու , յորում բնաւ Աւրոպա , որ այսօր արիիափայլ ջահէ ՚ի պայծառութի համօրէն պերճ գիտութեց , և նմ քաղաքական առաւելութիքն ամբողջացանէ զտիեզերս , ծածկեալ կայր հիգաբար ՚ի խաւար խոր տգիտութե , առ մեզ լիին թերացեալ ճաճանչք լուսասպայծառ գիտութեց : Եւ լ արդ , աւանդ , փոխանակ փառաց մերոց չգիտեմ զինչ զմեր ՚ի յայտ ածիցեն անշեջ լոյս հարցն մերոց : Բայց և այսու ոչ եթի պարտ ինչ իցէ սրտաբեկ լքանել հարազատ որդւոցս . զի եթի որ բնաւ խաւարեալն էին , այնչափ պայծառացան՝ զի ծագումն լուսոյ նոցա առ հասարակ ընդ տիեզերս ցոլանայ , որչափ ևս դիւրագոյն իցէ զառ-

կայծեալ լոյսն 'ի մեզ, կամ զհուրն ծածկեալ ընդ
 դազախով բազմարկած ժամանակին արծարծանել
 վերստին . եթէ միայն հին փոյթն նորոգեսցի 'ի մեզ :
Այլ սէր հայրենի ձգեաց զմեզ 'ի բանս դուցէ ան-
 սպարտս , արտաքոյ տեղւոյս և ժամանակի :

Արդ մատենագիրս լաւ համարեցաւ զաշխար-
 հիկ խօսից ժամանակին զտիպան 'ի գործ արկանել
 'ի դիրս յայս , զի դիւրալուր խնդրողացն յարդարեւ
 ցէ զբանսն : **Ալ** զի յայնմ ժամու բազում այլազգաւ
 ցի խօսք մոլտս գտեալ էին առ ուսմկին , վասն այ-
 սորիկ յաճախ գտանին 'ի մատենիս նորամուտ բանք .
 բայց սակայն և ոչ սակաւ նախնի հայաստան խօսից
 նշողէն 'ի սմա վսեմութիւր :

Իսկ պահպանութե սորա , և անվթար առ մեզ
 ժամանելոյ շնորհապարտս գտանիմք , որպէս և յայլն
 բազումն , ազգին գաղղիացւոց : **Օ** ի յամիր 1824
 գտաւ գրչագիր օրինակ սորա նօտարացի գրով 'ի մա-
 տենագարանն արքունի 'ի Փարիզ , առանց ինչ յիշա-
 տակարանի և կամ թուականի ինչ գրչուէն . այլ 'ի
 գրոցն տարազուէ և յորակէ թղթոյն կարծի գրեալ
 յեօթնևտասներորդի դարուն :

Ալ այս միայն գրչագիր էր առաջնորդ մեզ յայսմ
 սուպագրութե . զորոյ զյայտնի թուեցեալ մեզ վրի-
 պանսն ոչ ինչ խղճեցաք ուղղել առանց ինչ ազգ առ-
 նելոյ . իսկ յորս կարծիք ինչ 'ի մեզ ծնանէին , բտ
 մերոյ սովորութե հաւատարմաբար 'ի ստորեւս իջիցն
 նշանակեցաք . յորս թերևս ուրեք եղև մեզ առաւել
 քան զարժանն վարել խղճմտութի . սակայն թուի
 թէ ոչ այնչափ ինչ առաւել խղճմտութն յայսոսիկ
 սխալեմք , որպէս սովոր է վրիպեցուցանել ձեռներէց

Համարձակութիւն . զոր և խրատեցաք յերկար դեգե-
րանացս 'ի մատեանս երիցագունից : Այլ թէ երբեք
ըստ անհրաժեշտ սլայմանի մարդկային տկարութե
վրիպեալ իցէ յաչաց մերոց ինչ 'ի կարեօրաց , դիւ-
րագիւտ ներողութե յուսամք Հանդիպել :

Իսկ այժմ փոյթ առն Հայրենասիրի յորդորեցաւ
տալ զսա ընդ Հանուր յընթերցումն Համագգեաց , զի
և որդիք նախանձաւորք գտանիցին 'ի տիպ ճշգրիտ
կերպարանաց իմաստասէր Հարցն առաքինեաց ըստ
իւրաքանչիւր չափու լինել սիտանի ազգին և սլայ-
ժառացուցիչ . որ այն իսկ ինդութի մեծ ազգասէր
սրտի Հոյակապ առնն և բարերարի , և մերոց քրք-
տանցս առաւելութք տրիտուր :

ՄԻՒԹԱՐԱՅ ՀԵՐԱՑԻՈՅ

ԲՃՇ ԿԼԿԼՆ

ՎԱՍՆ¹ ԵՐԵՔ ԱԶԳ ԶԵՐՄԱՆՑՆ

ԵՍ Միթար հերացի տրուպս 'ի բժշկաց, որ 'ի մանկութենէ սիրող եղէ իմաստութիւն և բժշկական արուեստից, և վարժեցայ 'ի դպրութիւն արաբացւոց, Պարսից և հելլենացւոց, տեսի յընթերցումս՝ որ առ նոսա դրոցն, զի ունէին զարուեստ բժշկութիւն լի և կատարեալ ըստ առաջին իմաստնոցն. այս ինքն զնախադիտութիւն, որ է իմաստ և վարդապետութիւն բժշկական արուեստից. և 'ի հայք բնաւ ոչ գտի զվարդապետութիւն և զիմաստ նախադիտութեն, այլ զստաւ ծուծն միայն. և այս ոչ ըստ կարգի և լի, այլ համառօտ և ծաղկաբաղ աստի և անտի հաւաքեալ, յայլ և այլ գրչաց և մտաց այլայլաժ: Վամեցայ ըստ իմոյ կարողութես առնել զգիրքս զայս՝ միայն վասն երեք ազգ ջերմանցն համառօտ՝ նախադիտութեամբն և ստաւմամբն: Օբովանդակն որ վասն արուեստի բժշկութեն իմաստութիւն՝ թողի. և զերեք ազգ ջերմանցս միայն հաւաքեցի, և թարգմանեցի 'ի հայ բառ: Պատճառ ունելով այսմ աշխատութիւն և զսեր և զյօժարութիւն սրբոյ և աստուածապատիւ կաթուղիկոսին հայոց տն Վրիգորի, որ մակակոցի Տղայ:

1 Յօրինակին այս մակագիր էր յառաջարանիս ,, բժշկական անուամբն այ՝ միայն վասն երեք ազգ ջերմանցն. արարեալ Միթարայ իմաստուն բժշկի, որ 'ի հերքազալէ ծննդեամբ. և վարժեալ իմաստութեամբն հելլենացոց, հայոց, արաբացոց և Պարսից, օգնակաւ նու թեամբն այ: "

Սա որ էր առաջնորդ յաթոռ սրբոյն Վրիգորի՝ ուսաւորչին Հայոց . զոր տեսի ամենայնիւ սիրող իմաստութիւն և հմուտ : Եւ յաղագս այսորիկ յօժարեցի 'ի պէտս և 'ի յօգուտ սորա առնել զգիրքս զայս 'ի հռոմ և յարապիկ և 'ի պարսիկ՝ գրենաց , ըստ իմնյ կարողութեան և շնորհի՝ զոր ետ ինձ օր գիտութիւն լեզուաց և գրոց նոցա :

Վարդեցի և շարեցի ըստ չորից նիւթոց կարգի . զնախագիտութի և զստածումն նորա կարգի և բժշկութի վասն երեք ազգ ջերմերուն միայն . զբորբոսայինն և զանբորբոսն , զսուրն և զերկարօրեայն , զնւպայոջն և զաննոպայն . զսեռ նոցա և զտարբերութի , զտեսակ և զյատուկ զպատահումն , որք զկնի հիւանդութեցն լինին :

Օ ի առին նախ բժշկական վարդապետքն զհինգ ձայն ներածութեցն Պորփիրի յառա Ղրիստոտէլի իմաստասիրի , եղին հիմն և կանոնք բժշկական արուեստին . նմանապէս և մեք շարեցաք և հաստատեցաք ըստ կարգի հին և նոր վարդապետացն , և արարաք զգիրքս զայս , և անուանեցաք ԶԵՐՄԱՆՑ ՄԻԻԹԱՐՈՒԹԻՒՆ . զի սա միսիթարէ զբժիշկն ուսմամբ . իսկ զհիւանդն առողջութի՝ օղորմութի և օգնակալ նութի՝ արարչագործին ան : Եւ արարի զսա գեղջուկ և արձակ բարբառով , զի դիւրահաս լիցի ան ընթերցողաց , առ 'ի յիշատակել զմեզ և ինդրել թողութի մեղաց 'ի մարդասիրէն օր :

Թարգմանեցաւ և գրեցաւ գիրքս այս յամի հազարերորդի հարիւրերորդի ութսուներորդի չորրորդի օրն մերոյ Յիսի Վիսի գալտեանն . յորում էր և թուականս Հայոց ՈՂԳ . 'ի հայրապետութեան սրբազան կաթուղիկոսիս Հայոց օրն Վրիգորի որդւոյ Սասի բարեպաշտ իշխանի պահլաւունւոյ , որ և պատճառն է գրոցս :

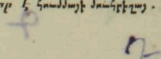
1 Եթիմակին կրկին անգամ գրեալ էր յարապիկ , և պակասեր 'ի գրքի :

R

11

- Ա. Պաւարումն կարճառօտ : և պատմութի նախագիտութե և ստածումն բժշկութեան վասն երեք ազգ ջերմանց միայն ասացեալ . 1
- Բ. Վասն թէ զինչ է ջերմն և ուստից բնծայի . և զինչ է սահման նորա և որպէս լինի ջերմն . 3
- Գ. Պատմութի և նախագիտութի վասն միօրեայ ջերմանն , որ կոչի արձու . 7
- Դ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք կերակրոյ բնծայի . 7
- Ե. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք արևէ լինի կամ 'ի սամուճ յօդէ կամ 'ի տաք տեղեաց . 8
- Զ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի ցրտոյ լինի . 10
- Է. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի փոթոթ ջրոյ լուանալոյն լինի . 12
- Ը. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի յերեք հոգւոյն դատմանէն լինի . 15
- Թ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի սիրտ ելնելոյն լինի . 16
- Ժ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն հոգան և տրրտմութիւն լինի . 18
- ԺԱ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տքնուէ լինի . 20
- ԺԲ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի յայտոցէ լինի զերդ որ 'ի ցայլն ելանէ , կամ 'ի ցաւէ մին այլ որ յայլ յանդամն լինի ելանէ . 22
- ԺԳ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի շատ և 'ի յանելուածոյ կերակրոյ լինի և 'ի թուխմայէ . 25
- ԺԴ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն յանօթի կենալոյն լինի և 'ի սովոյ : 26
- ԺԵ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի շատ դատելոյն լինի և 'ի հարձնաց կամ 'ի ծանր և 'ի դիժար բանէ . 27
- ԺԶ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն խոնձնալն լինի ձիով կամ հետեակ . 28

- ԺԷ. Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն զուզամն և նուզլան և հազն լինի. 29
- ԺԸ. Վասն այն ջերմանն որ զկնի փորացաւութեանն և փորանցութեն լինի. 31
- ԺԹ. Վասն այն ջերմանն որ զկնի մահտարածամուռն է պատահած. 32
- Ի. Վասն այն ջերմանն որ զկնի նուազին և թալանան. 33
- ԻԱ. Պատմութի նախագիտութե երեք ցեղ հալւամաշ ջերմերոյն. 35
- ԻԲ. Վասն ստածման և բժշկութե առաջին ցեղ հալւամաշ ջերմանն, որ ՚ի տարութենէ լինի. 41
- ԻԳ. Պատմութի և նախագիտութի վասն սլին ջերմանն, որ է թորոյն խոցնալն և մաշիլն. 48
- ԻԴ. Պատմութի և նախագիտութի վասն ամ ցեղ բորբոսային ջերմերոյն ուրիշ ուրիշ. 56
- ԻԵ. Պատմութի և նախագիտութի վասն արեանն ջերմերոյն և արեանն. 62
- ԻԶ. Վասն ստածման և բժշկութե սինէհիս ջերմանն որ ՚ի յարենէ լինի, և ինք ընդ երեք ցեղ բաժանի. 64
- ԻԷ. Վասն ստածման և բժշկութե այն ջերմանն որ հետ այտոցին լինի, զոր մաշարայ կոչեն, և հոռոմն ~~առաջնորդէլ~~ ասէ. 72
- ԻԸ. Պատմութի և նախագիտութիւն վասն ջերման որ զկնի ծաղկին լինի. 76
- ԻԹ. Պատմութի և նախագիտութի վասն պալղամին ջերմերոյն. 80
- Լ. Վասն ստածման և բժշկութե ափիսնոինոս ջերմանն, որ ՚ի պալղամէ լինի. որ թարգմանի ամ աւուր ջերմն. 82
- ԼԱ. Պատմութի և նախագիտութի վասն այն երկու ազգ ջերմանցն, զոր անուանեն անփիլիոս և լիպիրիայ. 88
- ԼԲ. Վասն ստածման և բժշկութե երկու ջերմանն որ անփիլիոս և լիպիրիայ կոչեն. 89
- ԼԳ. Պատմութի և նախագիտութի վասն խարտէշ մաղձին ջերմերոյն, որ է սփրայն. և հոռոմն չսանիին խալին ասէ. 90
- ԼԴ. Վասն ստածման և բժշկութեան այն ջերմանն որ կոչի յիստակ տետրատէօս. զոր հոռոմն ախտաօս անուանէ, և տաճիկն խաալայ, որ թարգմանի անպակ և յիստակ մաղձին ջերմն : Վասն ստածման և բժշկութե այն ջերմանն որ չէ յիստակ տետրատէօս, այլ խառն և յօղական է ՚ի յայլ նիւթէ. 95
- ԼԵ. Վասն ստածման և բժշկութե սուր և այրեցող ջերմանն, և իւր պատճառն անապակ խարտէշ մաղձն է լինի, որ է հոռոմայի հոռոմիլայ. 103

- ԼԶ . Վասն ստածման և բժշկութե այն սուր և այբե-
ցող ջերմանն, զոր հոռոմն երկու և երեք և կըրկ-
նակ տետուատէօս ասէ , և տաճիկն շարաբայ, զոր
'ի յար տետուատէօս անուանէ . 107
- ԼԷ . Պատմութի և նախադիտութի վասն ջերմանն, զոր
հոռոմն իփփէփփփփփփփփփ ասէ , և տաճիկն շարաբայ ԷԷԲ
ասէ . որ թարգմանի կէս երեքօրեայ . 109
- ԼԸ . Վասն ստածման և բժշկուե խոխոտիտէօս ջերմանն . 111
- ԼԹ . Պատմութի և նախադիտութիւն վասն սաւտային
ջերմերոյն , որ է սև մաղձն . 116
- Խ . Վասն ստածման և բժշկութեան տետուատէօս ջեր-
մանն . 116
- ԽԱ . Պատմութի և նախադիտութի վասն բնական սաւ-
տային ջերմանն , և իւր ստածումնն . 124
- ԽԲ . Պատմութի և նախադիտութի վասն հինգօրեայ և
վեցօրեայ ջերմերոյն . ստածումն և բժշկութի հինգ-
օրեայ ջերմանն . 129
- ԽԳ . Վասն ստածման և բժշկութե վեցօրեայ ջերմանն . 130
- ԽԴ . Պատմութի և նախադիտութիւն վասն մետասան-
օրեայ ջերմանն : Եւ վասն մետասանօրեայ ջեր-
մանն ստածման և բժշկութե . 132
- ԽԵ . Վասն ստածման և բժշկութեան վասն մետասան-
օրեայ ջերմանն . 133
- ԽԶ . Պատմութի և նախադիտութի վասն չորից ժամա-
նակաց որով յառաջագէտ լինի բժշկին զմահուն
և զկենաց ամենայն ցեղ հիւանդի : Գիտութի նշա-
նաց որ զառողջութի դուշակեն : Գիտութի նշա-
նաց որ զմահն դուշակեն : Խրատք բժշկաց . 134

1 Յօրինակին յերկու գլուխս հա տեալ էր այս մակագիր, որով և ցանկս ժամանէր 'ի իւր գլուխ . այլ զի 'ի բուն մատենին 'ի մի գլուխ

ժողովէ զամենայն մատենագիրն . պատշաճ թուեցաւ և աստ 'ի մի ամփոփել :

ՄԻՒԹԱՐԱՅ

Հ Ե Ր Ա Յ Ի Ո Յ

ՔՆԵՐՄԱՆԵՅ ՄԻՒԹԱՐՈՒԹԻՒՒՆ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա

Հաւարումն համառօտ և պատմութիւն նախագիտութե և ստածումն բժշկութե վասն երեք աղգ ջերմերոյն միայն ասացեալ:

ՊԱՐՏ՝ է ամ մարդոյ որ զբժշկական արուեստս 'ի հոգս է առել, և ունիցի փոյթ բժշկութե զկատարեալն, որ քննէ աղէկ և իմանայ վասն ամ ցեղ ջերմանցն գիտութե: Ալ զայն պատճառան որ

1 Յօրինակին՝ գրին կամ այլ որ 'ի հնագունից՝ 'ի սկիզբն բանիս յաւելու իբրու յառաջարան իմն զայս օրինակ. «՛ Ի բանից Միսիթաւայ հերացոյ իմնասուն և ճարտար բժշկի թարգմանեալ ստուգարան և անաղալ. և ուսուցանէ օրինակօք եթէ զինչ է ջերմն, և որպէս լինի ջերմն, և զպատճառան թէ ուստից ընծայի ջերմն: 'Նոյնպէս և զնշանքն և զպատահմունքն, որք զինի ջերմանն լինի. և այս պատճառուն և զբժշկելն, զամէն մէկ ուրիշ ուրիշ օգնականութեն նոյ ցուցանէ: 'Նոյնպէս և զերակ մաճասային և զգիտութի նորա, և զտեսութի կարուրային և զքննութի նորա: Այսպէս և զձեռնաղուային գիտութեն. և զբուրհանն, զոր հոստիք դատաստանի օր ասեն ընդ հիւանդարար նիւթն և ընդ բնու-

թին, որպէս ընդ երկու դատասխազ. իսկ արապիկք և պարսիկք բուրհան ասեն. և մեկնեն պատեւազմի օր նոյնպէս ընդ հիւանդարար նիւթն և ընդ բնութիւնն. զի յայնմ աւուր կամ յաղթէ հիւանդարար նիւթն բնութեն, նա փոսս գործէ. կամ յաղթէ բնութին հիւանդարար նիւթոյն, և գուշակէ զառողջութիւնն. և զայն որք բաս կարգի են գլուխք եղեալ: Եւ ուսուցանէ զորս ժամանական, որով նախագէտ լինի բժիշկն զմահուն և զկենացն, ոչ միայն 'ի ջերմերն, այլ և յամ աղգ ախոս հիւանդութե: Ուսուցանէ զբժիշկն եթէ քանի դիմօք պարտ է ստածել և բժշկել զհիւանդն: Սկիզբն առնէ և ասէ հասարակ և գեղջուկ բարբառով այսպէս. Եթէ Պարտ է. . . և մահահաշարէ զբանս մասննագրին:

զօտար ջերմն ընծայեն՝ ՚ի մարմնոյն ՚ի զատ պահէ . և իւր ջանսն առաւել ՚ի ջերմերոյն բժշկութեան առնէ , քան վասն այլ ազգ հիւանդութեցն : Ալ ոչ մի փոքր ՚ի հիւանդութեցն դիպելոց . զի սակաւ հիւանդութիւն , յորժամ անսիրոյթ լինի և յամէ , զօրացեալ բազմանայ և յաղթէ մարմնոյն :

Արդ վասն ջերմանցն գիտուէ առաւել պէտ առնել արժան է յաղաղս երկոց պատճառանայ : Ասկ առաջին պատճառն այն է՝ որ ջերմն քան զամ ցեղ հիւանդութիւն ՚ի մարդիկ շատ հասնի . և այլ ինքն լինի պատճառ բազում և այլ ցեղ հիւանդութեց : Ալ երկրորդ պատճառն այն է՝ որ ամ ցեղ հիւանդութի ՚ի յանդամ մի լինի կամ ՚ի յերկուս , կամ ՚ի սակաւ մասունս մարմնոյն գործեն զցաւն . իսկ ջերմն բովանդակ ընդ ամ մասունս մարմնոյն լինի : Ասկ երրորդ պատճառն այն է՝ որ ջերմանն սկիզբն ՚ի սրտէն լինի , և ՚ի սրտէն սիրտի ՚ի ձեռն շնչաւոր երակացն բովանդակ ընդ ամ մարմինն : Ապա պարտ է բժշկաց քննել և իմանալ աղէկ , և ՚ի միտ առնուլ վասն երեք ազգ ջերմերոյն նախագիտութեան . նոյնպէս և զիւրեանց ստածումն և զբժշկութիւն իմանալ , և անսղալ ստածել և բժշկել :

Վասն թէ զհնչ և ջերմն և զհնչ և սահման նորա, և որպէս լինի ջերմն
և ուստից ընծայի :

ՊԱՐՏ է գիտենալ որ ջերմն օտար տաքութիւն է
զատ 'ի բնութիւն, խառնեալ ընդ բնաւորական տա-
քութիւնն՝ որ 'ի սիրտն : **Վ**աչէ սկիզբն 'ի սրտէն, և
սիրտի 'ի ձեռն շնչաւոր երակացն ընդ ամ մարմինն,
որպէս այլ յառաջն ասացաք, և խափանէ զբնութե
գործերն : **Վ**աչ էն բնութե գործերն այսոքիկ . ցան-
կութի կերակրոյն և ըմպելոյն, կանգնելն և գնալն և
արթնութիւն, յառնելն և նստելն և մերձաւորութիւն,
և այլ ամ բնութե գործն որ 'ի մեզ են : **Ս**կէպէտ և
ասացաք զբնութեան գործերն՝ որ խափանին 'ի ջեր-
մերոյն և 'ի յայլ ամ ցեղ հիւանդութենէ, սակայն
ոչ կատարեալ խափանումն, այլ մասնական ինչ . զի
մահուամբ միայն խափանին բնութեան գործերն կա-
տարեալ :

Վայժմ պատմեմք զորպիսութի ջերմանն և զիւր
գիտութիւն, որ երեք ազգ են : **Վ**աչ ասացին իմաստա-
սէրքն թէ վասն այնորիկ եղէն երեք ազգ, որ բուլան
դակ յամենայն մարմնոյն սկսանի **և** մարմինք մարդ-
կան ընդ երեք բաժանին : **Վ**աչին բաժինն երեք
շունչ են, զոր երեք հոգի անուանեն, որ են հոգի
բնութե, իւր տեղի և բնակարան լերդն է . և հոգի
կենդանութե, իւր տեղի և բնակարան սիրտն է . և
հոգի զգայութե, իւր տեղի և բնակարան գլխոյն ա-
ռաջի փորոքն է :

Վաչ երկրորդ բաժինն գիջութեներն, զոր հոռոմն
իւն անուանէ, և տաճիկն իւլն¹, որ թարգմանի չորս
նիւթ կամ չորս ենթակայ, որ են արիւն և մաղձն,
պաղլամն և սալտայն :

Վսկ երրորդ բաժինն չոր և պինտ անդամուքն են,
որք են ոսկերքն և ջիւքն, կապքն և լարքն, կակուղ

1 'ի լուսանցան իւլն :

և խռատամն ոսկերքն, զերդ զբիճին գլուխն, և կողերուն ծայրքն, և խռակին հլուսքն, և այլ զոր նման է սոցա : **Y**

Իսկ այն ազգ ջերմն, որ պատճառն յերեք հոգիքն լինի, միօրեայ ասեն. զի իւր թուականն մի օր է : Ալ զչորս ժամանական հիւանդուեցն, որ են սկիզբն, և յաւելուին, և կատարելն ՚ի լման որ դադարի միացեալ, և պակասելն օր ըստ օրէ, և զիւր բուրհանն՝ ՚ի նոյն օրն առնէ, և արձակի ՚ի քսանուչորս պահն :

Իսկ այն ազգ ջերմն որ պատճառքն գիճութիքն լինին, որք են չորս նիւթն, բորբոսային ասեն. զի յորժամ բորբոսն ՚ի ներքս ՚ի յերական լինի ՚ի յարեն՝ ՚ի յար և ՚ի սուր և այրեցող ջերմանն, հումայի մուհրիղայ կասեն. ապա թէ դուրս յերակացն բորբոսին, այն են նոպայով ջերմերն : **X**

Իսկ այն ազգ ջերմն որ պատճառն չոր և պինտ անդամունքն լինին, հոռոմն լիւիճն ասէ, և տաճիկն դէկ, որ թարգմանի հալեմաշ. և այլ ոմանք սեղմ ասեն. և հայք բարակ ասեն : Ալ ինքն երեք ցեղ լինի մի քան զմի դժար, և յետինն մահարար. և հաստատին նոքա յերեք բնաւորական գիճութիւնքն. զի մարմինք մարդկան չորս բնաւորական գիճութիք ունին. **Y** մէկն չորս նիւթն են, և զերեքն այլ ՚ի յետոյ պատմեցից օգնականութեամբն նոյ :

Այլ Վաղիանոս վասն երեք ազգ ջերմերոյն գիրքն, յառաջին մակալաթն՝ որ է ճառ՝ ասէ, եթէ աղէկ իմացիր և ՚ի միտ առ, յորժամ առնուն ջերմն ջուր և արկանեն ՚ի հով պուտուկ, անպատճառ տաքնայ հով պուտուկն ՚ի ջերմ ջրէն. ապա թէ առնուն հով ջուր և արկանեն ՚ի տաք պտուկ, նոյնպէս տաքնայ հով ջուրն ՚ի տաք պուտուկէն. օրինակ է պուտուկն չոր և պինտ անդամոցն. իսկ ջուրն գիճութեանցն, որք են չորս նիւթքն : **Y** յորժամ տաքնայ չոր և պինտ անդամունքն, տաքցնեն զչորս նիւթն, որ է արիւնն և մաղձն և պաղամն և սալտայն. նոյնպէս թէ տաքնայ չորս նիւթն, տաքցնեն զչոր և զպինտ անդամունքն :

Այլ այն ցեղ ջերմն որ ՚ի յերեք հոգիքն լինին, չունի օրինակ որ ՚ի ինքն ՚ի նման լինի նմ դիմօք. բայց վասն այնոր որ երևնայ և ընդ գիտութիւն անկա

նի՛ , ա՛ռ ՚ի միտ օրինակ զգարբնի փութնն , որ երբ ՚ի յինքն քաշէ զբնիկ տաք օդն , անպատճառ տաքնայ փութնն ՚ի յայն տաք օդոյն : Այլ օրինակ խիստ ՚ի նման յայտ իրացդ ՚ի բնութի՛ն եթէ ՚ի միտ առնուս աղէկ և գիտանաս որ երբ ՚ի յայն փութնն գիճութի՛ն լինի արդէլած , մանաւանդ տեսանես մտօրդ որ ճանապարհն մտանելոյն և ելանելոյն նեղ լինին , և չկարէ անցանել ընդ ինքն այն արդիլած գիճութի՛նն որ ՚ի փութն կենայ , բայց հողմն անցանի : Այս օրինակս խիստ նման է մարդկային բնութե՛ գործոյն . զի օդոյն էութի՛նն որ խառնեալ է ընդ արեանն և ընդ ամենայն շնչաւոր երակնն , նոյնպէս և սիրան , զինչ է պակաս քան զգարբնի փութնն :

Այլ բժշկական վարդապետքն նմանեցուցին զմարմին մարդկան ՚ի բաղանիսն . զի բաղանիքն յերեք իրոյ կատարի , որ են որմունքն , ջուրն և օդն . նոյնպէս և մարմինք մարդկան յերեք իրաց են շինեալ , մինն չոր և պինտ անդամունքն են , զոր այլ ՚ի յառաջդ ասացաք . և երկրորդն գիճութենեքն են , զորս չորս նիւթ անուանեն կամ չորս ենթակայ , որք են աբիւնն և մաղձն , պալղամն և սալտայն . և երրորդն երեք շունչ են , զոր երեք հոգի անուանեն . հոգի բնութե՛ , հոգի կենդանութե՛ , և հոգի զգայութե՛ :

Նոյնպէս և ջերմն երեք ազգ են . մինն բնակի ՚ի յերեք հոգիսն . և երկրորդն բնակի ՚ի չորս նիւթն . և երրորդն բնակի ՚ի չոր և ՚ի պինտ անդամունսն . որ պէս այլ ՚ի յառաջդ ասացաք կարգաւ մի ըստ միջէ : Ամանեցուցին իմաստասէրքն զբաղանեաց շինուածն ՚ի չոր և ՚ի պինտ յանդամունքն . իսկ զջուրն ՚ի գիճութի՛նն , որք են չորս նիւթն . իսկ զօդն ՚ի յերեք շունչն , զոր անուանեն երեք հոգի : () ՚ի որպէս բաղանեացն այլ է շինուածն և այլ ջուրն և այլ օդն , բայց յորժամ մինն ՚ի նոցանէ առաւել ջերմանայցեն՝ ջերմացուցանէ և զայլ ևս երկուսն . նոյն օրինակաւ տես և զջերմն ՚ի մարմինք մարդկան , և ընդ մարմնոյն շինուածոցն հետեի ջերմն . որպէս շինուածք մարմնոյ այլ և այլ են , նոյնպէս և ջերմն այլ և այլ լինի :

1 Երկրորդն շնչ գիտանելի բնութի : Ա՛ն ՚ի ԳԳ :

Այս էր զոր ասացաք կարճառօտ ջերմերոյն զոր-
պիտութի օգնականութեամբն նյ :

Ս ասն թէ ուստից ընծայի ջերմն :

Արդ սկիզբն առնեմ օգնականութիւնն նյ և ասեմ
կարճառօտ եթէ ուստից ընծայի ջերմն : Անծայի
ջերմն յարտաբուստ պատճառանաց . երբեմն ներքսէ :
Աւարտաբուստ պատճառն լինի , զերդ առաւել 'ի
ջերմ օդոց , կամ խիստ ցրտոյ , կամ լուանիլն ծծմի
ջրով , կամ շալեղի ջրով , և այլ նմ ցեղ փոթոթայ-
ին ջուր որ նման են նոցա : Ասկ ցնեքքսէ պատճառն
լինի , որպէս տրտմեւն կամ 'ի սիրտ ելնեւն կամ սը-
գաւն կամ հոգաւն կամ ամաչեւն կամ ահ և երկեղն
կամ ցանկութիւն կամ նախանձն , և այլ նմ ինչ որ
նման է նոցա : Այս ամ 'ի տաք կերակրոց և 'ի տաք ըմ-
պեւեաց , զոր յաճախեն մարդիկ : Աւ այս բաւական
է կարճառօտ եթէ ուստից ընծայի ջերմն :

Այժմ սկիզբն առնեմք օգնականութեամբն նյ և
ասեմք զերեք ազգ ջերմերն ուրիշ ուրիշ . և սկսա-
նիմք 'ի միօրեայ ջերմանէն , զի ինքն շատ լինի , և իւր
պատճառն դիւրին է , նոյնպէս և իւր ստածումն և
բժշկեւն դիւրին լինի . և այլ որ ինքն լինի պատճառ-
այլ ևս երկու ջերմերոյն :

Պատմութիւն և նախագիտութիւն միօրեայ ջերմանն , որ կոչի
ափիֆեօս :

ԼՅՆ ազգ ջերմն որ կոչի ափիֆեօս , և տաճիկն
հոմանայի էաֆիայ ասէ , որ թարգմանի միօրեայ ջերմն ,
զայս անուէս առին 'ի ծովային կենդանւոյ միոյ :
Վանզի ասացին ընութէց իմաստասէրքն , եթէ կեն
դանի մի կայ 'ի ծովն , 'ի յորում աւուր ընծայի 'ի
նմին աւուր մեռանի . և տեսին բժշկական վարդա
պետքն զայս ջերմանս զմնալն մի օր , որ է քսանւորս
պահ , վասն այնորիկ անուանեցին զսա այն կենդա
նւոյն անուամբն , որ է ափիֆեօս :

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք կերակրոց ընծայի :

ՄԻՐՐԵԱՅ ջերմն որ պատճառն 'ի տաք կերակրոց
ընծայի . գիտացիր որ այս պատճառս շատ գլխացա
ւութի բերէ , և բերանոյն չորութիւն և ծարաւ . երե
սացն և աչացն գոյնն կարմիր լինի . զի գլուխն 'ի լի
լինի տաք պուխարով , որ է տաք շոգիք : Վսպ պատե՛հ
է տալ մնւղ նուան ջուր , և սրքնճուպին որ շաքարով
լինի արարած , կամ ազոխի ջրով , կամ ճուլլապ հով
ջրով , և անկ 'ի վերայ գլխոյն 'ի հով ձիթերոյն :

Իսկ այս հիւանդութիւն շոյտ յաղթէ լերդին . զի
այս 'ի ջերմն շատք իմանան սակաւ տաքութի 'ի լերդն .
սպա երբ ջերմն թողու , պարտ է ըմպելիք տալ զոր
օգտակար են լերդին , զերդ դդմի ջուրն , և տապա
շիրի կուրմն նուան ջրով կամ սրքնճուպինով . և ըզ
կերակուրն պարկեշտ առնել , զերդ դդում և թախտ

և վիտօն որ է ծմեղն , խիարին և կօղային մէջն , և այլ որ նման է այսոց :

Ալ երբ թողու ջերմն , և լերդն տաքու թի մնայ , ապա 'ի վերայ լերդին սանտալի և վարդի կամ քաֆուրի սպեղանի դիր , պզրկատունի տերեւին ջրովն և հնդիպէի ջրովն . և զայս զոր 'ի վերոյ ասացի 'ի ջերման խտու թիւն 'ի բան տար , և հոտոտալ տուր 'ի վարդն և 'ի մանուշակն և 'ի նոնֆարն : Ալ այս բաւ լական է ստածումն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք կերակրոց լինի . և օգտակար է թէ նձ կամի :

Գ Լ Ո Ի Խ Ե .

Վ ան միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի տաք արևէ լինի , կամ 'ի սա մում օդէ և 'ի տաք տեղեաց :

Ի ս 4 ում այս ջերմն հանդիպի , գլուխն տաքնայ և կաշին գլխոյն . և գլուխն այլ աւելի տաքու թի լինի քան յայլ մարմինն . զի այս ջերմն 'ի գլուխն աւելի հասանի քան 'ի սիրտն : Այս ցաւուս թէզով ճարարա , թէ չէ սքթայ կանէ :

Պատեհ է զայս հիւանդս 'ի հով տուն պահել , յոր ցանած լինի հով ջուր . և 'ի հովային ծաղկունքն հոտոտալ տալ . և այլ խնձորի ջուր և մսի ջուր և վարդի ջուր և սանտալ և քաֆուր . զայս նմ յիրար խառնէ և հոտոտալ տուր : Ալ երբ խաղղի ջերմն , արկ 'ի վերայ գլխոյն եղկ ջուր , յոր եփած լինի չոր մանուշակն և վարդ և բաբունիճ , եղարկեալ ած 'ի վերայ գլխոյն մանուշակի ձէթ և լիլուփարի ձէթ , վարդի ջուր . և պատրաստ կալ յում 'ի տաք և 'ի չորային իրաց . օգտակար է կամօքն նյ :

Ահանայ ասէ 'ի նոյն պատճառքդ և 'ի նոյն նշանքդ , եթէ երբ մարմնոյն խառնուածքն տաքնայ 'ի տաք օդէ կամ 'ի տաք արևէ կամ 'ի տաք բաղանեաց , իւր նշանն այն է՝ որ մարմինն և իւր շօշափե-

լիքն տաք լինի, և դլուխն ցաւի, երեսացն գոյնն կար միր լինի, և մաճասին երակն բարակ և շոյտ լինի: Ապա դեղ զայս արա. ան սակաւմն քացախ և վարդի ջուր և վարդի ձէթ, յիրար խառնէ և զգլուխն այնու օծանէ. և ան քթան կտաւ և 'ի դեղդ թաց, և 'ի վերայ գլխոյն դիր. օգտակար է: Ալ երբ ջերմն 'ի վճար գայ, 'ի բաղանիս մտո, և զգլուխն այս ջրով ծեփէ. զի փորձով օգտակար է:

Աշանք ջրին այս է. ան մանուշակ և լիլուֆար և պապուենիճ, յամէն մէկէ մասն մի. զայս ան մանուշ ջրով եփէ՝ մինչև ջուրն զդեղերուն ուժն յինքն առնու. ապա 'ի բաղանիս մտո, և այս ջրով ծեփէ, և յամ 'ի տաք իրաց պատրաստ կալ, օգտակար է:

Սասուային որդին ասէ, թէ որ 'ի բաղանիսն ըզմարմինն տաք ջրով լուանայ, և երբ 'ի բաղանեցն ելանէ, գարեջուր խմէ խալիտակ շաքարով, և կարմիր մաշի մուզաւարայ ուտէ նշի ձիթով, կամ նուան մուզաւարայ դդմի և նշի ձիթով, և յետ կերակրոյն 'ի քուն լինի: Ապա եթէ առնու վարդի ձէթ, ձիւնով կամ պաղով հովացնէ, և 'ի վերայ գլխոյն դնէ, նոյն պէս և զկուրծն իւրոջն օծանէ: Ալ ջուր զոր խմէ, հով թող խմէ. ապա թէ 'ի բաղանիսն եղի ջրով աւազան մտէ և շուտ ելանէ, խիստ օգտակար է. մաւնաւանդ թէ զմարմինն վարդի ձիթով և մանուշակի ձիթով հովցուցած օծանէ, և 'ի տաք կերակրոց պատրաստ կենայ, 'ի հով և 'ի գիճային կերակուրքն յարենայ, և ամենեւին 'ի դատմանէ պատրաստէ, և զմարմինն հանգիստ պահէ. և այս բաւական է և օգտակար օգնու թեամբն նյ:

Վասն միօրեայ ջերմանն որ որսոճառն 'ի ցրտոյ լինի :

ԻՍԿ այս ջերմն որ ընծայի 'ի խիստ ցրտոյ , ցամաքեցնէ զմարմինն , և խիստ չորացնէ . և այս ջերմանս տէրն 'ի գլուխն ծանրուի իմանայ , և իւր մաճասին երակն փոքր և 'ի յար լինի , և գողին գոյնն դէպ 'ի սպիտակ լինի . զի ցուրտն 'ի գողին եփելոյ տեղին լինի հասել . և երեսացն գոյնն չիլինի կարմիր , մանաւանդ դէպ 'ի սպիտակն լինի . ապա աստ չէ պարտ շտապել , և ձիթերովն զնորա գլուխն և զմարմինն օծանել . քայլել յետ այն՝ որ խաղաղել լինի ջերմն . բայց զգլուխն 'ի վերայ այս շոգւոյս՝ ունել պարտ է . ա՛ռ մարզանկուչ և բաբունիճ և նամամ . զայս զամէնա եփէ ջրով , և զգլուխն 'ի վերայ շոգւոյն կալ : Բայց յորժամ խաղաղի ջերմն , ապա 'ի բաղանիս մտո , և տես որ չօծանես զմարմինն ձիթով , որ չիսցկի գաղտ շնչահանքն , ձիթին զորկութեամբն չիբոնես . և երբ քրտնի , ապա օծէ զմարմինն խիրի ձիթով , և մարձէ աղէկ կամ օծնէ կասլի ձիթով կամ բաբունիճի ձիթով , կամ մէկ մի 'ի յայն ձիթերոյն որ բանան զգաղտ շնչահանքն . և ապա մտո յաւազան որ ջուրն քաղցր լինի և եղկ , և յամեցո պահ մի : Բայց տես աղէկ որ չիվատուժի հիւանդն :

Եւ երբ ելանէ 'ի բաղանեացն , սակաւ մի համբերէ , և ապա տուր կերակուր խաշո՝ որ յուլոյ մսէ լինի զուգած , կամ գէր հաւու ձագ մատղաչ . և տուր ըմպելոյ անուշահոտ գինի , կամ այլ ըմպելի որ զգինւոյ գործն կարէ առնել . և հանդերձով և ծածկելով տաք կալ զինքն , և հոտոտալ տուր 'ի յանուշահոտ ծաղկուեքն , զերդ խիրին և նուճէսն և մարզանկուչն և թուրինճն . եղկալէ՝² , օգտակար է օգնութեամբն այ :

Վաղիանոս ասէ 'ի նոյն պատճառք և 'ի նոյն նշանք , երբ խիստ ցուրտն յաղթէ մարմնոյն , հանէ

1 Գօրինակին շոգուոյս . և այլ բաղում ուրեք : 2 Գօրինակին Էլուէ :

զմարմնոյն խառնուածքն 'ի միջավայր չափաւորուէ .
 և այս լինի 'ի ցուրտ օդէ , կամ 'ի ցուրտ ջրոյ լուա-
 նալոյ զմարմինն : Այլ իւր նշանն այս է՝ որ մարմնոյն
 կաշին խոշոր լինի , և տաքութիւն 'ի մարմնոյն շոշա-
 փելիքն պակաս լինի , և մաճասին երակն շոյտ լինի ,
 և լինի որ գոզն սպիտակ գայ :

Այլ իւր ստածումն այն է՝ որ զմարմինն աճըռել
 տաս մինչև ջերմանն սրութիւն խաղաղի . ապա 'ի բա-
 ղանիս մտէ որ քրտնէ . և առնու խիբի ձէթ և պա-
 պունիճի ձէթ , և զմարմինն աղէկ օծանէ . և յետ
 այնոր զեղկ ջուրն 'ի վերայ մարմնոյն չափէ , և ապա
 սաւանով ծածկէ և 'ի դուրս գայ , և պառկելով
 հանգչի : Հետ այնոր կերակուր թեթև և պարկեշտ
 կերակրի , զերդ հաւու ձագ որ պարկեշտ համեմնով
 եփած լինի . տուռայճ և թորու , որ է ամասիանոս ,
 և այլ զոր նման են սոցա . և ըմբելոյ՝ պարզ և ա-
 նուշահոտ գինի տուր : Ապա թէ չօդտէ , զնոյն ստա-
 ծումնդ դարձեալ արա . օգտակար է աստուծով :

'Ի նոյն պատճառ և 'ի նոյն նշանքդ II՝ ասրճուայն
 ասէ , եթէ իւր առաջի ստածումն այն է , որ տաք
 հանդերձով զմարմինն աղէկ ծածկէ , մինչև մարմինն
 աղէկ քրտնի . ապա 'ի բաղանիս մտէ , և զմարմինն
 տաք ջրերով լուանայ . ապա թէ առնուս մարզան-
 կուշ և սամթ և սիսամբար , ջրով եփես , և զմար-
 մինն եղկացնելով՝ լուանաս , շատ օգտակար է : Այլ
 երբ 'ի բաղանեացն ելանէ , առ սամթի ձէթ և խիբի
 ձէթ կամ պապունիճի ձէթ , և զգլուխն օծանէ ,
 շատ օգտակար է : Այլ երբ 'ի բաղանեացն ելանէ և
 'ի անուշահոտ իրվին հոտոտայ , և ըմպելին սպիտակ
 և անուշահամ գինի ըմպէ , օգտակար է :

Ապա եթէ պատճառն ցուրտ ջրոյն լուանալոյն լի-
 նի , իւր ստածումն այն է՝ որ 'ի տաք ջուրն աւազան
 մտանէ . և յորժամ ելանէ , զմարմինն աղէկ ծած-
 կէ , և 'ի քուն լինի որ քրտնի . և զմարմինն տաք ձի-
 թերով աղէկ օծանէ , և 'ի հովային կերակրոյ պատ-
 րաստ կենայ . և այդ բաւական է , և օգտակար է կա-
 մօքն այ :

1 Եօրինակին ըմբելոյ անուշահոտ , պարզ է : 2 Եօրինակին եղկացնել :

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի փոթոթ ջրոյ լուանալոյն լինի :

Մ ԵՍ ջերմն լինի յորժամ 'ի մարդն լուանվիլ ծծմի ջրով, և իւր կաշին խիստ չորանայ, աւելի քան զայն որ պատճառն 'ի ցրտոյ լինի : **Մ** յնոր եղև նորա մարմնոյն չորութիւն, որ բնական մարմնոյն տաքութիւն փախեալ է 'ի ցրտոյն և 'ի ներքս հաւաքեալ : **Մ** սկ սուրա կաշուն չորութիւնն վասն այնոր եղև, որ գործեցաւ տրտալելով, զերդ զգործած կաշին գիտորով կամ նուան կեղևով. և երբ զձեռդ 'ի վերայ մարմնոյն դրնես, մինչև շաղնայ, ապա յարձակի և բացելի գաղտ չնչահանքն, և ելանէ իւրմէն մասն ինչ շոգի, զոր արգելեաց ջուրն՝ իւր տտալայորութեամբն զգաղտ չնչահանքն խցկելով : **Մ** Ե իւր երակն 'ի թաշանուձի նման լինի, և քան զնոցա երակն՝ որ պատճառն 'ի ցրտոյ լինի, այլ փոքր և այլ սուր լինի 'ի փոթոթային ջրոյն խիստ տրտալելոյն : և իւր գոգոյն գոյնն սպիտակ լինի և նօսր :

Մ պա թէ ասէք, թէ էր լինի մաճասն փոքր և սուր, կամ գոգին գոյնն սպիտակ. մանաւանդ պատեհ էր որ մաճասին երակն մեծ լինէր և լայն. և գոգին գոյնն խիստ դեղին և եփած, զի տաքութիւն 'ի ներքս հաւաքեցաւ և վառեաց զջերմն : Տամբ այնպիսուն պատասխանի այսպէս. եթէ մաճասին երակն վասն երկու պատճառաց լինի փոքր և սուր. մէկն պատճառն այն է՝ որ ներքսի անդամունքն որ զմաճասին երակն այրնեն տեսպինտ 'ի դրուց անդամոցն տեսպելովն. և երկրորդ պատճառն այն է՝ որ բնական տաքութիւն 'ի գաղտ չնչահանացն 'ի խցկելոյն 'ի ներքս լինի արգելած, և չունի տեղի որ ընդարձակի : **Մ** պարգիլի բնութիւն, 'ի ներքս հաւաքի և չկարէ սիռեւրստ սովորութեն իւրոյ :

Մ յոյսպէս և վասն գոգին սպիտակութեանն երկու

պատճառք են . մէկն այն է՝ որ բնութիւն արգիլեցաւ
 'ի շողերոյն 'ի ներքս արգիլելոյն , նա բնութիւն զբա-
 ղեցաւ ընդ այն , և մնաց 'ի գողոյն եփելոյն և 'ի գոյնն
 տալոյն . և երկրորդ պատճառն այն է՝ որ երբ խցկին
 մարմնոյն գաղտ շնչահանքն ջրին փոթոթութեամբն ,
 նա բաղմանան գիճութիւն , և չգտանեն ելք ոչ բրբ-
 տամբք և ոչ գրուց օդոյն առնելովն ✕ ապա շատանայ
 գողն և ոչ կարէ բնութիւն եփել և ոչ գոյնն տալ և
 ոչ գալ 'ի յայն տեղին . զի անպարասկ էր 'ի շողերոյն
 յարգիլմանէն և 'ի գողին շատութեանէն : Չ Ի զնոյն
 տեսանեմք 'ի ձմերանի աւուրքն երբ խիստ ցուրտ լի-
 նի , որ բնական տաքութիւն 'ի ներքս լինի արգիլած ,
 'ի խիստ ցրտուն կամ ընդ շնչոյն առնուն լինի այդ :
 Ապա հիւանդանայ և ներքսի անդամունքն և զնոյնդ
 առնեն , որպէս ասացաքդ : ✕

Այլ իշխան անդամունքն , զի սիրտն ևս և լեղին
 և լերդն վտանկին 'ի յայդ ջերմանդ 'ի գոլշեացն ,
 որ 'ի վեր ելանէ կամ 'ի ներքս հաւաքի , առաւել
 քան 'ի յայն ջերմանն՝ որ պատճառն 'ի ցրտոյ լինի .
 մանաւանդ ուղեղն , զի շողիքն յինքն վերանան . ա-
 պա պատեհ է մեզ այսպէս այրնել իւր ստածումն և
 բժշկութիւն : Այլ իւր ստածումն և բժշկութի զերդ
 այն ջերմանն լինի , որ պատճառն 'ի ցրտոյ եղաւ : ✕

✓ Այց այս ջերմանս տէրն պատեհ է որ 'ի բաղա-
 նեացն յօգն այլ աւելի յամէ քան զմէկայլ ցեղ ջեր-
 մանս տէրն որ 'ի ցրտոյ եղաւ . այլ 'ի յաւազանն թող
 չյամէ շատ , զի գիճութեաներն արգիլած են 'ի ներքս
 'ի մարմինն . և այլ որ չունի ինք կարիք 'ի յաւազանն
 քան զկաշոյն մեկնելն միայն , զոր 'ի յիրար զսպեցաւ
 'ի փոթոթային ջրոյն : Ասկ չորային ձիթերովն մի օ-
 ծաներ զմարմինն , և զկերակուրն պակաս տուր և
 պարկեշտ և միջավայր՝ որ է մշղթսիլ , որ են յաւե-
 լուածք . զի փատլան 'ի ներքս 'ի մարմինն արգիլած
 կան , որ չելանեն 'ի գլուխն և ահոկեն ուղղոյն : ✕ Այլ
 այդ կարճառօտս բաւական է :

Այլ Գաղիանոս ասէ 'ի նոյն պատճառքդ , եթէ
 այս ջերմանս պատճառն 'ի մարմնոյն գաղտ շնչահա-
 նացն լինի , կամ 'ի յաղտէ կամ յանլուացութեանէ
 կամ 'ի յարեգականն 'ի յայրելոյ և կամ փոթոթայ-

ին ջրով լուանալոյ զմարմինն , կամ 'ի հաստ յաւե-
լուածոց որ ըսու զմարմինն . և իւր չարութիւնն 'ի հո-
գի զգայուեն հասանի . և այս ջերմն ընծայի և յա-
ռաջ գայ : Այլ իւր նշանն այս է՝ որ մաճասին երակն
փոքր լինի , և քիրտն չլինի , և անդամունքն քաշած
լինի : Այլ այնոր նշանն որ 'ի հաստ նիւթէ լինի այս
է՝ որ ամէն մէկ 'ի չորից նիւթիցն զիւր նշաննին 'ի
մարմինն ցուցանեն . զոր լինի այս որ յիշել կամիմք
զորս նիւթն , որք են արիւնն , պաղամն , մաղձն և
սաւտայն :

Իսկ այն պատճառն որ 'ի մարմնոյն լիութենէն լի
նի , իւր ստածումն այս է՝ որ յառաջ երակ առնու ,
և հետ այնոր 'ի բան տանել զայն իրովն՝ որ զմարմնոյն
զգաղտ շնչահանքն բանան , և զերակսն սրբեն , զերդ-
սրքն ձուլինն հնդանօք եղողական ջրով , և ըռազիա-
նի ջրով խառնեալ խմելոյ տուր , և կերակուր փեր-
ձոկած դարի եփած տուր շաքարով : Այլ հետ այ-
սոր տես եթէ ջերմն եփեցաւ և պակասեցաւ , եթէ
ոչ ապա թէ եփեցաւ , և իւր նշաննին երեւեցաւ 'ի
գոգն և 'ի մաճասին երակն , դարձեալ զնոյն ստա-
ծումնդ 'ի բան տար :

Այլ երբ իմանաս որ ջերմն 'ի վճար երեկ , զհիւանդն
'ի միջավար բաղանիս տար , որ ոչ տաք լինի և ոչ հով :
Այլ առ բակլայի ալուր , և շուշան ծաղկի տակ , և
զրեանդ . զայս ամէնս աղա՛ և մաղէ և ընդ մարմինն
շփէ յուշիկ յուշիկ : Այլ թէ գիտենաս որ բաղա-
նիսն ահոկեաց , և զիւր ահոկն ցուցանէ առ հի-
ւանդն , շուտով հան 'ի բաղանեացն զհիւանդն : †

Այլ երբ գիտենաս որ հիւանդութեն գլուխքն չէ
'ի յայն իրացն որ բաղանիքն արձակէ , մի տաս կերա-
կուր քան զփերձոկած դարին եփած նօսր , և ընկեա՛
'ի յինքն կարօսի հոնդ : Այլ յետ երկու աւուրն
դարձեալ 'ի բաղանիս՝ մոռ . և տես եթէ բաղանիքն
օգտէ , գիտացիր որ հիւանդութեան գլուխքն կայ և
արձակի , և ցուցանէ հիւանդին առողջութե և բա-
րոյ նշան :

Այլ թէ դարձեալ բաղանիքն ահոկէ , գիտացիր

որ հիւանդութիւն գլուխքն կայ և արձակէ, բորբոսային է. ապա տե՛ս թէ որ և ՚ի չորից նիւթոցն որն բորբոսեցաւ և զհիւանդութիւն արար, և զայն սրբէ ՚ի մարմնոյն լուծմամբ, զերդ որ զկնի այսոր յիշէլ կամիմբ զամէն մէկ ուրիշ ուրիշ օգնականութիւնն նոյն :

Գ Լ Ո Ի Խ Ը •

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն ՚ի յերեք հոգւոյն գտտմանէն լինի :

Որ է՝ հոգի բնութիւն և հոգի կենդանութիւն և հոգի զգայութիւն, և իւր նշանն այս է որ մարդն ինքն ընդ ինքն զրուցէ, ցնորի և թուազարի՝ : Այլ այլ լի նի պատճառ հոգալն և տրտմելն, ահ և երկիւղն, և սիրտ եղնելն, և նախանձն և ցանկութիւնն : Ապա պաւտեհ է հարցանել զհիւանդն և գիտենալ թէ ՚ի յայս պատճառանացդ, զոր յիշեցաք, յորոյ եղաւ ջերմն. և իմանաս զնշանքն զամէն մէկ ուրիշ ուրիշ, և բժշկէ :

Որ ՚ի սիրտ է ելել՝ անուշացո և հանդարտացո. և որ տրտմել է՝ սրտահեշտացո և ուրախացո. և որ հոգս ունի՝ փարատէ զհոգսն և անհոգացո. և որ վախեալ է և երկիւղ ունի՝ ամեհէ ² և աներկիւղացո. և զամէն մէկի պատճառ իւր հակառակաւ բժշկէ : Օ երդ որ մեծ իմաստասէրն Րազարատ աւսաց, եթէ հիւանդութիւն իւր հակառակովքն բժշկի. իսկ որչնութիւնքն իւր նմանեօքն պահի : Այլ մեք ցուցանեմք զամէն մէկի բժշկութիւն ուրիշ ուրիշ օգնականութեամբն նոյն :

1 Յօրինակին իւրաքանչիւր :

2 Յօրինակին անիկ :

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի սիրա ելնելոյն լինի :

Ի Իր նշանն այն է որ երեսն կարմիր լինի , մէջ ընդ մէջ և ժամ ժամ դեղին դառնայ : **Վարմրութեան** պատճառն արեանն եռալն է՝ որ շուրջ զսրտովն կայ . և արեանն եռալոյն պատճառն քինախնդիր լինելն է առ տրտմեցուցիւն : **Իսկ դեղնութե** պատճառն այն է՝ որ արիւնն 'ի ներքս հաւաքի 'ի սիրտն , ռիս և սուգ առնէ վասն քինախնդիր լինելոյն . և վասն այդր պատճառանացդ արիւնն վայր մի եռայ և 'ի դուրս գայ , և վայր մի 'ի ներքս հաւաքի : **Նշու** իւր նշանն այս է՝ որ աչքն կարմրի և բարձրանայ . և մաճասին երակն մեծ լինի և պինտ . **մեծութեն** պատճառն ուժն է որ աղէկ կայ . և սնտութեն պատճառն որ բնական տաքութիւն 'ի դուրս ելանէ և պնդի :

Նշու իւր ստածումն այս է , որ անձ գիմօք անուշաց նէս և խաղաղէս զսիրտն . և 'ի գինւոյ պատրաստել , մանաւանդ 'ի հին գինւոյ , զի շուտ ելանէ 'ի վեր 'ի դուրսն . և նոյնպէս 'ի յամենայն ցեղ տաք կերակրոց պատրաստ պահել , որ չվառի բնական տաքութիւնն . և 'ի բաղանեաց պատրաստ կալ , որ չբորբոսի յաւելուածքն 'ի մարմինն , որ է նիւթն . զկերակուրն հով և գիճային տուր : **Վստ** թէ գինի տաս , սակաւ և շատ ջրախառն տուր . և զքո զանձ ջանք վասն սրտին արա՝ որ անուշացնէս զսիրտն և խաղաղեցնէս զտրտմունի , խօսիւք և կատակով՝ և այլ անձ գիմօք զբաղեցո՝ օգտակար է օգնականութեամբն այ :

Մասրճուայն ասէ 'ի նոյն պատճառքդ , թէ այս ջերմն ընծայի 'ի հոգւոյն առաւել շարժելոյն ցնեքքսի մարմնոյն դէպ 'ի դուրս՝ վասն բնութե զօրութեն . զի գումարի 'ի ժամ տրտմունէն : **Նշու** իւր նշանն այս է , որ աչքն 'ի յիր բնական գոյնէն փոխի և 'ի դուրս բարձրանայ . և երեսացն գոյնն խիտ կարմրի . և լինի որ երեսն այտոյց առնու . և գոզն կարմիր դառնայ :

1 Յօրինակին խեղճ , եղաք ըստ լուսանցիցն :

Եւ իւր ստածումն այն է, որ եղի ջրով ՚ի յաւազանն մտէ, և ճուլլապ հով ջրով խմէ ~~Վ~~ պա առ սպիտակ սանտալ և քաֆուր և վարդի ջուր. զայս ամէնս յերար խառնէ, հա՛ր աղէկ, և ՚ի վերայ գլխոյն գիր: Խմելու քաղցր և թթու նուան ջուր տուր. և կերակուր հով և գէճ՝ տուր, նշի ձիթով և շաքարով. և ամենեկն գինի մի տար. և զբաղեցո կատակով և ուրախարար խօսիւք. օգտակար է:

Սուհամատ Օ սքարիայն ասէ. յորժամ ՚ի յեղի ջրոյն ելանէ ՚ի հով ջուր նստի, և ընդ մտէն՝ շուտով ելանէ, և զայլ ստածումնդ զոր ասացաք ՚ի բանի պահէ. ~~և~~ հանապազ ՚ի վարդի ջուրն և ՚ի քաֆուրն հոտոտալ տուր, և ՚ի յար ընդ քուն լինելն զբաղի, զի օգտակար է:

Սահակ ասէ, թէ իւր ստածումն այն է՝ որ երբ ՚ի տրամուրթէն սրութենէն հանդչի, ՚ի բաղանիս մտո և ՚ի կիսեղի ջրով յաւազան մտէ, եթէ ձմեռն լինի. ապա թէ ամառն լինի և օգն տաք, զմարմինն հով ջրով աղէկ լուա: Եւ ՚ի յանուշահոտն հոտոտայ, մաւ նաւանդ եթէ հով և գէճ՝ լինի, զերդ զմանուշակն և ՚ի նինոֆարն և քաֆուրն, և այլ ամ իրք որ նման է նոցա: Եւ խմելու ճուլլապ տուր սառամբ հովցուցած. և կերակուր հով և գիճային տուր, զերդ դրդմով մուզավարայն ազոխի ջրով և նշի ձիթով, և նուան մուզաւարայ, և մանտր ձուկն թափայ՝ նշի ձիթով տապկած. և զայդ կերակուրդ յար ՚ի բան պահէ. և ՚ի տաք կերակրոց և ՚ի չորային և ՚ի գինուոյ պատրաստ կալ. և շատ քուն լինելն օգտակար է, եթէ ամ կամի:

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն հոգան և տրամութի լինի :

ՊԱՐՏ է գիտենալ որ հոգան և տրամութին յայլ և այլ տեղեաց լինի . զի միօրեայ ջերմն՝ որ պատճառն 'ի հոգալոյն լինի , այն 'ի զգայական հոգւոյն ընծայի : Իսկ որ պատճառն 'ի տրամութենէ լինի , այն 'ի հոգւոյ կենդանութենէն ընծայի . Թէպէտ և ընկերութենն ունին ընդ իրար : Այլ հոգան լինի երբեմն յահէ և երկիւղէ , և երբեմն յուրախութենէ և խնդալոյ : Ապա այն հոգան որ 'ի յահէ լինի և յերկիւղէ , իւրնշանն այս է՝ որ չորացնէ զմարմինն , և զգողն կարմիր առնէ . և այն որ զուրախութի հոգայ և խնդալն , ոչ առնէ զայդ ամենեկն զոր ասացաք :

Այլ այլ ասեմ որ հոգան երկու դէմն ունի . մէկն որ հոգայ մարդն վասն բարւոյ և առաքինուի , զերդ վասն հաւատոյ և ուսման և այլ ամբ բարեգործուի . և մէկայլ հոգան ամ իրօք առաջնոյդ հակառակ լինի , զերդ տգիտութի և արձակումն սրտին յօժարութենն յամ 'ի չար և 'ի պիղծ իրս : Արդ այն հոգան որ վասն բարւոյ լինի , զօրաւոր առնէ զհոգին , և տկարացնէ զմարմինն . իսկ այն որ տգիտութենն զգէնէ հոգայ , զօրացուցանէ զմարմինն , և տկարացուցանէ զհոգին :

Այլ իւր ստածումն այս է , որ զամէն մէկ իւր հակառակովն բժշկես , որպէս մեծ իմաստասէրն Քաղարատ ասէ , Թէ մտաւ վարժիլն հոգւոյն ահոկէ . զի հոգին ընդ մարմինն խառն է միաւորեալ . վասն այնոր է պատեհ հանգիստ առնել իւր դատելոյն ամցեղ գիւրեօք և ուրախութենն , որ դառնայ դարձեալ 'ի յիւր որպիսութին : Այլ զայդ ցեղ հիւանդիդ ըզմարմինն պարտ է գիճայնել , նստելով յաւազան 'ի եղկ և 'ի յանուշ ջուր . ապա օժանել զմարմինն հով և գիճային ձիթերով , զերդ մանուշակի և լիւուրի . և դդմի ձէթ . և կերակուր խաշուի ջուր տալ 'ի Թեթե մսէ և 'ի գիճային , զերդ ուլի սոսներ և ար

տալայնի . և 'ի բանճարոց և 'ի միգաց զՏոնն և գի-
 ճայինն տալ . և բմպելի՝ սպիտակ գինի և նօսր ընդ
 յոլով ջրոյ խառնել և տալ ~~և~~ պատրաստ կալ յմմ
 'ի տաք և 'ի չորային իրաց, որ չփոխի 'ի բարակ ջերմն,
 որ է դեկ . զի յար՝ էն և 'ի մօտ այդ ջերմերդ՝ որ 'ի
 դեկն ² փոխին, որ է հալեմաշ . և այդ բաւական է
 օդնականու թքն այ :

Մուսավային որդին ասէ, թէ՛ եթէ այս ջերմն
 ընծայի 'ի բնական տաքութեն, և հոգւոյն որ ներքս
 'ի սիրտն հաւարի, և հոն 'ի բազում արտմութենէն
 դադարի և արմատ առնու : Աւր նշանն այս է՝ որ աչքն
 ցածանայ և 'ի գուբն անկանի . և լինի որ աչացն գոյնն
 պղտորի . և մաճատին երակն բարակ և մանտր լինի .
 և գոզն 'ի կարուրայն կարմիր ցուցանէ :

Աւ իւր ստածունն այս է, որ ընդ խաղ և ընդ
 կատակ և ընդ ամ իբք ուրախութի բերէ և զբար-
 զի . և որչափ կարէ՝ գուսանի և լարի և անուշ եղա-
 նակաց ձայն լսէ . և 'ի յայն իրլին զբարաղի՝ որ ցնէրք-
 սէ ուրախութի բերէ : Աւ երբ ջերմն 'ի վճար գայ,
 'ի բազանիս մտէ և 'ի կիսատաք ջրով յաւազան նըս-
 տի . և կերակուրք միջալայրք և պարկեշտ տուր,
 զերդ գառի միս և ուլու, թաժայ և մանտր ձուկն
 նշի ձիթով տապկած : Ապա թէ ամառն լինի, հով
 տուն նստո . իսկ եթէ ձմեռն լինի, 'ի տաք տունն
 կենայ . և շատ 'ի քուն մի տաս լինել :

Սահակ ասէ, թէ իւր ստածունն այն է, որ 'ի բա-
 զանիս կիսատաք ջրով յաւազան մտէ, և զմարմինն
 մանուշակի ձիթով օծանէ, և հանապազ 'ի հով և
 'ի գիճային ծաղկունսն հոտոտայ, զերդ մանուշակն
 և 'ի նոնոֆարն, և այլ զոր ինչ նման էն սոցա . և
 զմութառէ՛ մաճունն, որ է խնդացնող, որ քաֆու-
 րիայ ասեն, յար 'ի բանի պահէ . և հով լուսանոջն
 զկուրծն օծանէ, զերդ պզրկատունի լուղապն : Ապա
 թէ գառնալեզուի ջրով և չնիսաղողի ջրով զկուրծն
 օծանէ, շատ օգտէ : Վինի անուշահամ և անուշա-
 հոտ տուր, բայց սակաւ . և 'ի յմմ կերակրոց՝ որ
 զսալտայն շարժեն և զսալտայն ընծայեն, որ է սե-

1 Բօրինակին 107 :

2 Բօրինակին 7 ԷԷ :

մաղձն, պատրաստ կալ, և 'ի պարկեշտ կերակուրք յարեցո : Ապա թէ ստամոքսն տկար լինի, սերկեւիլի շարապ և խնձորի խառնեալ տուր 'ի յար :

Ապա այն ջերմն որ 'ի ցանկութենէ և 'ի թուադաբանց՝ և 'ի բազում հոգոյ ընծայի, իւր ստամոքսն նոյն խորհուրդաւ և նոյն դեղերաւ է զոր յիշեցաք : Ասյց պիտի որ ամ ստամոքսն ըստ հիւանդութեն որպիսութեն և ըստ հիւանդին զօրութեն լինի, որ հիւանդութիւն շուտով արձակի օգնականութիւնն այ :

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Ա .

Վասն մորեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի սքծութենէ լինի :

ԱՅ ջերմն 'ի զգայական հոգւոյն հանդիպի՝ լինել . և իւր նշանն այն է, որ երեսացն գոյնն դեղին լինի . և իւր դեղնութե պատճառն այն է՝ որ տքնութիւնն արգիլէ զքնութիւնն 'ի կերակրոյն յեփեղոյ . զի քնութեամբն հալիլն կերակրոյն ընդ քունն լինի . և աչքն խորնայ, զի այն գիճութի՝ որ 'ի քնոյն ընծայի, պակասեցաւ . և մաճասն փոքր և յոյլ լինի, զի զօրութիւն վատութել լինի, և արեանն 'ի դուրս սրբուիլն : Ասկ այս ջերմն 'ի զգայական հոգւոյն հանդիպի . ապա վասն այդր պատճառանացդ 'ի յիւր բժրչկութիւնն պարտ է ջանք դնել որ 'ի քունն լինի . զձեռան և զոտան աղէկ աճուել տալ, որ շոգիքն 'ի վայր իջանին . զկերակուրն պարկեշտ տուր և շուտահալ . և 'ի մերձաւորութենէ պատրաստեցո՞ ընիկ, մինչև իւր առաջին քնութիւնն դառնայ :

Ասգարատ ասէ 'ի նոյն պատճառքդ, եթէ միօրեայ ջերմն որ 'ի տքնութենէ լինի, 'ի ստամոքացն լինի՝ որ զկերակուրն պակաս եփէ . կամ 'ի կոծանաց և 'ի հալածանաց, որ զմարմինն դատել լինի տքնու-

1 Յօրինակին 'ի Խառնուրդ :

2 Յօրինակին հանդէպ :

Թեամբ, և կամ 'ի զգայական հոգին հասեալ լինի դատումն: Ալ իւր նշանն այս է, որ աչքն խորանայ, և զերդ 'ի դուբն անկանի, և աչքն ծանրանան, և 'ի յերեսն այտոց երևնայ, և գոզն սպիտակ լինի, և մաճասին երակն բարակ լինի:

Ալ իւր ստածումն այս է: Ա՛ռ դդմի կտի ձէթ, որ ընդ մանուշակն սնուցած լինի, և հեղ մի քանի 'ի քիթն կաթեցո: Ալ այլ ան մանուշակ և նինոֆար, և խաշխաշի կոնկոմ, և դարի փերձոկած. զայս զամէնս անուշ և քաղցր ջրով եփէ, և 'ի վերայ գլխոյն գիր. յառաջ իւր ջրովն ծեփէ զգլուխն. օգտակար է:

Ալ երբ ջերմն պահասի և վճար դայ, 'ի բաղանիս մտո, և կիսատաք ջրով ծեփէ զմարմինն, և մանուշակի ձիթով օծանէ. և երբ 'ի բաղանեացն ելանէ, հետ պահու մի կերակուր տուր՝ դէր հաւ պարկեշտ համեմնով և նշի ձիթով եփած: Ա՛ տաք և 'ի չորային կերակրոց և 'ի մերձաւորութենէ պատրաստ կալ, և շատ 'ի շուրջ գալոյ, և զմարմինն 'ի դատելոյ, և յամ իրաց՝ որ չորութի ընծայեն՝ պատրաստ կենայ:

Սուսավային որդին ասէ, եթէ իւր օգտակար ստածումն այն է, որ շատ 'ի քուն լինի: Ալ ան պապունաճ և մանուշակ, նոնոֆար և խաշխաշ. զայս ամէնս ջրով եփէ աղէկ, և զգլուխն այդ ջրովդ 'ի յար ծեփէ, զի օգտակար է և քուն բերէ, և զջերմն արձակէ: Օ՛ ձեռն և զոտն մանուշակի ձիթով օծանէ մարմելով. և հաւու ձագ և տուռաճ և տէհուճի միս ուտէ. և գինի տուր սակաւ սակաւ. 'ի հով և 'ի գիճային կերակուրք յարեցո. և ամ բանէ որ զմարմինն դատէ, պատրաստ կենայ, և 'ի մերձաւորութենէ այլ. և ցերեկով 'ի քուն չիլինի. զի գիշերուէ քունն հանգիստ բերէ, և զկերակուրն հալէ, և 'ի մարմինն հովութի և գիճութի ընծայէ: Այլ կաթ ջերմն զօրաւոր լինի, զհով և զգիճային ձիթերն յար ընդ գլուխն օծէ. որպէս մանուշակի ձէթ, և դդմի կտի ձէթ, և նոնոֆարի և կամ նշի, և այլ սոցին նման. օգտակար են օգնութիւնն այ:

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի այտոցէ լինի , որ ցայլն
եւանէ , կամ 'ի ցաւէ մի' որ յայլ անդամն լինի :

✓ ԸնծԱՅԻ այս ջերմն հոգւոյ կենդանութեն : Իսկ
յառաջ զցայլն յիշեցաք , զի 'ի նա այլ աւելի լինի
եւունդ և այտոց , քան 'ի յայլ անդամն մարմնոյն . լի
նի 'ի հոն այտոց 'ի յայս պատճառաց :

Յորժամ թահրի մարդն , և սան 'ի քարն գիպի ,
կամ 'ի յուրն և 'ի յանդամն եւունդ եւանէ , կամ
այտոց լինի , կամ զարկս առնու , նա ջանայ բնութի
որ արիւն յղարկէ անդ , ողջացուցանել զտեղին : Եւ
երբ այն արիւնն ընդ ցայլն եւանէ , նա 'ի ցայլն խո
լային մարմնն կայ , առնու 'ի յարեւմէն և ուռչի :
Եւ պա տաքնայ արիւնն 'ի հոն' և տաքցնէ զերակնն , և
վերանայ յիրմէն շոգի , և երթայ 'ի սիրտն' և տաքցնէ
զհոգի կենդանութեն , որ ընծայէ զջերմն : Եւ յոյնպէս
և ձեռքն և բազուկն յորժամ այտի և եւունդ եւանէ
կամ զարկք առնու , ուռեւայ 'ի յանթքն խոլային
մարմնն , և առնէ զջերմն , որպէս 'ի ցայլն ասացաք :
Եւ պա թէ յայլ անդամնուս եւանէ եւունդ , նոյն պատ
ճառքդ են և նոյն օրինակքդ , որպէս 'ի ցայլքն և 'ի
յանթն ասացաք :

Իայց այս ջերմանս մտճասին երակն ահաւոր և
սուր լինի . ահաւորութե պատճառն 'ի յարեան շա
տութենէն լինի , և հոգւոյ կենդանութեան զօրու
թիւնն . և սրութե պատճառն սրտին կարիքն լինի
որ խաղաղեցնէ և անցնէ զտաքութին՝ զոր 'ի յինքն
հասաւ . և զշոգիքն վարէ և հանէ յիրմէն : Եւ երե
սացն գոյնն կարմիր լինի , զի արիւնն ժխորած լինի և
չարժած . և գողին գոյնն խալիտակ լինի , զի արեան
տաքութին և մաղձին 'ի ցաւած յանդամն երթայ :
Եւ պա երբ ջերմն 'ի վճար գայ , գտուի 'ի մարմնն եղկ
գիճութի . և իւր պատճառն այն է՝ որ փատլայն ար
գիլած լինի 'ի մարմնն , որ է յաւելուած : Իսկ յա
ռաջ ելլնդին բժշկութեան պէտ առնել պատեհ է .

գի ինքն լինի պատճառ Չերմանն . և յորժամ զպատճառն կտրեն , նա Չերմն թողու և ողջանայ :

Վպա թէ ասէ որ , եթէ յամեցնէ այս պատճառնիս զօրքն , և Չերմն 'ի յար մնայ , դու ընդ էր անուսնեցեր զսա միօրեայ Չերմն . տամք պատասխանի և ասեմք այսպէս , եթէ յոր օր ընծայի ցաւն , նոյն 'ի յօրն այն լինի Չերմն չե 'ի յոր օր ողջանայ ցաւն , 'ի նոյն օրն արձակի Չերմն :

Իսկ իւր բժշկու թի այն է՝ որ 'ի բաղանիս մտէ , և յամէ 'ի բաղանիսն՝ որ փատլանին ելանեն 'ի մարմնոյն . աճուէ և մարձէ զմարմինն առանց ձիթերոյ , որ չիսծկէ զգաղտ շնչահանն մարմնոյն : Վպա թէ յաւազան նստի , թող չիյամէ շատ՝ որ չշատնան գիւժու թին իւր : Վյլ զկերակուրն թեթե և շուտահալ ուտէ , որպէս հաւձագ և տուռաճ և տէհուճ , և որ նման սոցա . խիստ ջրախառն գինի տուր :

Վյլ ասէ մեծ իմաստասէրն Սինայի որդին , եթէ երակ առ , և զնու թին լուծէ . և բժշկեալ զայտոցն և զելունդն իւր բժշկուքն , զոր գրած է իւր դուռն . զիւր ամ թպտիրն պարկեշտ արա յգինի մի տար և ոչ ծանր կերակուր , մինչև վճարի Չերմն : Վայց 'ի վերայ ցաւցած տեղացն անձար սպեղանի դիր . հով և գիճային ձիթով հովցուր՝ որ անցնէ զտաքու թին . բայց հանց ջանա՝ որ բնիկ չի հովցնես զտեղին , որ չիսափանէ զցաւն յեփեղոյն , և իւրն հմու թի տայ : Վյլ զձանապարհն՝ որ ընդ ինքն և ընդ սիրտն 'ի մէջ կայ , հովացո խիստ , մինչև իւր հովու թին խորու և ներսի յատակն հասնի . և այդ բաւական է կամօքն այ :

Սահամատ Իպին Օպքարիան ասէ , թէ այս Չերմանս , որ պատճառն 'ի յայտոցէ լինի , Չերմանայ այն հողին՝ որ մօտ 'ի յայտոցն լինի . և այն Չերմն տեղացն տաքու թիւնն և արիւնն մինչև 'ի սիրտն հասանի , և 'ի սրտէն սիռի ընդ շնչաւոր երակն յամ մարմինն :

Վյլ իւր նշանն այս է՝ որ երեսացն գոյնն կարմիր լինի , և միճասին երակն մեծ և շոյտ և յար լինի , և գոզն սպիտակագոյն :

Իսկ իւր ստածումն այս է , որ երակ առնու իւր դիմացի հակառակէն . և ըստ հիւանդի ուժոյն՝ երկու երեք հեղ : Վյլ զհիւանդին խառնուածքն հովա

ցուր գարեջրով և սրբնճուպինով, և քաղցր և թթու նուան ջրով. և զփրփրեմին հնտին ջուրն սրբնճուպինով համակ 'ի բան պահէ : Ապա թէ բնութին կապ լինի, մրգաջրով և լիլուֆարի շարապով կակղացո. և հետ այսոր զայտոցն հովացո հովային գեղերով և օծանելով և 'ի վերայ դնելով զերթ զսանտալն և զշաֆիմամիսան և գառնալեզուն և վարդի ջուրն և քաֆուրն, և այլ զոր ինչ նման են սոցա. ի տաք կերակրոց և շատ 'ի ժուռ գալոյ և 'ի բազանիս մտանելոյ պատրաստէ. այլ զմարմինն հանգիստ պահէ. և ամենեւին գինի չիխմէ :

Ատային ասէ, թէ իւր ստածումն այն է՝ որ երակ առնէ և գարեջուր խմէ, քաղցր և թթու նուան ջուր : Ապա թէ աւուրքն ամառային լինի, 'ի հով տեղիք նստի, և հով կերակուրք ուտէ, և հովային ըմպելիք խմէ, որպէս պզրխաթունն ճուլապով, և փրբ փրեմի հնտի կաթն սրբնճուպինով, և խաւարտ և հազար, և հնդիպայ ուտէ, մանաւանդ խաղողի քացախով :

Ապա թէ այտոցն պինտ լինի և խոցտէ զերթ նետով, ա՛ռ սանտալ և վարդէջուր և գառնալեզուի ջուր. զզայս ամէնս յիրար խառնէ, հին քթան կտաւով 'ի վերայ այտոցին պահէ, շատ օգտէ : Ալ կերակուր դդմով մուզավարայ և ազոխի ջրով տուր և կամ նուան ջրով, և մաշի մուզավարայ սպաննախով, որ նշի ձիթով եփած լինի. և ամենեւին 'ի բազանիս թող չիմտէ : Ալ 'ի շատ ժուռ գալու պատրաստէ, մինչև այս ջերմն 'ի կատար գայ և ողջանայ կարողութեամբն ամենազօրին այ :

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն 'ի շատ կերակրոյ լինի
և 'ի թուխմայէ :

ՄԱՀԱՄԾԱՏ Օ աքարիայն որդին ասէ , թէ այս ջերմանս պատճառն որ 'ի շատ կերակրոյ լինի , և 'ի ստամոքին 'ի վատութու թէնէն , որ զկերակուրն հալել չիկարէ , և լինի որ աւիրէ զկերակուրն : Այլ իւր նշանն այս է՝ որ ձգեռան հոտած դայ , և ծարաւն շատ լինի . և լինի որ բնուին լուծանի , և անդամքն ծանրանայ :

Իւր ստածումն այս է , որ շատ 'ի քուն լինի . և երբ ստամոքն յիստկի , և նեխած ձգեռան 'ի յաղէկ փոխի , և երբ մարմնոյն գոյնն դէպ 'ի կարմիրն լինի , և մաճասին երակն 'ի լի լինի , պատեհ է երակ առնել . և օր մի երկու՝ շաքարով փոխինառ ուտէ . և 'ի յայս ջերմանս յրտածումն չէ պարտ յուլութիւն այնել , զի լինի որ յերկար քաշէ : Օ երթ զարեան ջերմն 'ի յար լինի հանապազ տաքութին : Այլ իւր թպտիրն այն է՝ որ շուտով զմարմնն սրբէ մէկ քանի հեղ մըր գաջրով և սրբնձուպինով . և զգարէջուրն 'ի բան պահէ իւր հաւիճ'նովն , օգտէ : Այլ երբ ջերմն թէթեանայ , 'ի բաղանիս մտէ և շատ նստի , և կիսատաք ջրով զմարմնն լուանայ , և թէփով զմարմնն շփէ : Ապա թէ բաղանիքն հով լինի , շուտ 'ի դուրս ելանէ . զի եթէ շատ նստի , երկիւղ կայ որ ջերմն բորբոսային դառնայ . ապա երբ 'ի բաղանեացն ելանէ , 'ի քուն լինի և հանգիստ կենայ :

Արիբաս ասէ , թէ պատճառն այս ջերմանս որ 'ի թուխմայէ լինի , իւր ստածումն այն է՝ որ վերաբերութի այնէ եղկ ջրով և սրբնձուպինով , և հետ այնոր զբնութին կակղացուր թմրհնդով և սրբնձուպինով և դամնի ջրով , թթու և քաղցր նուան ջրով : Ապա թէ բնութիւնն խիստ կակուղ լինի , հանց որ դատէ զհիւանդն , զստամոքսն զօրացուր նուան ջրով . և սերկելի ջրով ապա թէ զսերկելին եփէ , և սա

կաւ մի տապաշուր խառնէ, և ուտէ, խիստ օգտակար է: Ապա թէ գողն կարմիր լինի, և ջերմն ուժով, և հիւանդն տկար չիլինի, պատեհ է որ երակ առնես: Ապա թէ ծարաւն շատ լինի, նուան ըռուպ հով ջրով ՚ի բան տար. և երբ ջերմն պակասի, ՚ի բաղանիս մտէ, և եղկ ջրով լուացվի, և ՚ի բաղանեացն յետև ՚ի բուն լինի. և կերակուր նուան մուզալարայ ուտէ. ապա թէ հիւանդին զօրութիւն տկար լինի, հաւձագ կեր, օգտակար է:

Գ Լ ՈՒ Խ ԺԴ.

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն անօթի կենալոյն լինի:

Ա Պ ՈՒ Ճ Ա Ր Ե Տ Ն ասէ, թէ այս ջերմանս պատճառն որ սովոյ և ՚ի յանօթի կենալոյ լինի, իւր պատճառն այս է՝ որ գողորչիքն ամ մարմնոյն ջերմացեալ սրանան, վասն ան պատճառին՝ որ կերակուրն յիւր ժամն չիհանդիպեցաւ: Այլ իւր նշանն այս է՝ որ ամ անգամքն թուլանան, և մաճասին երակն վատուժ և բարակ լինի. և երբ երակն բռնես, ներքև մատիտ պինդ լինի:

Այլ իւր ստաճումն այս է՝ որ երբ ՚ի ջերմանն ՚ի նու պայն լինի, հարիրայ տաս գարու ալուրով և նշի ձիթով. և յետ այնոր կերակուր այլ ուժով կերակրի, զերթ սիսեռն մուզալարայ նշի ձիթով, կամ հաւձագ տապկած: Այլ յորժամ ջերմն յանգահի, ՚ի բաղանիս մտէ, և եղկ ջուր ՚ի վրան լնէ, և եղկ աւազան առնէ, և զմարմնն մանուշակի ձիթով օծանէ. և վարդի և դդմի ձէթ հանապաղ ՚ի բան տար, շատ օգտակար է աստուծով:

Սահամատ Օւքարիայն որդին ասէ, թէ այս ջերմն որ ՚ի սովոյ և յանօթութեան լինի, պարտ է երակ առնել որ տաքութիւն պակսեցնէ, և հետ այնոր փութով գարեփոխնա կերակրի շաքարով, և գարեջուր խմէ. հով և գիճային կերակուրք ՚ի բան տանի:

Մայա ջերմնն հանդարտի, նա սակաւ սակաւ հով ջուր խմէ, և ամենեւին չիդատի զանձն. ՚ի ծանր և անհալ կերակրոց պատրաստէ. Թեթե և պարկեշտ կերակուր Թող ուտէ: Մայա Թէ ջերմն և ծարաւն Թէ խիստ լինի, իւր ստածումն այն է՝ որ հով ջուր խմէ, և զմրզանց ջուրն ՚ի բան պահէ. որպէս դամնջուր և մշմշի և նուան հատի ջուր և յունապի, և որ նման սոցա: Մայա Թէ ամառն լինի, հով ջրով լվացվի. ապա ՚ի բաղանիս մտէ, և եղկ ջրով լվացւի. և զմարմինն հով և գիճային ձիթերով օծանէ, որպէս այլ յառաջդ յիշեցաք, օգտէ կամօքն նյ:

Գ Լ Ո Ի Խ ԺԵ •

Վասն միօրեայ ջերմանն որ շատ դատելոյն լինի, կամ ՚ի ծանր և դժար բանէ:

ԴԻՆԻՃԻՆՆ ասէ, Թէ այս ջերմանս պատճառն այս է՝ որ ՚ի շատ դատելուն հոգին տագնապեր է և տաքցեր է, և իր տաքութենէն զայս ջերմն յերեւան է բերել: Իւր նշանն այս է՝ որ ան մարմինն տաք լինի և խոնձի և Թմրի մարմինն. և մաճասին երակն վատուժ և բարակ լինի. և գոզն դեղին և նօսր:

Այլ իւր ստածումն այս է՝ որ զմարմինն հանգիստ պահէ, և գարեջուր սրճնձուպինով խմէ. և հանապաղ քաղցր և Թթու նուան ջուր խմէ. և երբ ջերմն պակասի՝ ՚ի բաղանիս մտէ, և եղկ աւաղան նստի, և զմարմինն օծանէ մանուշակի ձիթով: Մայա Թէ ձմեռն լինի ու խիստ ցուրտ, օծանէ զմարմինն խիրու ձիթով և պասուռնաձի ձիթով: Այլ երբ բաղանեացն ելանէ, կերակուր՝ նուան մուգաւարայ ուտէ նչի ձիթով. և յետ այնոր եղերգակն և փրփրեմ ՚ի բան տանին: Այլ երբ ջերմն վճար գայ, հաւձագ կերակրի համեմտով, և ՚ի չորային կերակրոց պատրաստէ. և գինի ջրախառն խմէ. և յետ այնոր ՚ի քուն լինի:

Մահամատ Օւրբարիան ասէ, թէ իւր ստածումն այս է՝ որ եղկ ջրով լվացվի, և մանուշակի և նոնոֆարի ձիթով զգլուխն օծանէ, նոյնպէս և զմարմինն, մանաւանդ զչնեցն զկաշին: Արբ ՚ի բաղանեացն ելանէ, կերակուր հով և գիճային ուտէ, որպէս սալս նախ և թախթ, որ լինի նշի ձիթով, և հաւու միս և ուլու: **Ք** Բմպելի հով ճուլապ խմէ, և շատ ՚ի քուն լինի. ապա թէ այտով չեյաջողի¹, այլվի ՚ի բաղանիս մտէ, և զնոյն թապիրա ՚ի բան պահէ. և նոնոֆարի ձիթով հանապազ զմարմինն օծէ. մէկ քանի հեղ եղկ աւազան առնէ. շատ օգտէ, մանաւանդ և թէ ձմեռն լինի:

Գ Լ ՈՒ Խ ԺԶ.

Վասն միօրեայ ջերմանն որ ՚ի խոնձնաւոյ լինի կամ ձիով կամ հետեակ:

ՄՈՒԹԱՐԱՅ ասէ, թէ շատ տապելոյն և խոնձելոյն՝ հոգւոյն տաքութիւն իւր չարիէն անցնի, և հոգի կենդանութե և հոգի զգայութե դատին և ահոկին: Իւր նշանն այս է՝ որ ջիք մարմնոյն զերդ լար քաշած լինի, և ՚ի մարմինն չորութի երեւայ **Ք** և մաճասին երակն ծանտոր և տկար երեւի. և գողն նօսր և տկար, վասն շարժելոյ մարմնոյն և արձակելոյ զօրութեն:

Իւր ստածումն այս է, որ հանապազ ՚ի բաղանիս մտանէ, և եղկ աւազան առնէ, և զմարմինն եղկ ձիթութեով օծանէ, և կերակուր պարկեշտ ուտէ, զերթ հաւձագ և ուլի միս, թաժայ և մանր ձուկն որ ՚ի քաղցր ջրէն կալած լինի: Բայց պակաս կերակրի վասն այն պատճառին՝ որ ստամոքն ՚ի յուժի չէ, և կարողութի չունի որ զկերակուրն եփէ. յետոյ ձվի դեղնուց թերխորով ուտէ. և զմարմինն հանգիստ պահէ. ՚ի ծանր կերակրոց պատրաստի, օգտակար է:

1 Յօրինակին Լէյ=Լի:

Մասրճուէն ասէ, թէ իւր ստածումն այս է՝ որ յանօթուց ճուլլապ խմէ. ասպա թէ գինւոյ սովոր է, ջրախառն թող խմէ. և զմարմինն մանուշակի ձիթով օծէ, և նոնոֆարի. և ուշիկ ուշիկ զմարմինն մարձէ. և եղկ աւազան մտէ, որ զգիճութին յաւելցնէ. նոյնպէս զգլուխն և զչիքն և զՏլուանն ողոշարին մաւ նուշակի ձիթով լաւ օծանէ. մանաւանդ յորժամ ՚ի բաղնեցէն ելանէ, կակուղ և հանգիստ տեղ պառկի, և անուշ հոտեր՝ որ զըղեղն հոտացնեն՝ նա հոտայ, որպէս նոնոֆար և մանուշակ. և որ սոցին նման են, շատ օգտեն:

Մատային ասէ, թէ ձմեռն լինի կամ օդն ցուրտ, յորժամ ՚ի բաղնեց ելանէ, զմարմինն պատուանաճի և սամթի ձիթով օծնէ, և պարկեշտ կերակուր ուտէ, որպէս զալիայ դդմով և սպաննախով և փերճկոտած մաշով: Մյա թէ չորութիւն երեւայ ՚ի մարմինն, գարեջուր տուր նշի ձիթով և պզրղատունի լուապով խսպիտակ շաքարով. օգտէ աստուծով:

Գ Լ Ո Ի Խ ԺԷ •

Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն զուգամ և նուզայ և հազ լինի:

ՓՈԼՈՍՆ ասէ, թէ այս ջերմանս պատճառքն և զնշանքն որ ՚ի տաքութենէ լինի, զոր ՚ի հովէ լինի, գրեցաք իւր դուռն ՚ի լման, որ զգուգամն և զնուզլան յիշեցաք յայլ գիրք. և աստ գրեք զիւր ստածումն՝ որ է այս: Մ սկիզբն հիւանդուէն երակ առնու կամ ապիկիս արկանէ. ՚ի մսէ և ՚ի քաղցրէ և ՚ի գինւոյ պատրաստէ. սնուցած մանուշակ և գարեջուր խմէ. զիւր ստածումն չիյուլանաս, զի լինի՝ որ իւրմէն սարսամ հիւանդութի ընծայի, և խիստ հիւանդութին դժարանայ:

Մասրճուէն ասէ, թէ իւր ստածումն այս է՝ որ

'ի կիֆալէն երակ առնես . 'ի մնէ և 'ի քաղցր իրաց պատրաստէ . և կերակուր մաշի մուզավարայ տուր , և տգաննախ նշի կաթով կամ ձիթով , և դարեջուր խմէ նշի ձիթով և խաշխշի շարապ , և ճուլապ հովցուցած 'ի բան տար . և բակլայի ջուր նշի ձիթով , օգտակար է . հարիրայ թեփով և նշի ձիթով կերակրի , զի խիստ օգտակար է : Այա թէ ջերմն հետ շատ հազին լինի , իւր ստածումն այն է՝ որ դարեջուր տաս նշի ձիթով , և մանուշակի շարապ , և փրփրեմի հընտին կաթն , և սերկէիլի կտի լուապ , և պղրղատունի լուապ , խաշխշի շարապով 'ի բան պահէ , և աղցած բակլայ նշի ձիթով 'ի բան տար : Այլ յորժամ ջերմն պակասի , սպաննախ և մաշ նշի ձիթով մուզավարայ ուտէ : Այա թէ հետ ջերմանն ծարաւ խիստ լինի , զհով և զգիճային իրվին 'ի բան պահէ . և 'ի վերայ լերդին հովային սպեղանիք դիր , օգտէ :

Ահանան ասէ , թէ իւր ստածումն այս է՝ որ դարեջուր տաս , որ խաշխշի շարապով և նոնոֆարով լինի եփած և նշի ձիթով . և հետ այնոր խաշխշի շարապ և մանուշակի շարապ տուր . և առ ափիոն և վարդեջուր , տրորէ , և զականջութուն և զքներն օծնէ , որ 'ի բուն լինի : Այա թէ 'ի ստամոքն դէշ և աւեր խառնուած լինի , իւր ստածումն այս է՝ որ սրքնճուսկնով և տաք ջրով վերաբերուծի այնէ . և այլ զամ ցեղ դեղրանք , որք գրած են 'ի զուգամին դուռն և 'ի նուզային և 'ի հազին , զամէն մէկ իւր տեղն 'ի բան տար . օգտէ աստուծով :

Վ ան այն ջերմանն որ զկնի փորացաւու թէն լինի :

ՍԻՆԱՅԻՆ որդին մեծ իմաստունն ասէ , թէ այս ջերմանս պատճառն 'ի հոգւոյն շատ շարժելոյն և 'ի դատելոյն լինի 'ի ձեռն բնութեան զօրութեն , վասն լուծմանն որ արտաքս հանէ . և 'ի ձեռն այդր պատճառանացդ այս ջերմն ընծայի : Իւր նշանն այս է՝ որ երեսաց գոյնն դեղին լինի , և մարմինն թուլանայ , և աչքն խոր անկանի , և մաճասին երակն բարակ և վատու լինի :

Իւր ստածումն այս է՝ որ զփորացաւութե դեղերն 'ի բան պահես , զոր փորացաւութեան դուռն յիշեր եմ . և ջանա՛ անձ դիմօք՝ որ զփորն կապես . և կերակուր փոթօթ և կապող տաս , որպէս աղտորի մուզալարայ և նուան , և որ սոցին նման են . և 'ի վերայ ստամոքացն սպեղանի դիր , որ ստամոքացն զօրութի տան : Իբր լուծումն դադարի և ջերմն յանկահի , 'ի բաղանիս մտանէ և զմարմինն եղկ ջրով լվանայ . և կերակուրք հով և չորային ուտէ , որ զբնութին կապեն . զի թէ լուծումն դադարի՝ զկնի և ջերմն արձակի : Եւ պա թէ մնայ ջերմն , տես որ ազգէ է . 'ի նոպայով և 'ի բորբոսային ջերմերուն են , թէ 'ի յան նոպայ և յանբորբոսային ջերմերոյն . և բժշկէ իւր բժշկութեն , որպէս 'ի գիրքս գրեալ եմ մի ըստ մի ջէ կարգով զպատճառն , զնշանն և զստածումն , օգնութեամբն այ :

Իւր այլ անձ ցեղ հիւանդութի որ 'ի հեան ջերմն լինի , յորժամ հիւանդութին բժշկի , և ջերմն արձակի : Եւ պա թէ ոչ նոյնպէս տես զջերմն թէ յորոյ ազգէ է և որ ցեղ և որ տեսակ է , և զինչ ունի պատահումն . 'ի բորբոսային ջերմերոյն է թէ անբորբոս , 'ի նոպայովն է թէ աննոպայն , 'ի սուրն է թէ յերկարօրեան . և ստածէ զամէն մէկ իւր բժշկութեն , որպէս յիշել եմ , և յիշել կամիմ 'ի գիրքս ուրիշ ուրիշ կամօքն այ :

Վասն այն ջերմանն որ զինի մահտարաժամուն և պատահած :

Դ ԵՎՃԱՆԻՍՆ ասէ , թէ այս ջերմն լինի 'ի յօդոյն աւերմանէն՝ որ զմարմնոյն խառնուածքն 'ի չափէ հաւնէ և աւիրէ 'ի ձեռն պիղծ և մահարար օդոյն : Աւր նշանն այս է՝ որ հիւանդն հանապազ նուազի , և սիրան տապի , և միճասին երակն զօրաւոր լինի և 'ի ժիր խաղայ . և ծարաւն շատ լինի , և շունչն կարճ . և այլ լինի որ վերաբերու թի դիպի :

Աւ իւր ստածումն այս է . որ տեսանես թէ արիւն յաւելցեր է , երակ բաց 'ի սրտէն . ապա թէ մաղձն յաւելի լինի , զհալիլային մատապուխն մրդաջրով 'ի բան պահէ . ապա թէ պաղամն յաղթող լինի , հապի յայեարիճ տուր՝ թրպու թով և շահմի հանդալով , և որ սոցին նման էն . և զփոթոթային ըուուպնին 'ի բան պահէ , որ ստամոքն զօրանայ . որպէս ազօխի ըուուպ և սերկեխի և նուան և խնծորի . և 'ի մրգանց տանծ և խնծոր , նուա և սերկեխ ուտէ :

Աւ երբ տեսանես որ հետ այս ջերմանս տաքու թէ նշան լինի , թմրհնտոյ ջուր և նուան շարապն 'ի բան տար , և փրփրեմի հնտի կաթն՝ քաղցր և թթու նուան ջրով տաս . և առաւօտուն քաֆուրի զուռս տուր թուրինձի ջրով խառնած . ապա առ սանտալ և քաֆուր և 'ի վարդէջուրն խառնէ , և յար 'ի վերայ կրծոցն պահէ . և 'ի հով տուն կէնայ , և ուռի տերք և սիւռէ 'ի տունն . և կերակուր աղտորով և նուան ջրով ուտէ՝ որ մուզ լինի . 'ի բաղանեաց 'ի զատ կէնայ . 'ի տաք կերակրոց պատրաստի :

Սասուային որդին ասէ , թէ իւր ստածումն այս է՝ որ հանապազ սրտին ուժ տաս , և անուշահոտ հոտեր և հովային ծաղկներ հոտայ . և զհովային ծաղկունքն 'ի վերեն և 'ի բոլորն շարեն , և 'ի նստած տանն յորմունքն օձեն քաֆուր , սանտալ , վարդէ-

ջրով և քացախով խառնած լինի, և տունն այլ ցանկն, որ այն հօտն 'ի յար 'ի յինք հասնի, զի շատ օգտակար է: Այլ անքթան կտաւ, վարդէջրով քաֆուր տրորէ, 'ի յայդ տրորածա խառնէ և թաթխէ զկտանն, և 'ի վերայ կրծոցն և սրտին դիր. և ջուր հով խմէ, և նուան շարապ և ազոխի ջուր 'ի բան տար: Ապա թէ այս դեղս չօգտէ, 'ի հով ջուրն քացախ խառնէ և խմէ. և կերակուր հաւձագ խորված, և ձուրի դեղնուց, և խալխտակ զինի անուշահամ՝ որ նօսր լինի, և անձինձ՝ որ պարկեշտ են և փոթօթ, օգտեն աստուծով:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի •

Վասն այն ջերմանն որ զկնի նուաղին և թալանան:

Այս Գ Լ Ո Ի Խ Ի նուռան ասէ, թէ 'ի հուամ պաղլամէ լինի. և այն հուամ պաղլամն 'ի շատ թուխմայէ լինի հաւաքեալ 'ի ստամոզն և 'ի փորոզն, զի զօրութիւն ընկղմեալ լինի, և բնութիւն յիւր եփեւունն ձանձրացեալ լինի: Իւր նշանն այս է՝ որ 'ի նոպային ժամն, և կամ զկնի նոպային, հիւանդն նուաղի պահ մի կամ այլ աւելի. և երեսաց գոյնն 'ի յարձիճի գոյն 'ի յար լինի, և 'ի յերեսն այտոց անկանի:

Այլ իւր ստածունն խիստ դժար է վասն այն՝ որ հիւանդութեան գլուխն բնութեանն յաղթեալ լինի: Բայց իւր ստածունն այս է՝ որ չիշտապի, այլ քիչ քիչ զհիւանդութեան գլուխն պարկեշտ դեղերով լուծմամբ 'ի մարմնոյն յարտաքս հանէ: Ապա թէ հիւանդն լուծման դեղ չիկարէ առնուլ, կակուղ հոկնայով զբնութիւն կակղացուր. և յետ այնոր զմարմինն ուշիկ ուշիկ մարձէ, որ թէ մնացորդ ունի հիւանդն, աճուելով զմարմինն՝ յարտաքս հանէ զինքն:

Բայց պիտի որ աճուելուն սկիզբն 'ի ձուանցն այնես, մինչև 'ի վայր երթաս. և սպա յետ այնոր թիւ

կանցն արա, մինչև 'ի ձեռացն 'ի մատուներն. ապա յետ այնոր զկողքն և զկուրծքն նոյն նշանօքդ: Մպա առ զուֆայ կամ կարօսի հունդ, աղա և մաղէ, և տուր մեղրաջրով, օգտէ: Մպա թէ այս ջերմն յամուան առուրքն լինի, հով ջուր տուր խմել. թէ ձմեռն լինի՝ տաք ջուր թող խմէ. ապա թէ ջերմն ուժով լինի, մեղրով սրքն ձուպին տաս. մանաւանդ՝ թէ հիււանդն ալեոր կամ ծեր լինի: ✕

Բազարատ ասէ, թէ պարտ է բժշկին որ ամէն օր զմաճասին երակն տեսանէ. և երբ իմանաս որ օրքան զօր երակն կուտկարանայ, ապա զհացն 'ի գինին թաց, և տուր այն նշանօքդ՝ որ այլ յառաջդ յիշեցար: Ալ ամ օր երկու հեղ զմարմինն օծնէ. և զհացն 'ի ձուլապն թանալ և տալ օգտէ. և բաղանին շատ ահոկ է և զեն:

Մպա զկնի այս ջերմերուս պատեհ է յիշել զհալուամաշ ջերմերն այսպէս: Ալ զայս գիտեա՛, եղբայր, որ զի միօրեայ ջերմն յորժամ յամենայ առ մարդն, փութով փոխի 'ի հալուամաշ ջերմն, մանաւանդ որ պատճառն յերեք հոգիքն լինի. և այլ որոյ մարմնոյն խառնուածքն տաք և չորային լինի, և բնութին այս պատճառնոյս լինի, նա շուտ ընդունի զհալուամաշ ջերմն: ✓

Պատմութիւն և նախագիտութիւն վասն երեք ազգ հալւամաջ ջերմանն :

Օ այս գիտացիր եթէ քանի ազգ են և ընդ քանի ցեղ բաժանին , և զիւրեանց պատճառն և զտեղիքն , եթէ ուր և որպէս լինի : Օ այս ջերմն անուանէ հոռոմն շիփիճն , զոր տաճիկն ԴԷ՛ , որ թարգմանի հալւամաջ : Իսկ զայս ջերմն վասն այնոր անուանեցին այդ անուամբդ , որ հաստատի 'ի մարմնոյն 'ի չոր և 'ի պինտ յանդամունան , որպէս յոսկերքն , և 'ի ջիւքն , և յայն՝ զոր այլ յառաջ ասացաք : և հալէ զճրագուն , մաշէ և հատցնէ զմիսն , վասն այդր պատճառանացդ անուանեցին զնա հալւամաջ :

Իրդ պատեհ է որ խմանայ բժիշկն զայս ջերմանս զպատճառն՝ որ ընծայեցնէ զինքն . զի զերդ զմիօրեայ ջերմանն զպատճառնին լինի : Իւայց միօրեայ ջերմանն պատճառնին սակաւ լինին , և շուտով արձակին . բայց երբ այն պատճառնին յամէ առ 'ի մարդն և յերկաւրեն , նա մտանէ մէկ մի յայն պատճառնոյն խորու 'ի մարմինն , և ընծայէ զայս ջերմն՝ որ կոչի հալւամաջ : Իւս առաւել պատճառ այս լինի՝ որպէս սուգն և հոգսն և մտավարժութիւն , ահն և երկիրն , ցանկութիւնն և զիսն , տքնութիւն և շատ կարգալն , և ցորեկին անօթի կենալն և պակաս կերակրիլն , և որ սոցին նման են , որ չորացնեն և տաքցնեն զմարմինն զերդ յերկարօրեայ ջերմերն , և յերկարօրեայ ելլնդնին , և տաք հիւանդութեներն , որ յիշխան յանդամունան լինի :

Իւս գիտացիր որ այս ջերմն երկու ազգ են . մէկն այրեցող տաքութիւնն և բարակ ջերմն . իսկ մէկայլն առանց տաքութեւն լինի , զի բնական տաքութիւն հատեալ լինի , զերդ 'ի յալւորաց մարմինս : Իւս այս ցեղս լինի՝ յորժամ 'ի յիւր յառաջքն խիստ չորութիւն լինի հանդիպել . հանց որ զմարմինն բնիկ դատել լինի նմ ցեղ լուծմամբ . զերդ փորուն լուծելն , և վերաբերութիւնն , և երակ առնուլն և ապիկիքս , և

այլ գիտօք արիւնն՝ որ 'ի մարմնոյն ելանէ, քրտինքն, և խօինն՝ որ հետ հազին գայ, և բաղանխն, և մերձաւորութիւն, և որ սոցին նման են, ամէնքն լուծումն են մարմնոյն և սպախումն գիճութիւն:

Մ. Եւ Փիլիսոսոս բժշկապետն անուանեաց զայն ազգն՝ որ չունի տաքութիւն՝ ծերոց հիւանդութիւն: Եւ այց մենք տեսանելք շատ մարդիկ՝ որ կայ և գիտի այդ չորութիւնդ, ոչ եթէ ծերոց միայն, այլ և երիտաւ սարդաց և միջահասակաց, երբ իւրեանց բնաւորական տաքութիւնն հասեալ լինի 'ի յերկար հիւանդութենէն և յար ցաւելոյ տեղաց մի մարմնոյն:

Ս. ան առաջին ջերմանն, զոր հաշմաշ ասացաք:

Եւ եթէ այրեցող ջերմ՝ ունի և 'ի յերակն տաքութիւն, այս ջերմն բաժանի 'ի յերեք ցեղ. և անուանեն զառաջինն թառմեցնող, և զերկրորդն բարակ, և զերրորդն քակող: Եւ այս երեք ցեղ հալումաշս ընծայի 'ի բնական երեք ցեղ գիճութենէն. զի 'ի մարմնն մարդոյս բնական չորս գիճութիւն կայ, և են նորա կարգած մէկ հետ մէկի: Եւ առջինն՝ մարմնոյն ընդ ամ՝ երակսն լինին, որ են չորս նիւթն. երկրորդն՝ 'ի տեղեստանն, որ յերակացն փարփուտ են, և ընդ յերակսն 'ի մէջ են, զերդ քովքն և այլ տեղեստանն՝ որ 'ի զատ են յերակացն. և երրորդ՝ բնաւորական գիճութիւնն՝ որ լինի 'ի մարմնոյն միսն և 'ի փորտտիսն. որպէս լեարդն և փայծաղն, թոքն և ստամոքն, և այլ ամ փորտտիքն. և չորրորդն՝ 'ի յօղակածսն լինի, որ զամ անդամս մարմնոյն պինտ ունի և բուսած:

Մ. Եւ Եւստակիոս յորժամ ջերմանայ առաջին գիճութիւնն՝ որ 'ի յերակսն լինի, որ են չորս նիւթն, նա տաքութիւն միայն ընծայէ 'ի մարմնն: Եւ ա երբ աւիրին և բորբոսին, նա մէկ մի 'ի բորբոսային ջերմերոյն ընծայեն, զոր այլ 'ի յետոյ կամիմ յիշել: Եւ ա թէ հասանի այն տաքութիւնն 'ի յերկրորդ գիճութիւն, որ երակացն փարփուտ են՝ զատ 'ի յերակացն, նա ցամաքեցնէ զայն գիճութիւն, կամ մասնին՝ 'ի յիւրմէն: Եւ ա այն երեքէն առաջին ցեղ հալ-

և մահն ընծայի, որ կոչի թառակեցնող. և այս ցեղիս ստածումն հեշտ լինի և շուտ: Այլա թէ հասանի այն տաքութի՛ն ՚ի յայն երրորդ գիճութին, որ ՚ի միսն և ՚ի փորոտիսն լինի, նա ընծայէ երկրորդ հալեմահն, զոր անուանեն քարակ, և իւր ստածումն և բժշկութին դժար լինի: Այլա թէ այն տաքութին, որ ՚ի չորրորդ գիճութին հասանի, որ զօգվածն և զամ անդամն մարմնոյն սլինտ ունի, նա ընծայի երրորդ ցեղ հալումահն, զոր անուանեն քակող և անցնող մարմնոյն. և այս ցեղս զստածումն և զբժշկութին ջնդունի բնաւ:

Օ ի յորժամ բնաւորական գիճութին հատանի, չկայ ճար՝ որ այն մարմինն դարձեալ յիւր ողջնութին դառնայ և հաստատի: Իսկ բերեմ էս այս բանիս ընկեր և օրինակ, որ ընթերցողին գիւրաւ լինի: Օ այս իման որ երբ ծառ՝ յորժամ կտրի ՚ի յիւրմէն, նուազի և հատանի իւրիմէն ջուրն և հողոյն վաստակէն, նա այն ծառն վատթարի, և թառամի տերեւն: Այլա թէ դարձեալ վաստակի իւր հողն, և ծառոյն ջուր տան, ստոյգ պայծառանան իւր տերեւն, և ճոտքն ուժ առնեն և պողպերեն: Այլա թէ զանց առնէ իւր տերն և անհոգ կենայ, նա հասանի այն չորութին ՚ի ծառին ճուղքն, և վատթարէ զիւր պայծառութիւնն և զճուղքն, և խափանէ զտերեւն և զպտուղն: Այլա թէ դարձեալ այն ծառոյն տերն պէտ առնէ նմա, զատակն բրէ և ջուր տայ, ՚ի խիստ ցրտոյ և ՚ի խիստ շոգոյ պահէ զծառն, լինի որ յանկարծ այն ծառն դարձեալ յիւր բնական բնութին դառնայ, հետ շատ ստածելոյ և դատելոյ: Այլա թէ անտես առնէ տէր ծառոյն, և անհոգ կենայ՝ որ հասանի այն ծառոյն չորութին ՚ի յարմատն և ՚ի կեղևն, նա չորանայ ծառն, և չիկայ հնար՝ որ ձօնիւ դարձեալ յիւր բնութին դառնայ: Այլա պէտ և այս ջերմս՝ երբ սկիզբն անհոգ կենայ իւր տերն և պէտ չայնէ, աւիրի իւր զրոյցն:

Այժմ ցուցանեմ և ասեմ զնշաննին և զստածումն և զբժշկութիւնն զատ ՚ի զատ զամէն մէկ, որ ճանաչեն և գիտենան զամէն ցեղ ուրիշ ուրիշ. և ապա ստածեն և բժշկեն զայն ցեղն՝ որ ընդունի զա-

առողջութիւն, և այն՝ որ չունի ճարակ առողջութեան՝
'ի զատ կենանս :

Այժմ ասեմ զառաջին ցեղն , որ իւր պատճառն
լինի տրամութի և հոգս և 'ի սիրտ ելանեւն , և այլ
ամ պատճառքն՝ զոր այլ յառաջդ ասացաք 'ի յերեք
հոգիսն . և հասանի իւր տաքութիւն 'ի տեղեստանն
որ ընդ երակսն 'ի մէջ լինի : Այլ իւր նշանն այս է ,
որ տաքութիւն միացեալ լինի , և իւր գոյնն թառմի ,
և դեղնութի անկանի . և 'ի յիւր շոշափեւն գտանեսս
սուր տաքութիւն . և իւր մաճասին երակն չիգտուի
ամենեւին փարփուտ 'ի տաքութեան :

Բայց այս ջերմեքրուս ճանաչելն յիւր սկիզբն զը-
ժար է . զի տաքութե գեշ խառնուածքն յաղթել
լինի ամ մարմնոյն հաւասար , և հիւանդն չիմանայ
թէ տաքութի կայ առ իւրն , և ոչ ցաւիլ տեղաց մին
'ի մարմինն , և ոչ տուժել , և ոչ տկարիլ մարմնոյն , և
ոչ այլ նշաննին , զոր 'ի հետ բորբոսային ջերմեքրոյն
լինին : Օ ի այն օտար տաքութիւնն հաստատեալ է
ընդ ամ մարմինն , և չունի անդամ մի փարփուտ 'ի
տաքութեանն՝ որ զգայ զայն զօտար տաքութիւն :

Ապա երբ սկիզբն լինի այս ջերմանս , նշանն այս է՝
որ երբ երեք օր անցանի , և տաքութիւնն միացեղ և
յարակ ' լինի 'ի մարմինն , և իւր տաքութի չիլինի
ուժով , և այլ չլինի նշան՝ որ 'ի բորբոսային ջերմե-
քոյն , զերդ զգողան և զծարաւն և զնեղհոգութիւն
և զփղծկեւն և զլեզուին չորանալն և զսեանալն և
զմարմնոյն կոտրտեւն և զխոցոտեւն և զգլխոյն ցաւին
և զգոզին նեխահասութիւն և զմաճասին երակին մե-
ծութիւնն և զայլևայլ փոփոխիւն , և ոչ 'ի յայլ ամ
ցեղ նշանացն՝ որ 'ի բորբոսային ջերմեքրն լինի . և իւր
տաքութիւն՝ զոր ասացաք՝ խաղաղ լինի և հանդարտ
և սեղմ՝ , ապա գիտացիր՝ որ այն առաջի ցեղ հալու-
ման է զոր թառամեցնող ասէն :

Իսկ երկրորդ ցեղ հալումանն լինի յայնկից , որ երբ
տաքութի հասանի 'ի բնական յերկրորդ գիճութիւն՝
որ 'ի միան լինի և 'ի փոր կարսիքն , ապա այն նշան-
նին , զոր ասացաք 'ի յառաջին հալումանն , 'ի յայս 'ի

յերկրորդ ցեղս այլ 'ի յերևան և այլ 'ի բաց լինի :
 Օ ի յետ կերակուր ուտելոյն տաքութիւն յաւեւնայ,
 հանց որ խմանայ հիւանդն, և գիտենայ որ տաքութիւն
 յաւելցաւ 'ի մարմինն, և դժարեցաւ ինքն : Այլ իւր
 պատճառն այն է՝ որ տաքութիւն արդեւած լինին 'ի
 ներքս 'ի մարմինն զերդ քամի, և պահած լինի . երբ
 մտանէ կերակուրն և ըմպելին, դտանեն զայն պահած
 տաքութիւնն 'ի մարմինն, և յերևան բերեն և
 հանեն 'ի լոյս : Արպէս գտանեմք զօրինակն 'ի կրին
 քարն . զի յորժամ 'ի կրին քարն ջուր հասանի, նա
 զիւր տաքութիւնն՝ որ 'ի ներքսէ պահած ունէր, 'ի
 դուրս հանէ . և զայդ բանդ Պղատոն ասաց : Աոյն-
 պէս և այլ ասէ՝ թէ յորժամ կրին քարն 'ի ջուրն
 հասանի, նա բանայ զիւր գաղտ շնչահանքն, և զտա-
 քութիւնն 'ի դուրս վաթէ : Բայց այլ ոմն ասաց 'ի
 բժշկական վարդապետացն՝ թէ հիւանդին կերակուրն
 կերակրէ զայն օտար տաքութիւն, շատցնէ և ուժով-
 ցնէ, զինքն, և իւր վկայ այն է՝ որ երբ հալի կերա-
 կուրն և անցանի, նա դառնայ տաքութիւն այլի 'ի
 յիւր կերպն՝ որ յառաջն էր :

Իսկ երրորդ ցեղ հալեմաշն, զոր քակող անուա-
 նեն, իւր պատճառն այն է՝ որ հասանէ իւր տաքութիւն
 'ի չորրորդ գիճութիւնն՝ որ ընդ ամ մարմնոյն յօ-
 դուածսն են, և զամ անդամս պինտ ունին բռնած :
 Բայց այսոր նշաննին այլ 'ի բաց լինին, և այլ 'ի յե-
 րևան . զի աչքն խորանայ, և աչաց դուքն դարակի,
 և 'ի յաչքն ճպուռ լինի, և կոպքն թուլանան, և 'ի
 վայր քաշվի, զերդ մարդոյ՝ որ կքայ և 'ի քուն կամի
 լինել . և երեսաց գոյնն զերդ կրակաց մոխրի լինի,
 և ճակտին կաշին քաշի, և քնքերն 'ի ներս երթայ,
 և փորն փարփուտ և դատարկ կերևնայ : Այլ այս ամ
 պատճառս այն է՝ որ բնական գիճութիւն դարտակե-
 ցաւ և վճարեցաւ 'ի մարմնոյն, հանց որ չիմնաց իրք :

Այլ իւր մաճասին երակն վատուժ լինի և փոքր .
 և երակին մարմինն պինդ լինի՝ որպէս զլար քաշած :
 Այլ երակին վատուժուէ պատճառն այն է՝ որ մարմ-
 նոյն զօրութիւն հատել և կտրել լինի : Այլ իւր փոք-
 րութե պատճառն այն է՝ որ հոգի կենդանութեան
 և արիւնն պակասել են, և սակաւ լինի յերակն :

Այլ երակին մարմնոյն սնտուածէ պատճառն այս է՝ որ բնական գիշուածիւնն հատել լինի և վճարեալ 'ի մարմնոյն :

Այլ իւր գողին նշանն այն է՝ որ հիւանդութեան սկիզբն զերդ զտաշեղ և զքերուքս լինի 'ի մշկարուրային , և հիւանդութե՛ք վիճարն ձիթոյ նման լինի գունովն և վաթելովն : Այլ իւր պատճառն այն է՝ որ մարմնոյն ամ անդամունքն 'ի հալ են ընկեր : Այլ երբ զայտ ամ նշաններտ տեսանես , գիտացիր՝ որ չէ բարոյ . զի ջնդունի զառողջուին , այլ 'ի նոյն մեռանի :

Այլ այլ գիտացիր՝ որ այս ցեղ հալեմաշ ջերմանս պատճառն այնոր հանդիպի՝ որ մարմնն սար լինի և պատճառոյզ , և իւր տէրն շատ հոգս լինի քաշել և շատ սուգ , կամ յայլ ցեղ ջերմերուն շատ աւուրք լինի յամել առ ինքն : Այլ այլ որ յերկար և բազում դատել լինի , և այն որ սաք շատ լինի կացել , և այնոց որ սակաւ կերակուր կերակրին , և այնոց որ 'ի տաք երկիր լինին , և այնոց որ մարմնն տաք լինի , և տարօքն ընդ քսանին և քառասնին մշն լինին , և այնոց որ շատ տաք դեղեր կերել լինին և խմել , և այնոց որ հին հազ ունին , և հաւասար ամ իրք , որ՝ տաքութի և չորութի առնեն , զի տաքցնեն և չորացնեն զմարմնն շատ : Այլ այդ ամէնիդ վիճարն հալեմաշ ջերմն բերէ : Այլ այդ է պատճառնին և նշաննին , զոր ասացաք կարճառօտ վասն հալեմաշ ջերմանն , օգնութեամբն նյ :

Ս անն երկրորդ աղգ հալեմաշին , որ 'ի խիստ հուվութենէն ընծայի , զոր Փիլիպպոս բժշկապետն ծերոց և ալեորաց հիւանդութի անուանէ : Ասէ Փիլիպպոս բժշկապետն , եթէ այս ջերմն 'ի խիստ հուվութենէ ընծայի , հանց որ զբնական տաքութին և զնաւորական գիճութին հատցնէ և 'ի վճար բերէ 'ի մարմնոյն . այլ վասն այնոր թողի զիւր պատմուն զիւր ցեղերուն , որ անբժշկելի են : Այլ ընդ այս հալեմաշ՝ որ 'ի հովութենէ լինի , և ընդ այն՝ որ 'ի տաքութենէ լինի և 'ի չորութենէ , նշանն այն է՝ որ 'ի հովէ լինի , մաճանս վատուծ լինի և յուլ , այնոր

Համար՝ որ հովու թին յաղթել լինի . և իւր գողն իսպիտակ լինի և նօսր . և իսպիտակու թին 'ի հովու թէ լինի . և նօսրուին 'ի չորու թէնէ լինի : Այլ այդ բաւական է վասն հալւմաշ ջերմանն՝ որ 'ի հովու թէնէ լինի , վասն այն՝ զի չունի առողջութի :

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Բ •

Վասն ստածման և բժշկութե առաջին ցեղ հալւմաշ ջերմանն , որ 'ի տաքութենէ լինի :

Ե՛ր ինքն ընդ երեք ցեղ բաժանի . և վասն իւր ճանաչելոյն՝ երբ մէն լինի և բորբոսային ջերմերուն 'ի զատ , և այնոց որ չունին երեւան նոպայ , զոր այլ 'ի յառաջդ ասացաք . ապա երբ ժամն և ժամանակն պատե՛հ լինի և աղէկ , սկիզբն արա ստածելոյ այսպէս : Այլ թէ կարիք լինի զմարմինն սրբելոյ , սրբէ խիարչամպով և թարանկուպինով և դարեջրով և քաղցր նուան ջրով . ապա թէ հետ աւուր մի կամ՝ երկու՝ իշու կաթն տուր խմելու :

Ապա թէ կարիք չէ զմարմինն սրբելոյ , դու սկիզբն իշու կաթն արա այս նշանօքս . գիտացիր որ է՛ն ճերմակ լինի և առողջ , և ազատ յամ՝ ցեղ հիւանդութենէ . և աւուրքն մատղաշ պիտի , և մօտ 'ի յօրերն լինի ծնած , և իւր կաթն իսպիտակ և հաւասար լինի . երբ 'ի վերայ ըզնկանդ կաթեցնես , չիլինի նօսր՝ որ վաթի , և ոչ թանձր՝ որ չիտուի : Այլ դարմանէ զէ՛ն աղէկ խոտով՝ որ դալար լինի , և հովային բանջրբնով , որպէս հազար , և դդմի տերեւ , և հինախայ՝ իսառնած ընդ դալար գինձն , և այլ պզրղատունի կոթ՝ , և դարի լուացած ցամաքեցուր և ապա կերցուր : Ապա ա՛ռ իւր կաթնէն . 'ի յառաջին օրն տուր կէս լիտր , և հետէն յաւելցուր 'ի կաթն ըստ ուժոյն

1 Յօրինակին 1-4 :

հիւանդին , և տուր զայդ 'ի յար , մինչև լուծանի և ոչ կապի : Յետևայն կերակուր տուր թաղթ և մաշ և վիտօն՝ որ է ծմել , դդում և հազար . զամէնն նշի ձիթով տուր . և խմելոյ մուզ նուան ջուր տուր :
 X Այլ ապա հետ կերակրին սահաւ ժամ անցո , և յաւազան նստի՝ որ ջուրն քաղցր և յիստակ լինի և եղկ , և եփած լինի 'ի յինքն մանուշակ և դդմի տերև և հազարի տերև և իսպիտակ դարի փերձկած : Այլ երբ ելանէ յաւազանէն , օծանէ զմարմինն լիւուֆարի ձիթով և մանուշակի ձիթով և քաղցր դդմի ձիթով . և ապա յետ այնոր օծանէ զկուրծքն մանուշակի ձիթով՝ որ ընդ իսպիտակ մոմ հալած լինի , որ պահէ զգիճութիւնն որ շահեցաւ 'ի կերակրոյն և աւազանին ջրէն :

Ապա թէ հիւանդին մարմինն ախորժայ այլ աւելու գիճութի քան զայդ որ ասացաք , ապա առաջ քան որ յաւազան մտանէ՝ կթել տուր 'ի վերայ գլխոյն կնկան կաթն կամ իշու կաթն կամ այծու կաթն . զի այդ կաթներտ խիստ գիճացնէն զհիւանդն : Ապա թէ հիւանդն չժուժէ կաթն կթելոյն , դու զկաթն 'ի յաւազանին ջուրն խառնէ . բայց 'ի յաւազանն շատ մի յամեցներ , զի աւազանին եղկ ջուրն վատուժցնէ զմարմինն :

Ապա յառաջ քան որ յաւազանն մտանէ , չէ պարտ մարձել որ ինչ ցեղ ձիթով . զի խժկէ և կալնէ ըզգաղտ շնչահանն մարմնոյն , նա չի ընդունի զաւազանին գիճութին : Այլ զայդ՝ զոր ասացաք՝ 'ի յար արա . զի այդ խորհուրդդ շահեցին զմարմնոյն՝ բնաւորական գիճութին . և արա՛ զայդ յառուրն երկու հեղ . զմէկն յետ կաթինն տալոյն՝ յառաջ քան զկերակրոյն ուպելն , որ զկաթին գիճութիւնն շահի և պահէ 'ի մարմինն . և յետ այտոր տես զմարմինն հիւանդին . եթէ 'ի յաւելի խլտերոյն՝ որ է չորս նիւթերն՝ սուրբ լինի , հանց որ չընդունի զբորբոսելն , ապա տուր՝ որ խմէ կովուց թան , զոր բնիկ սրբած լինի 'ի կարագէն : X այլ կոմն կարմիր պիտի . բայց մի յաճախ տաս որ չիճանձրանայ 'ի թանէն : Այլ զթանին չարսն կէս

լիտր տուր • ապա թէ տեսանես գուժն՝ որ կարող է ,
 դու յաւելցուր 'ի թանն ըստ ուժոյն • բայց քիչ քիչ
 թող խմէ , հանց որ ամէն հեղ նուկի մի լինի կամ
 սրահաս • ապա թէ տաքութիւն շատ լինի և ուժով ,
 դու տուր հետ թանին զայս զուրսս , որ է այս :

Պ ռոսո րասպաշիբի հով :

Մ ա տապաշիր չորս դրամ • վարդ եօթն դրամ •
 խիարի կուտ կտուած , և փրփրեմի և դդմի կուտ կըս
 ված , հազրի հունդ , քահրիսար երեք երեք դրամ •
 զամէնն աղա և մաղէ , գառնալեզով ջրով շաղվէ , և
 զուրսեր արա , և տուր հետ թանին : Ա զայս արա
 երբ մարմինն սուրբ լինի 'ի բորբոսային նիւթոյն :

Մ պա թէ 'ի մարմինն այլ ցեղ տաքութի լինի , և
 մարմինն չէ սք , և լինի յինքն նիւթեր սար , որ այլ
 ջերմն կամի ընծայել , ապա հոտ սարտ է սատրաստ
 կենալ 'ի կաթնեղոյն և 'ի թանէն : Ի սի թանին փռ
 խան գարեջուր տուր , յոր եփած լինի կենդանի խա
 չեփար , որ 'ի մանր և 'ի մեծ ճանկերոյն սրբած լի
 նի , և լուացած լինի աղէկ քաղցր ջրով և աղով և
 քնջիած լինի • առ 'ի յայդ գարեջուր չորս նուկի , և
 մուղ նուան ջուր մի նուկի • և յայս զուրսէս մի մթ
 խալ , զոր այժմ գրեմ :

Պ ռոսո հով որ օգոստ է սլին ջերմանն :

Մ ա գառնալեզու երեք դրամ • հայ կաւ չորս
 դրամ • վարդի կոնգամէն յիստկած վեց դրամ • սեր
 կէլի կուտ յիստկած , դդմի հունդ յիստկած , փրբ
 փրեմի հունդ վեց վեց դրամ • մարութի քամուքն
 տասն դրամ • տաճիկ կուէզ , քիթրայ և նշայ երեք
 երեք դրամ • սեխի կուտ եօթն դրամ • զայս ամէնս
 աղա և մաղէ , և շաղվէ պղրղատունի լուսպով , և
 զուրսեր արա , և 'ի շքի չորացուր , և տուր աղցած
 և մաղած մի մթխալ քաղցր նուան ջրով և խիարի
 ջրով անօթեց , օգտէ հալեմաշ ջերմանն , և այն ջեր
 մանն որ սիլ կուի : Ա զկերակուր՝ մաշ տուր և դդում
 և վիտուն և թաղթ , որ լինի նշի ձիթով • և երբ ծա

բաւենայ, քաղցր նուան ջուր տուր. և ընդ երիկածքն՝
օծանէ զմարմինն լիլուֆարի ձիթով, և քաղցր դգմի
ձիթով. զիւր տունն և զպառկելիքն հովարա, և ցա-
նէ վարդ և ուռու տերև. թէ վարդ չի գտիլի, այգւոյ
տերև ցանէ:

Վպա թէ հիւանդն նուազի, դու օծէ 'ի մարմինն
հով լախլախով, որ են այս ջրերս: Վն խնճորի ջուր,
և մրտենոյ ջուր, սերկեւիլի և վարդի ջուր. չոր վարդ
և քաֆուր և զաֆրան. աղա՛, և 'ի ջրերդ խառնէ,
և 'ի բան տար: Վպա թէ խիստ վատուծի հիւանդն,
դու մի ջուր տուր այս նշանօքս: Վն ուլու միս 'ի
թիկանցն և 'ի շէցն և 'ի կողոյն, մանր կարատէ և
'ի քարէ պտուկ արկ, և աղն պակաս արա, և մեղմն
կրակով եփէ. և որչաք 'ի մսէն ջուր ելանէ, դու հե-
տէն առ զջուրն, 'ի զատէ յաման արկ, մինչև ցամա-
քի միսն. ապա սակաւ մի անուշահոտ գինի, և իւր
կիտոյն չաք խնճորի ջուր. զայտոք 'ի մսին ջուրն խառ-
նէ, և մեղմ կրակով սակաւ մի եռցո, և ապա տուր
կում կում որ խմէ. զի այդ ջուրդ խիստ ուժովցնէ
զհիւանդն:

Եւ այլ ջանք արա ամէն հունարով՝ որ չիլուծի
բնութիւնն. զի թէ դկին տիրոջն, և սլին տիրոջն
բնութիւնն լուծանին, նա շուտ կորնչին մահուամբ.
ապա թէ լուծումն հանդիպի, զայս զուրս տուր. զի
խիստ օգտակար է դկին տիրոջն՝ որ լուծ ունենայ:

Վ յոռոս հատի՛ հապոզ:

Վն հայ կաւ տասն դրամ. շահպալու թ և վարդ
չքրս չորս դրամ. և տեսայ 'ի յայլ նուսխայ՝ որ նշաւ-
տակ և փրփրեմի հունդ դնեն չորս դրամ. տապաշիր
երեք դրամ. թրթկձի հունդ կտված վեց դրամ.
քահրիպար երեք դրամ. զամէնն աղա և մաղէ, և
մուզ սերկեւիլի կամ խնճորի ջրով շաղվէ, և զուր-
սեր արա, և տուր մի մթխալ 'ի յայդ զուրսէտ տան-
ծի ջրով կամ սերկեւիլի ջրով:

Եւ երեկոյին տուր զայս դեղս: Վն պղրպատուն
աղնսձած մի մթխալ. և այրած խեցդետին մի դրամ.

տաճիկ կռէզ աղընձած մի դրամ . աղա և մաղէ , և տուր մուզ ծորի ջրով կամ նուան : Այլ կերակուր տուր թրթ կիճ եփած և տապկած , որ լինի 'ի հետն նուշ աղընձած : Այլ ան փերձոկած ուր և աղընձած , և հեղ մի եփէ , և ձգէ զջուրն , և ապա արկ 'ի վերայ մուզ նուան ջուր կամ սերկեկլի կամ աղտորի ջուր , և այլլի եփէ , և տուր որ ուտէ : Այլ այլ տուր փշատի փոխինա , կամ նուան հատի փոխինա 'ի հետ պաքսիմիտի . և զայս կերակուրքդ և ըմպելիքդ յայնժամ տուր՝ որ երբ չիլինի հազ :

Այլ թէ հազ լինի , տուր խմելոյ տաճիկ կռէզ և հայ կաւ . և կերակուր՝ ոսբան փոխան՝ հացի փշրուկ տուր աղընձած նշով . և սերկեկլին ջրի փոխան՝ մրտի քամուքսն տուր , զի մրտի քամուքսն արդիլէ զուժումն , և օգտէ հազին այն սակաւօք քաղցրութեն՝ որ 'ի յինքն կայ : Ապա թէ հանդիպի որ յաղիքն ելունդ բան ունի , դու հոկնայ արա այս նշանօքս :

Հոգնայ , որ օգտէ ելունդի՝ որ 'ի յաղիքն լինի :

Ան գառնալեզվի ջուր , և բրտի անդտարի ջուր , որ յարայն հովուի բիր կոչեն , և ձուի դեղնուց , և տաճիկ կռէզ , հայ կաւ և հոռոմ մատնեհար կաւ , և պրտուի ջնջադիր այրած , իսկիտաճ . զամէնն 'ի մէկ տեղ ժողվէ , և հոկնայ արա որպէս ըստամն է :

Այլ հոգնայ նոյն յառան :

Ապա թէ այդ ջրերդ չիգտուի , զոր այլ յառաջդ ասացաք , դու իւր փոխան՝ փրփրեմի ջուր առ և թրթ թրկճի ջուր , և մատնեհար հոռոմ կաւ , և աղբրաց արիւն , նչի ձէթ . զամէնն հաւաքէ և հոկնայ արա . զի այդ հոկնատ խիտ օգտակար է , օգնութենն այ :

Սահամատի Օպարիան ասէ՝ թէ այս ջերմն երեք ցեղ լինին , զոր այլ յառաջդ ասացաք , թառամեցնող և բարակն և քակողն : Առաջին ցեղն , որ է թառամեցնողն , իւր պատճառն զերդ միօրեայ ջերմանն լինի . և իւր նշանն այսէ՝ որ գոյնն դեղին դառ

նայ, և ջերմն հանասպազ 'ի կերած ժամն դայ, և 'ի քուն լինելոյ ժամն. բայց մարմինն շատ տաք չիլինի, և 'ի մարմնոյն կաշին չորութի ցուցանէ:

Ալ իւր ստածուցն այս է՝ որ հանասպազ դարեջուրն 'ի բան պահէ: Ալ երբ տաքութիւն անցանի, դալար մանր ձուկն խորված ուտէ. և 'ի խաւարոնուն զհոյն և զգիւնային 'ի բան պահէ: Երպէս հազարն և փրփրփրեմն, զգալար գինձն և զխորփրփրսն, և զոր նման սոցին: Ամենայն օր 'ի բաղնիս մտանէ, 'ի հով տուն նստի, զմարմինն մանուշկի ձիթով օծէ, և հոտոտայ 'ի հով և 'ի գիւնային ծաղկանցն, և հով սպեղանիք 'ի վերայ կրծոցն դնէ, և ըստամոքն՝ որ 'ի կերակրոյն թեթեւ լինի, յայնժամ ջերմանն տաքութիւն խիստ լինի. զհով և զգիւնային ձիթերն 'ի քիթն արկանէ, և որչաք կարէ զքուն լինելն ջանայ. և ոչ ինչ դիմօք զանձն չիդատէ. 'ի տաք տանէ և 'ի շող օդէ պատրաստ կենայ: Ապա թէ այս ջերմն տաքութի և այրեց լինի, զբաժուրին դուրսն 'ի բան պահէ սակաւ քացախով՝ ընդ ծագել արեուն:

Ահա հակն ասէ՝ թէ իւր ստածուցն այս է՝ որ դարեջուր խմէ. և 'ի քնուն ժամն պզրղատուն ձուլապով խմէ. զկերակուր շատ թող չուտէ, մանաւանդ 'ի յամուսն աւուրքն՝ և նմ տաք իրաց պատրաստ կենայ. հով ջուր խմէ քիչ քիչ, և թանայ բթան 'ի վարդէջուրն՝ որ լինի քափուր և սանտալ, և դնէ 'ի վերայ կրծոցն. և կերակուր դիմի մուզավարայ և սպանախ կերցուր, և թափայ ձուկ խորված. և բան զամենայն ինչ օգտէ խաչափարն՝ որ դարեջրով լինի եփած: Ալ երբ տաքութիւն պակսի, հաւձագ՝ փերձկոտած դարով 'ի բան պահէ, և պանտրայ ջուր հով ձուլապով խառնած, և բանջրնուն հազար և դալար գինձ կերակրի: Ապա թէ ջերմն զօրաւոր է, կերակուր՝ թերխորով ձուկ դեղնուց տուր, շատ օգտէ աստուծով:

Վա համատ Օւքարիայն ասէ վասն ստածման և բժշկութեան երկրորդ հալեմաշ ջերմին, եթէ այս երկրորդիս բարակ անուանեն, և երրորդն՝ որ քակող, դժար ողջանան. մանաւանդ երրորդն: Ալ իւր պատճառն այն է՝ որ բնաւորական տաքութիւնն և օտար

ջերմն զնաւորական գիճութիւնն ՚ի մարմնոյն քաղեն
և հատցնեն :

Իսկ երկրորդ հալեմաշն, որ է բարակն, նշանն այս
է՝ որ աչքն ՚ի գուքն անկանի, և մարմնն նսորանայ
և բարկնայ, և որ ըստ օրէ վատուժի և նիհարանայ .
վասն այդք պատճառանացդ անուանեցին բարակ զայս
ջերմն : Իւր ստածումն այս է՝ որ օրն երկու երէք հեղ
՚ի բաղանիս մտէ, և ՚ի տաք տուն չիմտէ, և ամենեւին
չիբրանի, և դարեջուր խմէ . ~~և յետ երկու պահու~~
~~եղկ աւազան մտէ, և հանապաղ ՚ի հով և ՚ի գիճայ-~~
~~ինսն հոտոտայ, որպէս յառաջդ ասացաք :~~

Եւս թէ ձմեռն աւուրքն հանդիպի, ՚ի կրակի
տաքութենէ և ՚ի ծխէ պատրաստ կենայ . զի հոյն
օգտակար դեղն է այս հիւանդիս . և օճանելոյ տե-
ղիք և սպեղանեաց՝ հոյն օգտէ, զի զսիրան հով պա-
հէ : Իւ պատեհ է՝ որ զգլուխն ծածկած պահէ,
որ զուգամ՝ և նուղայ չիպատահի . և ՚ի քիթն հով
և գիճային ձիթեր արկանէ . և շատ ՚ի քուն լինելն
օգտակար է :

Եւս թէ գոյն զերթ դձեթ լինի, զհովային և ըզ-
գիճային դեղերն ՚ի բանի պահէ : ~~Եւս թէ տաքուե~~
~~նշաննին խիստ լինի, պտապաչիւրին զուրմն տուր, և~~
~~զքնութիւն կակղացո դամոնի ջրով և թարանկուպի-~~
~~նով . շատ օգտէ աստուծով :~~

II) ան սպաճման երրորդ հալեմաշին :

Իսկ եթէ երրորդ հալեմաշն լինի, զոր քակողն
անուանեն, զի քակէ և հալէ, և դատարկէ զճրաւ
դուն և զմիսն, և զչորրորդ բնաւորական գիճութիւնն .
և վասն այդք պատճառանացդ անուանեցին քակող :
Իւ իւր նշանն այս է, որ ըզունկն զերդ զայծու ծռին,
և փողեցն խռուումն ՚ի դուրս ցցվի, և երկու ուսն
բարձրանայ, և ճակատին կաշին քաշած և չոր ցուցա-
նէ, քներն և երկու աչքն ՚ի ներս երթան : ~~և~~
~~Իւր ստածումն այս է՝ որ զկերակուրն թեթեւ և~~
~~դիւրահալ ուտէ, որ անուշահոտօք եփած լինի, զերդ~~
~~ուլի միս, հաւու ձագ, և գառին ողջար՝ սիսուան~~
~~ջրով . և զկնի այսոր՝ խնձորի ջուր, և քաղցր և~~

Թժու սերկեւիլի ջուր ընդ սակաւ մի գինի խառնեալ, և գերմանկ հաց փշրեալ խառնէ և ուտէ, և զանուշահոտերն անապակաս 'ի բանի պահէ: Ս անայ որ փորն խիստ չիլուծանի. զի թէ փորն լուծանի, շուտով կորնցի. և հանապազ զսանտալն և զլարդի ջուրն ընդ յիրար խառնէ, 'ի վերայ սրտին և լերդին պահէ. զմանուշակի ձէթն և զնիլիճարի 'ի գլուխն և 'ի յանդամն հանապազ օծանէ. և ամենեկն քաղցած և ծարաւ չիկենայ, արտուժի և հոգս չիտանի. զի այս անք և իւրեանց նմանիքն ահոկեն: Թ և զկերակուրն պարկեշտ տուր, զերդ որ այլ 'ի յառաջ յիշեցաք, օգտակար է թէ անք կամի:

Գ Լ Ո Ի Խ Ի Գ.

Պատուժի և նախագիտութի վասն սլին ջերմանն, որ է թորոյն խոցնալն և մաշին:

Պ Ո Ռ Մ Ն ե փ Լ Ե Խ Ե Խ անուանէ, և տաճիկն սլ կուլէ. այլ գիտացիր որ սլին ջերմն նման է դկին ջերմանն. բայց սլին ջերմանն հազ լինի, զի իջանէ խառն, որ է նիւթն, 'ի գլխոյն 'ի կուրծքն և 'ի թորսն, նոյն պէս և յամ մարմնոյն 'ի ձեռն հազալոյն՝ արկնուի նիւթս. Ք զի հազալն յաղթէ մարմնոյն, և շարժէ և բերէ 'ի կուրծքն և 'ի թորսն, և արգիլէ զհիւանդն 'ի քուն լինելոյ և 'ի հանկիստ կալոյ:

Յոհանն ասէ, եթէ իւր պատճառն 'ի սուր գիւճութեներոյ լինի՝ որ 'ի թորքն իջանէ, կամ 'ի կուրծքն ժողովի, և խոցացնէ զտեղիքն՝ ուր հաւաքի, և զարաւն ընդ անք կուրծքն ցրուէ, և կամ 'ի կէս կրծոցն լինի: Աւ երբ թորքն խոցնայ, իւր նշանն այն է՝ որ մարմնն նիհարանայ, և կակուղ տաքութի լինի զերդ հալամաշին, և եղենկուանքն ծուխ, և ստնեքն ուռչին, վասն այնոր որ գիջութիքն հալեցան. և հաղալով ընդ խուչակն կուգայ հոտած, և մէջ

ընդ մէջ արիւն ~~և~~ կրծոցն խոցնալուն նշանն այն է՝ որ տաքութի այլ շատ լինի, և շունչն կարճ լինի, և կուրծքն ցաւի, և հազն չոր լինի:

Փօլօս ասէ, եթէ այս հիւանդութիւն հետ բրտիմին լինի, և հետ զուգամին, կամ հետ շատ նուզայի, որ ՚ի գլխոյն իջանէ, կամ հետ յերկարօրեայ հազի, կամ յետ շատ արեան ձգելոյ, որ զթոքսն կամ ըզկուրծան խոցացուցեալ լինի. և ՚ի կերակրոյ միտքն փակեալ լինի: Այլ ստածումն այս հիւանդութեւս դիժար լինի. զի յորժամ թոքսն խոցանայ, չողանայ իւրովի. զի հանապազ ՚ի շնչոյն յառն և ՚ի տուրն կայ և շարժի, և զերդ զգարքնի փութսն զհոլ զօղն առնու և ՚ի սիրան ուղարկէ, և զտաք օղն առնու ՚ի սրտէն և ՚ի դուրս ուղարկէ: Ապա թէ ժամ մի թուքին շարժելն դադարի, նոյն պահն սիրան այրի, և ՚ի յայնր յայրելոյն ՚ի տաքութենէն՝ մարդն մեռանի. ապա ՚ի յառաջ քան զայն՝ որ այս հիւանդութիւն զօրանայ, պարտ է ստածել և բժշկել:

Ս ան ստածման և բժշկութեան սլին ջերմանն:

Արդ պարտ է ՚ի յայս ջերմանս ՚ի ստածումն և ՚ի բժշկութիւն, որ քննես աղէկ և գիտենաս որ չլինի ՚ի հետն այլ ցեղ ջերմն ՚ի բորբոսային ջերմերոյն: Ապա թէ ուժն կարող լինի, ժամանակն և ժամն ՚ի պատեհ լինի, իւր առաջին ստածումն այն է՝ որ ՚ի բասիլ լիկէն երակ առնուս ՚ի յայն դեհն, ուր զցաւն իմանայ հիւանդն: Ապա թէ չիմանայ ցաւ ուրեք, զերակն ՚ի ձախոյ ձեռն առ, վասն այնոր՝ որ աջոյ դեհ չվատուժի: Ապա թէ տարիքն և ժամանակն հիւանդին և ժամն տարւոյն չօգնեն երակ առնելոյն, դու ապիկիս առ ՚ի թիկնամէջքն ՚ի վերի դեհն. և հան արիւն ըստ ուժոյն, եթէ երակ առնուս, և եթէ ապիկիք:

Ապա թէ ստամոքսն վատուժ լինի, կամ սիրան խափական լինի, որ է սրտին դողալն և թափթափիլն և տրտիւելն, ապա զապիկիքն ՚ի յուրքն ՚ի դրուցի դեհն

1 Յօրինակն դրած էր ջերմանն • գլխին է:

դիր, և յառաջ շատ քաշել տուր, և ապա տուր կարել և արիւն հանել: Ապա յետ երակ առնելոյն օր մի կամ երկու օր հարիրայ տուր այս նշանօքս:

Հարիրայ փարսոյ, որ օգտէ սլէն: X

X Առ գարի կորկոտ փերձոկած, և չոր բակլայ փերձոկած, և սակաւ մի քիթրէ, և սերկեղի հատիճ կտուած, և նշի ձէթ կամ քաղցր դդմի ձէթ, և խեց գետին՝ որ է խեչիփար, այն նշանօքս՝ զոր այլ յառաջ գտասցար. զայս զամէնս հաւաքէ, և հարիրայ արա, գերդ իւր ռասմն է, և տուր. օգտակար է թէ անձ կամի:

Ապա թէ հիւանդն ՚ի բերանն չորու թիւն իմանայ, կամ ՚ի կուրծքն խոշորութի և խոչոտել լինի, տուր զպղրկատունին զլուսպն, կամ զթեփին ջուրն, կամ գառնալեզուի ջուր հում և առանց եփելոյ՝ նուկի մի ընդ երկու դրամ դդմի ձէթ, կամ դրամ մի զար փուզի կտի ձէթ, կամ երկու դրամ մանուշակի ձէթ: Այլ իրկուսն տուր խմելոյ զայս դեղս: X Առ պղրկատուն և տաճիկ կուէզ և հայ կաւ, և սերկեղի լուղա պով խառնեալ. այլ զհայ կաւն վասն այնոր տանք, որ զգիճու թէսերն՝ որ ՚ի կուրծքն ժողոված՝ ցամաքեցնէ. և շատ օգուտ է:

Ապա թէ հիւանդն է որ ՚ի կրծոցն արիւն թքանէ, տուր զայս կուրսս՝ որ այժմ գրեմք, որ օգտէ օգնականութիւնն այ՝ ոլին, որ արիւն թքանէ:

Պոքսի Կահրոպայ, որ օգտէ սլէն՝ որ արիւն լեքանէ:

Առ հոռոմ մասնեհար կաւ երեք դրամ. քահրի պայ վեց դրամ. տապաշիր, և քիթրէ, և նշաստակ հինգ հինգ դրամ. տաճիկ կուէզ, և մրտենուոյ պտուղ, և մարուխի քամուքս եօթն եօթն դրամ. և փերիերանի հունդ տասն դրամ. զայս զամէնս աղա և մէլ, և շաղվէ դալար վարդի ջրով. ապա թէ չգտանես վարդ, գառնալեզուի ջրով, կամ պղրկատունի ջրով, և կուրսեր արա զամէն մէկ դրամ մի, և ՚ի շքի չորաւ ցո. և տուր յամէն օր կուրս մի աղցած և մաղած

քաղցր կօղայի ջրով : Այլ կերակուր փերփերան տուր եփած , և փերձոկած ոսքն դդմով , և մաշ փերձուկած և աղընծած , և իւր ըմպելիքն կտրտած դդոււմ , և կօղայ առանց կեղեկոյ : Այլ զայս դեղս յար ՚ի բերանն պահէ : Այլ տաճիկ կուէզ և հայ կաւ , և կերաւ կուր դալար ձուկն տուր , զոր ՚ի քարքուտ տեղաց և ՚ի խխտ գնայուն ջրէ որսան . այս ձուկն նոյնպէս և դկին տիրոջն օգտակար է : ✕

✕ Ապա թէ կարիք է որ ուժւորցնես զմարմնն , և իւր ջերմն չլինի ուժով , ապա տուռայձ տուր , և հաւու ձագ , և կաքվու ձագ , և տահուձ , և ուլու ոտներ և արտալայնի՛ դդմով եփած և տանույ խուպազով , և վիտօն և սպանախ և թախտ եփած մաշով , և դառին ոտներ եփած փերձոկած զարուով :

Ապա թէ ժամանակն ՚ի պատեհի լինի , իւր աղէկ ստածոււմն այն է՝ որ իշու կաթն տաս , զերդ որ այլ ՚ի յառաջդ ասացաք վասն դկին , կամ տուր մաքուոյ կաթն ջրով եփած այս նշանօքս : Այլ մաքեաց կաթն կէս լիար՝ ՚ի պահն որ կթեն . և արկ ջուր ՚ի վերայ մի լիար , և եփէ ցուր ջուրն հատնի և կաթն մնայ . ապա տուր որ խմէ կոււմ կոււմ : Յետ այս դեղիս՝ առ բակլայի ալուր երեք նուկի , և շէկ չամիչ ՚ի հատէն հանած և նշի ձիթով եփած՝ երկու նուկի , և սպիտակ գազպէն ջրով տրորած . զայս զամէնս կաթոււմն ՚ի բանի պահէ : Այլ զայս հասար գիշերն և ցերեկն ներքեւ լեզուին պահէ , զի օգտակար է սլին :

Հասի սոսալ , որ օգտէ սլին :

Այլ փերփերանի հունդ հինգ դրամ . տաճիկ կուէզ և քիթրայ երեք երեք դրամ . կօղայի հունդ կտլած չորս դրամ . զայս զամէնս աղա և մաղէ , և շաղվէ սերկեիլի կտին լուսպոյն , և մանր և տափակ հապեր արա . և յար ներքեւ լեզուին պահէ : ✕

✕ Ապա թէ խօխն ՚ի կրծոցն դժար գայ , և դժար թքանէ , դու տուր զուխայի մտպուխն , և իւր նշանն այս է :

Ս արարողութիւն զտոբայի, որ օգտէ սէին :

Մ¹ ա յունապ քսան հատ, և սպոտան յիսուն հատ . սպիտակ թուզ եօթն հատ . փառիս աւուշան՝ որ է ձարխոտ՝ եօթն դրամ . մարուխի տակ կեղևած տանն դրամ . զուփայ հինգ դրամ . զայս ամէն ՚ի յամանն մի արկ, և հինգ լիտր ջուր արկ ՚ի վերայ, և եփէ ցուր մնայ երկու լիտր : Մ² պա առ իւրմէն չորս նուկի . և սնուցած մանուշակ տանն դրամ . և քաղցր նշի ձէթ երեք դրամ . զայս զամէնս յիրար խառնէ և տուր որ խմէ :

Մ³ յ պարտ է գիտէնալ զգլին տէրն և զսլին՝ յանկարծ ժամ մի ուրդի՝ որ կապի փորն, հանց որ կարիք լինիս ՚ի կակղցնել . ապա տուր զայս մատուցուս :

Ս արարողութիւն լուծող՝ սէին ջերման :

Մ¹ շանք մարուխի որ կակղցնէ զգլին և զսլին տիրոջն բնութիւնն : Մ² ա խիարշամպէ ՚ի կտէն ընտրած հինգ դրամ . և չոր մանուշակ վեց դրամ . և շէկ չամիչ ՚ի հատձէն հանած տանն դրամ . և յունապ տանն հատ . զայս զամէնս եփէ հինգ լիտր ջրով, մինչև մնայ կէս լիտր : Մ³ պա քամէ և արկ ՚ի ներքս տանն դրամ թաւընկալին, և աճրուէ, և այլուվայր քամէ, և տուր որ խմէ զերդ այլ մտուցի ուսամ է : Մ⁴ պա թէ չկակղնայ այտով, զայս հուկնայս արա՝ այս նշանօքս :

Մ⁵ շոփնայ՝ ջերման սէին օգտաւար :

Մ¹ ա սպիտակ դարի փերձոկած և ձարձատ արարած, և չոր մանուշակ, և սպոտան, և յունապ մի մի ափ . սպիտակ տուղտ ՚ի կտաւի ծրարած հինգ դրամ . զայս զամէնս ՚ի պտուկ մի արկ և եփէ այնչաբ՝, մինչ որ մնայ մի լիտր . ապա քամէ և արկ ՚ի

1 Յօրինակին պակասեր աշխատ, և թողեալ էր դատարկ տեղի :

ներք կարմիր շաքար տասն դրամ . և հուկնայ արա
զերդ իւր ռասմն է . օգտէ աստուծով :

Ահանայ բժշկապետն ասէ , եթէ այս ջերմն՝ որ
հետ թորին խոցնալոյն լինի , և իւր պատճառն 'ի
սուր գիճութեներոյ լինի , որ 'ի ներքս 'ի թորսն հա
ւաքին և կամ 'ի կուրծքն , և հազալոյն և 'ի վեր բե
րելոյն խոցցընէ , 'ի շարաւ և 'ի յարին դարձուցա
նէ , և տկարացուցանէ զհիւանդն զերդ հալեմաշ
ջերմն , վասն այդ պատճառանացդ յիշեցաք և շարե
ցաք՝ ընդ հալեմաշ ջերմանն : X

X Աւ իւր նշանն այս է , որ երբ թորքն խոցնայ՝, հի
ւանդին մարմինն նիհարանայ , և հանապազ կակուղ
տաքութի լինի , և հազալով ընդ խոչանէ ելանէ այլ
շարաւ և այլ արին , և փրփրային խօխ արունով , և
շունչն կարճանայ , և կուրծքն ցաւի , և ժամ ժամ
չոր հազայ : Աւ իւր չողջանալոյն պատճառն այն է ,
որ թորքն տուն է չնչոյն , 'ի յառ և 'ի սուրն 'ի շար
ժելոյ չունի դադար , և ամենեւին չունի հանկիստ՝
որ դեղն դադար առնու և գործէ յինքն , եփէ և ող
ջացուցանէ . և վասն այդր պատճառանացդ ստածումն
դժար ընդունի : Աւ մէկ այլ պատճառ այն է , որ
թորքն պաղլամին տուն է և դադար և տեղի , և հա
նապազ յինքն գիճութի հաւաքած լինի X և ամ խոց՝
որ ոչ չորանայ , չողջանայ , և զթորսն ոչ ինչ դիմօք
չորացնել չէ հնար : Աւ այլ որ դեղն 'ի յինքն չէ 'ի
հասանել , զի ճանապարհն յերկար է . ապա վասն
այդ պատճառանացդ այս հիւանդութիս դիժար ող
ջանայ :

Աւ երբ հետ թորոյն խոցնալոյն ջերմ լինի , այլ
դիժար է խիստ . զի այս երկու հիւանդութիս հակա
ռակ են միմեանց . զի ջերմանն ամ ինչ հով և գէճ՝
պիտի , որ հանդարտի և պակասի . և խոցն՝ որ 'ի թորսն
լինի՝ ամ ինչ տաք և չոր պիտի , որ ցամաքեցուցանէ
և ողջանայ . և վասն այդ պատճառանացդ ստածումն
և բժշկութի դիժար լինի . ապա պատեհ է յառաջ
զջերմն ստածել և բժշկել : X Ապա թէ այս հիւան
դութես սկիզբն լինի , իւր ստածումն այն է , որ 'ի

1 Եօրինակին շարժեցա :

2 Եօրինակին Բոսն Խոջն Խոջնայ :

բասիլիկէն երակ առնուլ 'ի յայն կողմն՝ ուր զցան
խմանայ . ապա թէ զկեփալին զերական առնուլ , որ
զգլուին սրբէ՝ պատեհ է . ապա թէ ուժն զօրաւոր
լինի , այս մտպուխովս զընութին կակղցո :

Ս ապառախ , որ օգտէ սէին :

Առ իտարչանպէ , և մանուշակ , և յունապ , և չա-
միչ 'ի հատձէն հանած , և սպտտան , և թառնձպին .
զայս զամէնս հաւաքէ , և ջրով եփէ . պարզէ , և մնու-
ցած մանուշակով քաղցրայո . և յամէն օր սահաւ
սահաւ խմել տուր : Ապա թէ 'ի կուրծքն չորութի
լինի , գառնալեզուի ջուր տուր մանուշակի ձիթով և
գդմի ձիթով . և 'ի քուն լինելոյ ժամն պզրկատուն ,
և տաճիկ կուէզ , և հայ հող սերկելին հատձին լու-
զապովն խմել տուր . և զուփայի շարապն օգտէ :

Ս պեղանիք էրծոց ցառո :

Ապա թէ խոցն և ցան 'ի կուրծքն լինի , այլ անահ
և հեշտ է քան զթոքին . և իւր ստածունն այն է՝ որ
սպեղանիք 'ի բանի պահես , որ զհիւանդութե՛զ զգը-
լուխքն հալելով արձակէ , զերդ գարեալուր և չոր
թուզ , աղաւնոյ ծիրտ և բօրակ՝ զոր նիտրօն ասեն .
զայս զամէնս աղա և մաղէ , և ջրով եփէ , և 'ի վե-
րայ կրծոցն դիր . օգտէ աստուծով :

Փօլոս ասէ 'ի նոյն պատճառք և 'ի նոյն նշանքդ ,
եթէ թոքին խոցնալն հետ բրսամ հիւանդութե՛զ լի-
նի , որ է շաւապ , և կամ հետ շատ զուգամի և նուզ-
լայի՝ որ 'ի գլխոյն 'ի վայր իջանէ , և կամ հետ եր-
կարօրեայ հազի լինի , և կամ 'ի շատ վերաբերութե՛զ
արեան՝ որ ընդ խոչալին գայ , որ զթոքն կամ զխրու-
չակն խոց առնէ : Այլ իւր նշանն այն է՝ որ ջերմն 'ի
յար լինի , և մարմինն նիհարանայ , և եղենկունքն
ծռին վանս գիճութեցն հալելոյն , և 'ի ժամ հա-
զալոյն շարաւ հոտած բերէ ընդ խոչալին , և 'ի յոտ-
ներն այտոց ընկնի , և կերակրին միտքն փակին , և ողջ-
նութի դժար ընդունի . զի երբ թոքն խոցնայ , ամե-
նեին չողջանայ . զի հանապաղ 'ի շնոյն առնեն և 'ի

տալն գաղար չունի , զերդ զգարքնի փուքան զհոյն 'ի յինքն քաշէ , և 'ի սիրան զրկէ , և զտաք օդն 'ի սրբ տէն առնէ , և 'ի գուրս արձակէ . ապա թէ ժամ մի գաղար առնէ , որ չարթի , 'ի նոյն ժամն սիրան այրի , և 'ի ձեռն այրելուն և տարու թէ՛ սրտին մարդն մեռանի :

Ապա 'ի յառաջ քան զայն որ այս տաքութիս զօրանայ , ստածել պիտի և բժշկել , տալ զերդ որ ի շուն կաթն , և զխիչիփարն 'ի ճանկներոյն յիստկած , և 'ի յեղերդական ջուրն օր մի և զիշեր մի թրջած պահած . և յետ այնոր անուշ ջրով և գարւով եփէ , և կիսայեղկ խմելոյ տուր , օգտակար է : Աւ երբ այս հիւանդութիս հաստատի և 'ի լման յերևան գայ , և ամենեկն չի թողու զընու թին՝ որ լուծանի , զի հիւանդն տկարանայ , և իւր բանն դիժար լինի :

Ապա թէ ջերմն ուժով լինի , ձուի դեղնուց և կու վուց կաթն տուր և այծու կաթն՝ ընդ դարեջուր խառնեալ , և թաժայ ձուկն կերակրի խորովեալ , և ուրի ոտներ , և բակլայի ջուր նչի կաթում , և հաւու ձագ փերձկած գարւով . այս ամէնս օգտակար է : Աւ ամէն օր երկու հեղ 'ի յաւազանն մտնէ . և երբ ելանէ , զանձն օժանէ դղմի ձիթով և մանուշակի ձիթով , որ գիճութին և կակղութի 'ի յանդամն հասուցանէ . ապա թէ բնութին կակղնայ , զայս դեղս տուր :

Գ ռոսոս , որ օգտէ ուրի ջերմանն :

Առ տաճիկ կուէզ , և տապաշիր , և հայ կաւ , և սեր կեիլի կուտ մի մի դրամ . փարսի աւուշան՝ որ է ձար խոտ , և բիթրէ , և նշաստակ , և փրփրեմի հունդ կէս կէս դրամ ' . զայս զամէնս աղա և մաղէ , և պզրկատունի լուղապով կուրս արա , զմէն մէկ երկու դրամ . և 'ի շուքն չորացո , և տուր յամէն օր մին մին , ընդ խաշխաշի շարապ խառնեալ : Աւ երբ ջերմն զօրաւոր լինի , գարեջուր տուր , և երբ խաղաղի ջերմն՝ կաթն տուր :

1 Զօրինակին օօ 77 . զոր վարէ և այլ բաղում օւրեք :

Ապա թէ 'ի կաթէն տաքուծիւն լինի, գարեջուր տուր՝ որ ջերմն հանդարտի, և այլուայր կաթն տուր. և նոյն նշանօքդ ժամ մի զկաթն և ժամ մի զգարեջուրն տուր. և զընուծին 'ի լուծանելոյ պահէ՛ք: Այլ աղէկ քան զամ գեղ կաթն է նորա, և 'ի կաթներտ՝ կնկան կաթն շատ օգուտ է, ապա իշոյ կաթն, ապա ըղտոյ կաթն: Ապա թէ զհացն կաթամբն ուտէ, այդ բաւական և օգտակար է, թէ անձ կամի:

Ատարեցաւ նախագիտուծի և ստածումն վասն հալեմաշ ջերմերոյն. նոյնպէս և զթոքոյն մաշելով ջերմն, զոր հոռոմն քիտն անուանէ, և տաճիկն ալ: Արդ սկիզբն առնեմք օգնականուծքն ան և ասեմք զբորբոսային ջերմերն, և զիւրեանց պատճառնին, և զնշաննին, և զստածումն բժշկուծեան ուրիշ ուրիշ, օգնուծեամբն ան:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Գ.

Պատմուծի նախագիտուծի վասն ամենայն ցեղ բորբոսային ջերմերոյն ուրիշ ուրիշ:

Այժմէս առնեմք և ասեմք զսինայիսու ջերմն՝ որ 'ի յար լինի, և հանապազ է իւր տաքուծի, և առանց նոպայի. և իւր պատճառն այն է՝ որ արիւնն բորբոսի 'ի ներքնն 'ի յերական: Այլ ապա ասեմք զաիթմեռինոս ջերմն յամենայն աւուր, զի նուպայ ունի յամէն օր և ժամ. և իւր պատճառն այն է՝ որ պաղամն բորբոսի դուրս 'ի յերակացն: Այլ զկնի այսոր ասեմք զտուտէօսն՝ որ է օր ընդ մէջ ջերմն, զի օր ընդ մէջ ունի զժամն և զնոպայն. և իւր պատճառն այն է՝ որ խարտէշ մաղձն բորբոսի 'ի դուրս 'ի յերակացն: Այլ ապա ասեմք զտէտուատէօսն՝ որ է երկու օր ընդ մէջ ջերմն. զի երկու օր ընդ մէջ ունի զժամն և զնոպայն.

1 Յօրինակին աստ և զկնի զտէտուատէօսն:

և իւր պատճառն այն է՝ որ է սև մաղձ, որ է սաւտայն, և բորբոսի ՚ի յերակացն ՚ի դուրս:

Այլ այլ պարտ է գիտենալ, որ բորբոսային ջերմերն շատ ցեղեր են. կան որ պարզ, և կան որ յօղաւկան: Պարզն մէն ասի իւր էութեամբն. և յօղականն խառն ասի ընդ այլ էութիւնքն. այլ պարզն՝ որ յերեւան են, չորս են ըստ չորից նիւթոյն: Այլ առաջին ցեղն սինկիսոս է, որ յարեանն ՚ի բորբոսելոյ լինի. յար լինի իւր տաքութի և առանց նոպայի. այս ջերմն մուխատրայ է, և ահ ունի, զի յար է և չտայ հանգիստ մարմնոյն: Արկրորդ ցեղն ափիմեռինոսն է, որ ՚ի պալլամին բորբոսելոյն ընծայի, և իւր նոպայն յամէն օր լինի. և այս ջերմն յերկար քաշէ. մուխատրայ է, և ահ ունի. և իւր յերկար քաշելուն պատճառն այն է, որ նիւթն հաստ և զորկուտ լինի. և վասն այդ պատճառանացդ չեփի շուտ, և չարձակի շուտ. և իւր մուխատրային պատճառն այն է, որ չտայ հանկիստ մարմնոյն, զի յամէն օր բռնէ իւր նոպայն: Այլ երրորդ ցեղն տրիտէօսն է, որ ՚ի խարտէշ մաղձին բորբոսելոյն լինի, և իւր նոպայն օր ընդ մէջ լինի. ինքն հեշտ է և կարճ՝ երբ յիստակ լինի մաղձն և մէն. և իւր հեշտութեն պատճառն այն է, որ նիւթն պարկեշտ լինի. և վասն այդ պարկեշտութե հեշտ եփի և դիւրաւ արձակի: Այլ չորրորդ ցեղն տետուատէօսն է, որ ՚ի սև մաղձին բորբոսելոյն լինի, և իւր նոպայն երկու օր ընդ մէջ լինին. և իւր վճարն ՚ի բարի լինի, բայց յերկար քաշէ. և իւր բարոյն պատճառն այն է, որ ընդ նոպային ՚ի մէջ երկու օր հանկչի մարմնն. և յերկար քաշելոյն պատճառն այն է, որ նիւթն հաստ լինի, և վասն այդ պատճառանացդ յուշ եփի և դիժար արձակի:

Այլ այլ գիտացիր՝ որ ամէն մէկ ՚ի յայս չորիցս բաժանին և այլ ցեղ ջերմեր. զերդ որ արեանն ջերմն բաժանի ՚ի յերեք ցեղ: Ա՛յնն այն է՝ որ իւր տաքութիւն հանապազ միացեղ լինի յառաջմէ մինչև ՚ի վճարն. և զայդ ջերմդ անուանեալ են հաւասար. զի այն՝ որ բորբոսած լինի յարեւնէն, և այն՝ որ չէ բորբոսած, հաւասար լինին և միաչաք: Այլ երկրորդ ցեղն այն է՝ որ յառաջն խիստ լինի տաքութի և դիժար,

և որչափ երթայ՝ պակասի և թուլանայ . և զայդ ջերմից անուանեալ են ՚ի պակասն . և իւր պատճառն այն է՝ որ այն արիւնն , որ մնաց անբորբոս , շատ է քան զայն՝ որ բորբոսեցաւ : Իսկ երրորդ ցեղն այն է՝ որ յառաջնէ մինչև ՚ի վերջն յաւելցնէ զտաքութիւն , և ՚ի վերջքն խիստ լինի և դիժար . և անուանեցին զայդ ջերմից յաւելցնող : Այլ իւր պատճառն այն է՝ որ բորբոսած արիւնն շատ լինի քան զայն , որ չէ բորբոսած : X

Այսպէս ջերմն՝ որ ՚ի յայլ նիւթերոյն ՚ի բորբոսելոյն լինի , բաժանին ընդ երկու ցեղ : Մէկն այն է՝ որ ՚ի յար լինի տաքութիւն և առանց նոսպայի . և մէկայլն այն է՝ որ նուպայ ունի և ժամանակ , զերդ որ յառաջդ ասացաք . և երբ այն նիւթն՝ որ ՚ի ներքս ՚ի յերակնն լինի , և բորբոսի , նա ընծայի իւրմէն այն ջերմն՝ որ ՚ի յար լինի իւր տաքութիւն և առանց նոսպայի : Այսպէս թէ այն նիւթն՝ որ ցղրուց երակայն լինի՝ բորբոսի , նա ընծայի իւրմէն ջերմն՝ որ նուպայ ունի և ժամ :

Այլ վասն այդ պատճառանացդ եղաւ , որ յարեան ջերմն ՚ի յար և առանց նուպայի լինի . զի արիւնն ցնեւրքսէ երակայն լինի : Այլ երբ ՚ի յարեանն մասն ինչ բորբոսի , նա իւր տաքութիւն հաւասար ՚ի յառաջնն հասանի . X ապա մնայ այն ջերմն ՚ի յար մինչև վճարի այնչաքսն՝ որ բորբոսած լինի , և կամ եփի , և կամ երկուքն հասանին՝ որ եփի և վճարի : Այլ ՚ի յայլ նիւթերոյն ջերմերն լինի ՚ի յար և առանց նուպայի . զի երբ նիւթն բորբոսի ՚ի յերակնն , արդիլի անդր և չարձակի շուտ , ոչ եփելով և ոչ լուծմամբ և ոչ քրտնելով . զի երակաց մարմինն պինտ լինի . քաշել՝ հետ օրաց որ եփէ բնութիւնն և արձակէ . կամ տեսանէ բժիշկն զեփելոյն նշանն , և օգնէ դեղերով . և վասն այդ պատճառանացդ եղաւ՝ որ մնայ տաքութիւն ՚ի յառաջին նոսպայէն մինչև զայ երկրորդ նուպայն . և նոյնպէս յերկրորդ նուպայէն մինչև զայ երրորդ նուպայն , և մնայ ջերմանն տաքութիւն ՚ի նուպայէ ՚ի նուպայ , հանց որ թվի թէ ՚ի յար տաքութիւն

է : Ապա այն նիւթերն՝ որ ՚ի դուրս ՚ի յերակացն բորբոսին , առնեն զՅերմն նուպայով . զի այն նիւթն՝ որ բորբոսի , չլինին ՚ի մէկ տեղաց , այլ ժողովին ՚ի մէկ տեղի , ուր բորբոսել կամին . և իւրեանց ժողովելոյն ժամանակն ՚ի նոպայէն ընդ մէկայլ նոպայն ՚ի մէջ լինի , ըստ նիւթերոյն որպիսութեն , զոր այլ ՚ի յետոյ յիշել կամիմ :

Այլ կայ և ուրդի՝ որ բորբոսի արունն ՚ի դուրս ՚ի յերակացն ՚ի յանդամին . և երբ իւր չաքան շատ լինի , նա ուռչի այն անդամն , և խցկէ զերակսն , նա այն արիւնն՝ որ ՚ի յինքն կայ՝ բորբոսի և տաքնայ , և տաքցնէ զանդամն . և այն անդամն տաքցնէ զմէկայլն՝ որ ՚ի յինքն ՚ի կից լինի և ՚ի յար . ապա տաքնանն շնչաւոր երակսն , և տանին զայն տաքութիւնն ՚ի սիրան . և ՚ի սրտէն սիւռեն և տանին ընդ ամ մարմինն , և մնայ իւր տաքութիւնն անշարժ և ՚ի յար , մինչև եփի այն այտոցն և արձակի կամ քանալով և կամ հալելով . և վասն այդ պատճառանացդ եղան ջերմերոյն տաքութիւնն այլ ՚ի յար և այլ նուպայով :

Ս ասն նոպայով ջերմերոյն թէ ինչ է պատճառն , որ այլ և այլ ցեղ առնեն զնոպայն : Այս լինի վասն երեք պատճառանացդ . և մէկն ՚ի շոյտ և ՚ի յուշ ժողովելն լինի նիւթին՝ որ բորբոսել կամի . և երկրորդն ՚ի հեշտ և ՚ի դիժար բորբոսելոյն լինի նիւթն . և երրորդն շուտ և ՚ի յուշ արձակելոյն լինի նիւթն , զերդ պալղամին ջերմն , որ յամէն օր առնու զնուպայն . և իւր պատճառն այն է՝ որ շուտ ժողովի ՚ի տեղին , ուր բորբոսել կամի . զի շատ է իւր չաքանն ՚ի մարմինն . և հեշտ բորբոսի , զի դիժային է . և յուշ արձակի , զի զորկուտ է : Իսկ սաւտային ջերմն երկու օր ընդ մէջ առնու զնոպայն . և իւր պատճառն այն է , որ յամէն օր լինի ժողովելն , ուր բորբոսել կամի . զի իւր չաքան սակաւ է ՚ի մարմինն և դիժար բորբոսի , զի հոյլ և չորային է . և յուշ արձակի , զի հաստ է և պինտ : Իսկ խարտեշ մաղձին ջերմն օր ընդ մէջ առնու զնոպայն . և իւր պատճառն այն է , որ ամ իրօք ընդ մէջն է ընդ պալղամն և ընդ սաւտայն . այդ պատճառովդ զոր ասացաք , զի սակաւ է քան զպալղամն , և շատ է քան զսաւտայն . և իւր խառնուածքն

չոր է քան զպաղղամին, և գէճ է քան զսաւտային .
և իւր էութիւն պարկեշտ է քան զնոցա էութիւն :

Ալ վասն այդ պատճառանացտ եղան ջերմերոյն
նոպայինն այլ և այլ ցեղ : Օ ի պաղղամին ջերմանն
նոպայն շատն տանն և ութ պահ ունի, և իւր պատ-
ճառն պաղղամին հաստութիւն և զորկութիւն լինի .
վասն այդ պատճառանացդ յուշ արձակի : Իսկ սաւ-
տային ջերմանն նոպայն շատն քսան և չորս պահ ու-
նի, և իւր պատճառն նիւթին հաստութիւն և չորու-
թիւնն լինի . վասն այդ պատճառանացդ չորբոսի
շուտ՝ և երբ բորբոսի, չարձակի շուտ . զի բնութիւնն
'ի քարն և 'ի յերկաթն 'ի յար է : Արակն 'ի քարն և
'ի յերկաթն չգործէ շուտ . ապա երբ գործէ, յուշ
հովանայ : Իսկ խարտէշ մաղձին ջերմանն նոպային
ժամանակն շատն տանն և երկու պահ ունի . և իւր
պատճառն այն է՝ որ նիւթն պարկեշտ է և սակաւ
զորկուտ . վասն այդ պատճառանացդ շուտ բորբոսի
և շուտ արձակի քրտամբ :

Ալ այլ կուլինի՝ որ նոպային ժամանակն որ այլ
յերկար քաշէ և այլ կարճ լինի քան զայդ սահմանդ,
զոր ասացաք . և այդ 'ի յերեք պատճառանաց լինի :
Ա՛յն 'ի նիւթին բնութեանն լինի . զի երբ նիւթն
հաստ լինի և խիստ զորկուտ և բնութիւնն հով, նա
նոպային ժամանակն այլ յերկար քաշէ : Ապա թէ
նիւթն այլ պարկեշտ լինի և սակաւ, և իւր խառ-
նուածքն տաք լինի և սակաւ զորկուտ, նա իւր նո-
պային ժամանակն կարճ լինի : Օ ի երբ հիւանդին
ուժն զօրաւոր լինի, հանց որ վարել կարէ զնիւթն
և հանել քրտամբ, նա նոպային ժամանակն այլ յեր-
կար քաշէ : Ալ երբորդ պատճառն հիւանդին մարմ-
նոյն շինուածքն լինի . եթէ մարմնոյն շինուածքն
թոյլ լինի և նոսր, և գաղտ չնչահանքն արձակ լինի,
նա նոպային ժամանակն այլ կարճ լինի . զի նիւթն
շուտ արձակի և հեշտ ելանէ : Ալ երբ մարմնոյն շի-
նուածքն սերտ լինի և պինտ, և գաղտ չնչահանքն
նեղ և նուրբ, նա նոպային ժամանակն այլ յերկար
քաշէ, զի նիւթն չարձակի շուտ :

Ապա թէ այն պատճառանին՝ որ զնոպայն կարճ առ-
նեն, 'ի մէկ տեղի ժողովին, նա նոպային ժամանակն

բնիկ կարճ լինի . ապա թէ մէկայլ պատճառնին՝ որ զնոսայն յերկար քաշեն՝ ՚ի մէկ տեղի ժողովին , նա նոսային ժամանակն խիստ յերկար քաշէ : Ալ երբ ջերման նոսային ժամանակն կարճ լինի , նա հիւանդին մարմինն սրբի ՚ի տաքութենէն և հանկիստ առնու ցրուի մէկայլ նոսայն . ապա թէ ջերման նոսայն յերկար քաշէ , նա մէկայլ նոսայն հասանի և չթողու զմարմինն՝ որ յիստակի ՚ի տաքութեն և հանկչի . և նման լինի ՚ի յար ջերմն , զի մէկ նոսայն մէկայլին հասանի և չտայ միջոց : Ապա պարտ է որ գիտենայ բժիշկն , և պահէ զայդ պատուիրանքդ և զկանոնքդ , զոր վասն ջերմերոյն նոսային ասացաք :

Ալ երբ նիւթին բորբոսին ՚ի յայդ չաքս կենայ և ՚ի յայդ ՚ի կերպդ , զոր այլ ՚ի յառաջդ ասացաք , և չխառնին ՚ի յայլ նիւթերոյն ՚ի յինքն , և ոչ հիւանդին թպտիրն խալատ լինի : Ապա թէ բորբոսած նիւթն փոխի ՚ի յայլ կերպ կամ ՚ի յայլ ցեղ իրբ , զերդ որ արիւնն երբ այրի և բորբոսի , նա իւր պարկեշտն ՚ի իտարտէշ մաղձն փոխի , և իւր հաստն ՚ի սև մաղձն՝ որ է սաւտայն : Ապա թէ այլ նիւթ խառնի ՚ի յայն բորբոսած նիւթն , և կամ բորբոսի այլ նիւթ , նա ընծայի ջերմն՝ զերդ որ այն նիւթին բնուի լինի :

Ապա թէ հիւանդին թպտիրն մաշում լինի , կերակուր չոր չէ պատեհ , նա ընծային այլ ցեղ նիւթ , և սկիզբն առնեն այլ և այլ ցեղ ջերմերոյ , զերդ որ այն նիւթերոյն բնութի լինի , և աւիրի առաջին նոսայնոյն շարն և ժամանակն , զի այլ ՚ի յառաջ զայ նոսայն կամ այլ ՚ի յետու , կամ ընծայի այլ ցեղ նոսայ , որ չլինի ՚ի յայն առաջին նոսայնոյն . և իւրեանց աւելի և պակաս գալն նոսային ըստ նիւթերոյն բնութեան լինի՝ որք ընծայեցան : Ալ այս էր բորբոսային ջերմերոյն պատմութիւնն՝ զոր յիշեցաք ուրիշ ուրիշ , և ասացաք և կատարեցաք զամ կարճառօտ օգնութեամբն նայ :

Պատմութի նախագիտութե վասն արեան ջերմերոյն :

ԻՍԿ առաջին սկիզբն 'ի սինէխօսն առնեմք, որ է արեան ջերմն, և 'ի յար լինի իւր տաքութի, աննուպայ : Իսկ վասն երեք պատճառանաց սկիզբն զսինէխօսն արարաք, որ է արեան ջերմն . մէկն՝ որ արիւնն յար է և մօտ և սիրելի հոգւոյն . և այլ՝ որ ինքն է թպտրող մարդկան առաջին ժամանակին : Եւ երկրորդ՝ որ շատ է արիւնն 'ի մարմինն մարդկան քան զայլ ցեղ նիւթերն . և այլ՝ որ այս ջերմն յուրվ հանդիպի մարդկան մանաւանդ 'ի տաք ժամ և 'ի տաք երկիր : Եւ երրորդն՝ որ սաստիկ զօրաւոր է և սպանօղ քան զայլ ցեղ ջերմերն :

Եւ ապա հետ այսոր ասեմք զատիմեռօսն՝ որ է պաղղամին ջերմն . զի պաղղամն զկնի արեանն շատ է 'ի մարմինն քան զայլ նիւթերն . և այլ որ յուրվ հանդիպի մարդկան այս ջերմն : Եւ ապա հետ այսոր յիշենք զտուտեօսն, որ է խարտեշ մաղձին ջերմն . զի խարտեշ մաղձն այլ աւելի լինի 'ի մարմինն քան զսաւտայն, որ է սև մաղձն . և խարտեշ մաղձին ջերմն շատ հանդիպի մարդկան քան զսաւտային ջերմն : Եւ ապա հետ այսոր նշան տամք զտետուտեօսն, որ է սաւտային ջերմն . զի սաւտայն սակաւ է 'ի մարմինն քան զայլ նիւթերն, և ինքն որպէս հիմն է այլ նիւթերոյն . ապա պարտ է մեզ շարեւ զնոսա կարգով, զերդ որ բնութիւն շարեաց :

Երդ արժան է յառաջ գիտենալ զբորբոսիւն զօրս նիւթերոյն՝ որ 'ի մեզ են, զարեան և զպաղղամին և զմաղձերոյն և խարտեշ և սևն . և թէ զինչ ցեղ լինին, և ինչ պատճառանաց, և զինչ ծնանի ամէն մէկ 'ի բորբոսիւն 'ի մարմինն : Երդ ամէն մէկ 'ի չորիցս յայսցանէ կամ 'ի ներքս 'ի յերակն բորբոսի, և կամ 'ի դուրս 'ի յերակացն 'ի յանդամ մի 'ի յանդամնց մարմնոյն : Երժամ արիւնն 'ի ներքս 'ի յերակն բորբոսի, նա պատահի յիւրմէն ջերմն, որ հա-

նապազ է իւր տաքութիւն և առանց նոպայի : Այլ յոր ժամ պաղլամն 'ի ներքս 'ի յերակսն բորբոսի, ընծայի իւրմէն ջերմն՝ որ ասի ափիմեռինոս, որ 'ի յար և հա նապազ լինի իւր տաքութիւն և առանց նոպայի ~~բայց~~ ժամ մի պնդէ և ժամ մի թուլանայ : Ապա թէ 'ի դուրս 'ի յերակացն բորբոսի պաղլամն, նա պատահի ջերմն՝ որ ափիմեռինոս ասեն, որ յամէն օր նուպայ ունի տանն և ութ պահ : Այլ յոր ժամ խարտէշ մաղձն 'ի ներքս 'ի յերակս բորբոսի, ընծայի յիւրմէն ջերմն՝ որ առխտէօսն անուանեն . նոյնպէս և այն հանապազ լինի և առանց նոպայի : Այլ իւր նշանն այն է՝ որ օր մի պնդի իւր տաքութիւն և օր մի կակղնայ : Ապա թէ դուրս 'ի յերակացն բորբոսի խարտէշ մաղձն, նա առնէ զարիտէօս ջերմն, որ օր ընդ մէջ նուպայ ունի երկոտասան պահ : ~~×~~

~~×~~ Այլ յոր ժամ սև մաղձն՝ որ է սաւտայն՝ 'ի ներքս 'ի յերակսն բորբոսի, նա առնէ զտետուատէօս ջերմն, որ և զայն խոյ յար ասեն . բայց երկու օրն խիստ լինի իւր տաքութիւն նոպայով, և օր մի կակուղ առանց նոպայի . բայց այս ջերմն յուշ հանդիպի մարդկան :

Օ ի ասէ Վաղիանոս, եթէ չտեսայ ես որ բնական սաւտայն ցնեքսէ երակացն բորբոսեցաւ և 'ի յար ջերմ արար : Ապա թէ սաւտայն 'ի դուրս 'ի յերակացն բորբոսի, նա առնէ զտետուատէօս ջերմն, որ երկու օր ընդ մէջ ունի զնոպայն քսան և չորս պահ :

Այլ այլ գիտացիր՝ որ արիւնն 'ի դուրս 'ի յերակացն չբորբոսի, զատել 'ի ներքս 'ի յերակացն բորբոսի . ապա թէ իւր չաքսն շատ լինի 'ի յերակսն, նա բնութիւն վարէ զինքն 'ի դուրս ընդ քիթմն, կամ ընդ նստոյ տեղին, կամ ընդ կանացիսն, և այլ որ նման են սոցա, և օգտակար լինի շատ . և կամ բժիշկն հնարէ և հանէ զաւելի արիւնն : Ապա թէ իւր էութիւն աւելի, նա հերձէ զերակսն, և 'ի յանդամ մին վաթի, հու և շարաւ ընծայի իւրմէն :

Այլ բնական արեանն գնացքն ցնեքսէ երակացն լինի՝ երբ չլինի բորբոսած . և ինքն կերակրէ զամ մարմինն և սնուցանէ : Ապա թէ բորբոսի և ներքս 'ի յերակսն լինի, նա ընծայէ զսինեհիս ջերմն, որ է 'ի յար տաքութիւն և առանց նոպայի . ապա թէ 'ի դուրս

'ի յերակացն բորբոսի , 'ի յանդամ՝ մին ընծայէ ցաւ՝
'ի յայն անդամն և տաքութիւն , և առնէ զջերմն , և
անուանեն զայն ջերմն այն անդամին անուամբն . զերդ
որ թոքն որ այսչի 'ի յարենէն , նա անուանեն թո
քացաւութիւն . և այլ զերդ որ ջերմերն ամէն մէկ
նիւթին անուամբն անուանի՝ յորմէ ընծայեցաւ , նոյն
պէս և արիւնն յոր անդամ և արկնուի և տաքցնէ ,
նա այն անդամին անուամբն անուանի :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ձ .

Վասն սասածման և բժշկութե սինէհիս ջերմանն որ 'ի յարենէ լինի ,
և ինքն ընդ երեք ցեղ բաժանի :

Օ ԱՅՍ ջերմն հոռոմն «ինէհիս» անուանէ , և տա
ճիկն յորքէ , որ թարգմանի սուր և 'ի յար : Այլ յա
ռաջդ ասացաք թէ սուր ջերմն՝ որ 'ի յար լինի և ա
ռանց նոպայի , 'ի յարենէ լինի , որ բորբոսի 'ի ներքս
'ի յերակն . և այլ ասացի՝ թէ երբ բորբոսի յայլ՝
նիւթերոյն 'ի ներքս 'ի յերակսն , և խառն լինին ընդ
արիւնն , նոյնպէս ընծայի յիւրմէն ջերմն՝ որ 'ի յար
լինի և առանց նոպայի :

Այդ պարտ է մեզ բաժանել և ցուցանել , թէ որ
պէս ճանաչի սինէհիս ջերմն՝ որ յարենէն մէն լինի .
և որպէս ճանաչի՝ որ յայլ նիւթերոյն լինի , երբ 'ի
ներքս 'ի յերակսն բորբոսին : Այլ ասեմ՝ որ այն ջերմն
որ յայլ նիւթերոյն բորբոսելոյն լինին , թէպէտ և 'ի
յար լինին և առանց նոպայի , բայց թուլանան և
պնդին , շատանան և պակասին : Այլ այն ջերմն՝ որ
յարենէն մէն լինի , չլինի այդ ամէնդ զոր ասացաք
'ի յայլ նիւթերոյն , այլ հաւասար լինի իւր պնդուի
և դիժարութիւն : Այլ այն նշաննին՝ որ երեւայ մեզ
'ի յերկրորդ օրն , որ հանդիպի յայլ ջերմերոյն նշան

նոյն զոր ասացաք . ապա թէ չերևնայ երկրորդ օրն , նա յերրորդ օրն երևնայ¹ : Մպա 'ի չորրորդ օրն երևնայ այնոցիկ՝ որք չեն բժիշկ , ոչ եթէ բժիշկն :

Այլ այլ պարտ է գիտել որ սինէ՛հիս ջերմն՝ որ յաբենէ լինի , յերեք ցեղս բաժանի : Մաջին դէմն այն է , որ յառաջմէ յաւելնայ իւր տաքութիւն քիչ քիչ օր ըստ օրէ : Իսկ երկրորդ դէմնն այն է՝ որ յառաջմէ շատ առնու և դիժար , և ապա օր քան զօր պակասի իւր տաքութիւն քիչ քիչ : Մպա այն դէմնն , որ հաւասար և 'ի յար լինի իւր տաքութիւն , յառաջմէ մինչև 'ի վերջքն նոյնպէս հաւասար մնայ , մինչև արձակի և թողու : Մպա այն դէմնն , որ օր քան զօր յաւելցնէ , յառաջմէ սակաւ լինի և հեշտ , և ապա յաւելնայ օր քան զօր իւր տաքութիւն , և դիժարնայ քիչ քիչ՝ մինչև կատարի , և ապա արձակի : Մպա այն դէմնն , որ պակասեցնէ օր քան զօր , յառաջմէ դիժար լինի և շատ իւր տաքութիւն , ապա օր քան զօր պակասի քիչ քիչ , մինչև վճարի և արձակի :

Իսկ ես այդ իրացդ օրինակ բերեմ որ այլ հեշտ հասկանայք : Ի միտ առ աղէկ և տես . այն արիւնն որ բորբոսի՝ մասն մի լինի , և այն որ արձակին՝ մասն մին , նա չաւելնայ մասն 'ի մասէն և ոչ պակասի . այդ օրինակովդ լինի յար և հաւասար սինէ՛հիս ջերմն , ոչ յաւելնայ և ոչ պակասի : Մպա երբ երկու մասն բորբոսի յարենէն , և մէկ մասն արձակի , նա բորբոսածն յաւելնայ մասն 'ի մասին վերայ . և այդ օրինակովդ լինի յերկրորդ դէմն սինէ՛հիս ջերմն , որ օր քան զօր յաւելցնէ քիչ քիչ զիւր տաքութիւն : Մպա երբ մէկ մասն բորբոսի յարենէն , և երկու մասն արձակի , այդ օրինակովդ լինի երրորդ դէմն սինէ՛հիս ջերմն , որ օր քան զօր պակասի իւր տաքութիւն քիչ քիչ :

Մպա դիտացիր որ այս ջերմն շատ այնոց հանդիպի , որ 'ի չորս տարւոյն 'ի վեր լինին՝ մինչև 'ի քսան տարին , մանաւանդ 'ի դարնան աւուրքն . և այնոց՝ որ արիւնն շատ լինի 'ի մարմինն , և այնոց՝ որ կերակուր զայն ուտեն , որ արիւնն ընծայէ , զերդ գառին մոսն , և կաթներն , և ձուի դեղնուցն , կարմիր և քաղցր

1 (Յօրինակին օրն երեւ երեւս) :

գինին : Իսկ նշաննին՝ որ հետ այդ ջերմանդ երևե-
նայ՝ այս են , որ բերանոյն առաստաղքն ուռչին , և
իննծորքն . գլուխն ցաւի և ծանրանայ , և երեսն կար-
միրի , մանաւանդ այտերն . աչացն երակն և քներոյն
ուռչին , և լինի որ կարմիր շտեր երևենան , կամ դէպ
'ի կանանն : X

X Բ.ՅԼ որ գիտենաս որ յառաջքան զնմ՝ ստածուին
զհիւանդին ուժն և զտարիքն և զկերպն և զերկիրն
և ժամ , տես թէ օգնէ տարիքն , և այն զոր ասացաք ,
դու երակ առ սկիզբն այս ջերմանս , յառաջքան որ
յաւէնայ հիւանդութիւն . ապա թէ չօգնէ ուժն և
տարիքն և այն , դու ապիկիք արկ , և արիւն հան .
զի սկիզբն այս ջերմանս արիւն հանէն շատ օգտա-
կար է : Բ.ՅԼ 'ի յաւէնայն և 'ի կատարելն հիւան-
դութեն , որ է երրորդ ժամանակն , պատրաստ՝ որ
չառնուս երակ , զի չէ ժամանակ և ոչ պատեհ , այլ
սկիզբն հիւանդութեն առ զերակն : Օ ի մեծ իմաստ
տասէրն Վաղիանոս պատրաստեցոյց շատ , և էս տե-
սայ 'ի յիմ ժամանակս , որ 'ի կատարել ժամն հի-
ւանդութե երակն առին , և մեռան շատք X և այլ
տեսայ՝ որ ապիկիք արկ , նա հիւանդն վատուժ էր ,
մեռաւ : Չէ պատեհ՝ յորժամ հիւանդն վատուժ լի
նի , արիւն հանել , թէպէտ և տարիքն և ժամն օգն
լինին : Բայց երբ ուժն օգնական լինի , և ժամն չլի
նի , կարողք ենք ճար այրնելն և երակ առնուլն . և
այն որ տարիքն չօգնեն , կարող ենք ճար այրնել ապի-
կիք արկանելով 'ի սկիզբն՝ հիւանդութե , որ զեր-
ծանի հիւանդն :

Ստորագոյն լուծող հո՛ւ :

Բայ թէ չկարենք երակ առնուլ , և ոչ ապիկիք
արկանել , զնուրն լուծանենք սակաւ սակաւ խիար-
շանակով , և թառանկպին , և յուսնայ , և դամոյնչիւր ,
նռան ջուր , և ճուլապով : X Բայ թէ չկայ ճար լու-
ծուին առնելոյ , տուր մուղ նռան ջուր և սրքնճպին՝
որ շաքարով լինի , և կերակուր փերճոկած ոսրն տուր

1 Յօրինակին արևելու՛ : Ի՛յ յի՛ւն :

և մաշ, և արկ 'ի ներքս դամոյն և յունասպ և չամիչ
և նշի ձէթ, կամ խակ ձիթապտղի ձէթ անաղ. զի
այս ձէթս հով է և փոթոթ :

Մսկա թէ արիւնն մաղձխառն լինի և սուր, յա-
ւելցս 'ի յայն մտպութնն թմրհնդի և դամոյնաչիր .
զի մուղ իրքն անցնէ զմաղձին սրութիւն : Մսկա թէ
արիւնն հաստ լինի, և չունի սրութիւն, լարլարի ջուր,
որ է պատասկի ջուր՝ որ է բաղէղի, 'ի հետ խիարչամ
պէի և թառանկպինի :

Հոսինայ լոծող, որ պատուելին հանէ : ✕

✕ Մսկա թէ կարիք լինի որ այլ ակելի լուծանես զըր-
նութիւն, հուկնայ արա այս նշանօքս : Մսկ չոր մանի-
շակ և տատաշ և բարինիճ և տուղտ և կարմիր շա-
քար և մանիշակի ձէթ. զայս ամէնս եփէ, և 'ի բան
տար զերդ իւր ուսամն է :

Շաֆ լոծող :

Եւ այս շաֆս օգտակար է, որ է պատրոյկն : Մսկ
փենիտ շաքար, և աղ, և հղուղ, և պախրու լեղի .
զայս զամէնս պատրոյկ շաֆ արա, և 'ի բան տար :

Պլեւացաւ, որ 'ի պատուելին էլինի : ✕

✕ Մսկա թէ գլխացաւութիւն դիպի, արկ 'ի վերայ
գլխոյն վարդի ձէթ, և եղնրդի ձէթ, և խլեփն, այն
մանտր ուռենիքն են՝ որ անուշահոտ գայ իւրմէն, և
վարդի ջուր, և ազոխի ջուր հում՝, և կամ վարդի
ձէթ արկ քացախով :

Պլեւացաւի :

Մսկա թէ այդիւ չխաղաղի գլխացաւութիւն և յեր-
կար քաշէ, և կամիս որ խաղէղցնես, զատ 'ի յայնու
րէ որ զնիւթն 'ի զատ վարես, սպա դիր 'ի վերայ գլ-

խոյն փերփերանի ջուր և դդմի ջուր և բրսի անդա-
րուի ջուր , ինքդ հովուի բիր կոչի , որ է պտպտ , և
խլեփի , ձէթ կամ լիլուփարի ձէթ , կամ դդմի ձէթ .
զայս զամէնս յերար խառնէ , և 'ի վերայ գլխոյն դիր :

Վշխադատի :

Մտա թէ հիւանդն հազ չունի , և ոչ նուզայ , արկ
'ի վերայ գլխոյն զայն ջուրն , որ եփած լինի յինքն
չոր մանիշակ , և չոր վարդ , և բաբունիճի ծաղիկ , և
փերճոկած դարի :

Վշխադատի :

Մտա թէ հիւանդն վատուժ լինի , և ցաւն այդով
չխաղղի , աղջկան մօր կաթն կթել տուր 'ի վերայ
գլխոյն : Մտա թէ հիւանդն ուժով լինի , իշոյ կաթն
տուր կթել , կամ այծու կաթն : Մտա թէ թեթեւուի
և չորութի իմանայ 'ի գլուխն , ողումարայ կաթեցո
'ի բիթսն մանիշակի ձիթով և լիլուփարի ձիթով . և
արկ 'ի վերայ գլխոյն զկաթներն , և զայլ դեղերն՝ որ
այլ յառաջդ ասացաք :

Վշխադատի :

Մտա թէ 'ի գլուխն գէճ շոգի լինի և ծանրութի ,
զերեան 'ի վերայ այս շոգւոյս կալ : Մտ չոր մանիշակ
և բաբունիճ սակաւ մի աւելի քան զմանիշակն . զայ-
սոնք եփէ ջրով , և զերեան 'ի վերայ շոգւոյն կալ ,
որ բանայ զգաղտ չնչահանքն , որ բուխարն 'ի դուրս
վաթի : Մտա թէ 'ի գլուխն ծանրութի լինի , հանց
որ փաղաղս երթայ , ապա պատրաստ կալ 'ի ձիթե-
րոյն որ չմօտի 'ի գլուխն , զի խցկեն զգաղտ չնչա-
հանքն , և արգիլեն զշոգիան 'ի վայր վաթեւոյ և ելա-
նեւոյ . ապա ծեփի զոտսն և զձեռան այս ջրովս :

Պաշտօնին ինչ ծանրութիւնի, կամ քաղաղս :

✕ Առ բարունիճ՝ և մանիշակ, զայսոնք եփէ ջրով, և ծեփէ՝ որ զնիւթերն ՚ի վայր քաշէ : Այլ այլ պատեհ է՝ որ ՚ի ձեռան և յոտներն կապք առնես պինտ, հանց որ ցաւ տայ, և հետէն թուլացո և պնդէ :

Պաշտօնացատի :

Ապա թէ գլխացաւութի խիտ լինի, զերկու զեկաւորսն՝ որ է ծղին՝ կապէ : Ապա թէ նեղհոգութի ունի, կողայի ջուր տուր, և մուզ նուան ջուր, կամ պզրկատունի լուղապ, և խաւրճի քամուքս տուր հետ նուան ջրի :

Վիճին որ արեան վաղէ :

✕ Ապա թէ ուրդի որ հիւանդին քիթն կաթնի քան զչաքսն յաւելի, առ խակ ամբրաւի ջուր, և քօզմոր վի քամուքսն, և սակաւ մի քաֆուր . զայս ամէնս յիրար խառնէ, ՚ի քիթն արկ . և ՚ի վերայ գլխոյն գիր խլեփի ջուր, և մրտի տերեւի ջուր, և այգւոյ մատին տերեւի ջուր, և վարդի ջուր, և սանդալ, և քաֆուր . զայս ամէնս յիրար խառնէ, և ՚ի վերայ ճակատին գիր և ՚ի վերայ գլխոյն . և այլ գիր ՚ի վերայ ճակատին սնուցած բուռ, և ոսբան ալուր ջրով շաղված : Այլ կերակուրն վաղն տուր՝ երբ օդն հով լինի . և պատրաստ կաց՝ որ ՚ի տաք ժամն չիտաս կերակուր, զի վնաս է իւրն :

Ապա թէ հիւանդն զայդ երկրորդ չիկարէ ուտել, զոր այլ յառաջդ յիշեցաք, զերդ ոսբն և զմաշն և զդդուլն, ապա գարէփոխինտ տուր այս նշանօքս :
 Առ գարւոյ փոխինտ, թրջէ տաք ջրով, ապա լուս հով ջրով, և տուր որ խմէ տապարզի շաքարով . նոյն նշանովդ տուր զհացի փշրուկն :

Ապա թէ շատ ՚ի փաղաղս կենայ, և տեսանես որ շատ տապի, և ՚ի դեհ՝ ՚ի դեհ շրջի, և փորն ուռչի,

որ երբ 'ի վերայ զարկնես, նա դաբդաբայի ճայն տայ, ապա գիտացիր որ մեռանել կամի ստոյգ. մանաւանդ երբ 'ի մարմինն սև վարդ ելանէ աղտորի հատի չաքք և սև լինի, պարտ է փախչել և 'ի զատ կենալ:

Սինայի որդին ասէ 'ի նոյն պատճառդ, եթէ արեանն բորբոսելոյն պատճառն՝ արեանն լիութին լինի, կամ յերակացն 'ի խցկելոյն, կամ 'ի շատ 'ի շուրջ գալոյն և շարժելոյ զմարմինն, մանաւանդ այնոց՝ որ մարմնոյն հանկիստ ունին սովորութի, և զինի հանկստին դատեն 'ի շուրջ գալով և կեղէն զմարմինն, և կամ արեանն ամբով տաքութի լինի՝ որ է 'ի ներքս 'ի յերակն, բորբոսի և աւերի. և պատճառն այն լինի, որ 'ի պատեհի ժամն արիւն չթողու, 'ի յամեն և 'ի բազմանալն վառչի և բորբոսի: Աւր նշանն այն է, որ իւր ջերմն հանապազ և յերակսն լինի. և երեսացն գոյնն կարմիր. և 'ի յերեսն լիութի լինի. և 'ի յերակն մեծ և լիութիւն լինի. շունչն կարճ և շոյտ լինի. և մարմինն ծանր լինի 'ի յաչքն կարմրութի անկանի. և գոզն կարմիր և հոտած լինի:

Աւ իւր ստածումն այս է. յառաջ քան որ տկարանայ հիւանդն, երակ առ և շատ արիւն հան: Ապա թէ տկար է հիւանդն, ապիկիս արկ. ապա թէ արուն հանելն նուաղի, զհացն 'ի ազոխի ջուրն թաց, և 'ի թթու նուան ջուրն, և տուր. և ընդ երեք հազ սակաւ սակաւ արիւն թող. յունապի շարապ տուր. և կերակուրք պարկեշտք տուր: Ապա թէ բնութիւնն կապ լինի, մրգաջրով կակղցո. ապա թէ թթու և քաղցր նուան ջուր տապաշիրով խմէ, շատ օգտէ: Ապա թէ առանց պատճառանաց ընդ քիթն արիւն երթայ, չէ պատեհ արգիլել: Սքն քացախով կերաւ կրելն օգուտ է. ապա թէ զարոյնն տեսանես՝ որ յաղ թեալ է, չէ պատեհ որ յունապի ջուր և ոսքն ուտէ, այլ ոսքան ջուր և հազար հովցուցած, և հով ջուր օգտակար է:

Սասրճուայն ասէ, թէ իւր ստածումն այն է, որ դարեջուր խմէ, և քաղցր և թթու նուան ջուր, և հանապազ զընութիւն կակղցո և կակուղ պահէ: Ապա թէ հիւանդն երակ չկարէ առնուլ, զխիստ հով դեղերն տալ չէ պատեհ. զի լինի որ խցկումն 'ի մարմինն

յերևան գայ , նա բորբոսն և տաքութի յաւելնայ ,
տապաշիրին կուրնն օգտակար է , այս նշանօքս :

Պ առաջ աստուծոյ :

Առ տապաշիր երեք դրամ . և փերփերանի հունդ
տասն դրամ . և դդմի հունդ վեց դրամ . և յերկան
խիարի հունդ չորս դրամ . տաճիկ կուէզ երեք դրամ .
նշաստակ երեք դրամ . մարուխի քամուքս եօթն
դրամ . զայս ամէնս աղա՛ և մաղէ , և շաղէ , կուր-
սեր արա , և ՚ի շուքն չորացո , և ՚ի կարեց ժամն՝ երեք
դրամ ՚ի բանի պահէ :

Այլ կերակուր նուան մուզաւարայ , և աղտորի ա-
պուր : Ապա թէ բնութիւն կապ լինի , դամոյնի մու-
զաւարայ տուր , օգտակար է թէ անձ կամի :

Փօլօս ասէ ՚ի նոյն պատճառդ , եթէ երակ առ-
նուէն և արիւն հանելն մեծ և օգտակար դեղ է այդ
հիւանդութեդ . ապա թէ չընկերէ ուժն և ժամն ,
ցուրտ տուր ջուր խմելոյ , մինչև ՚ի դող անկանի , և
գոյնն փոխի , և ջերմն հովանայ և դադարի : Ապա
թէ ջերմն այլուայր դառնայ , զնոյն ստածուստդ ՚ի
բան պահէ , որ ջերմն կակղնայ և հանկչի : Այս
խորհուրդդ մին է բարի և փորձած . և շէ պարտ որ
՚ի հով ջրոյն տալն վախէ : Ապա թէ այս ջերմն , որ
սինէհիս անուանի , ՚ի ստամոքացն ՚ի յայտոցէ լինի ,
կամ ՚ի լերդին այտոցէ , պարտ է պատրաստել ՚ի շատ
հով ջրէ ամենովա զհով ջուրն արգելէ ՚ի խիստ ջեր-
մանն ՚ի տիրոջէն . կորուստ գործէ հիւանդին :

Սահակ ասէ ՚ի նոյն պատճառդ , եթէ այս ջեր-
մանս ստածուստ այն է , որ երակ առնու և արիւն
հանէ մինչև թալնայ : Այս այս օգտակար և մեծ ստա-
ծուստ է անձ ջերմանն՝ որ ՚ի յարենէ լինի . մանաւանդ՝
թէ հիւանդին զօրութի ուժով լինի : Այլ իւր առա-
ջին օգտուի այն է , որ զմարմնոյն խառնուածքն դար-
ձուցանէ ՚ի միջավայր սահմանն , որ է մուհթատիլ ,
և զարեանն զտաքութի մանարէ , և զմարմնն հովցը-
նէ : Ապա թէ արիւն զկարէ հանել , զայն զիրութիւն
որ զարեանն զտաքութի նստեցնեն՝ ՚ի բանի պահէ :
Ապա թէ բնութիւն կապ լինի , մրգաջրով կակղցնէ :

և կամ կակուղ հունկնայով, գարեջուր և սրբնճուպին, քաղցր և թթու նուան ջուր 'ի բանի պահէ . և զոր ինչ կերակրի՝ վաղն ընդ հով ժամն կերակրէ . և զհով ձիթերն ընդ գլուխն օծանէ, զոր այլ 'ի յառաջդ յիշած կան . օգտակար է թէ անձ կամի :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Է .

Վասն ստածման և բժշկութե այն ջերմանն՝ որ յետ այտոցին լինի, զոր մաշարի կոչեն, և հոռոմ առասպողէլ ասէ :

Այս թէ այս ջերմն հետ այտոցին լինի, որ մաշարայ կոչի, և հոռոմ առասպողէլ ասէ, թէ կարես և ճարակ լինի, յառաջ արիւն հան ըստ ուժոյն, և ստածէ այս ըմպելովս : Այս խիարշանպէի մէջ, և թառանկպին, և տուր շնխաղողի ջրով . և տուր գարեջուր յունասպով և մուղ նուան ջրով :

Տէ վասն քառ առեցի, որ հովացնէ և կակուղայնէ :

Եւ զայս տլէն 'ի վերայ այտոցին դիր : Այս սանտալ և փուփլէ և հայ կաւ և ղլմնայ կաւ . զայս ամէնս աղա և մաղէ, և դալար գնձի ջրով կամ գառնալեզուի ջրով շաղէ, և տլէ արա սկիզբն 'ի յայտոցին :

Տէ քառ առեցնա :

Այս 'ի վերջքն 'ի յայտոցին զայս դեղս արա : Այս սապուն և զաւհրան, աղա և մաղէ, և շաղէ կաղմբի տերեւի ջրով, և տլէ արա, օգտակար է աստուծով :

Փօլոս ասէ վասն ստածման և բժշկութե այն ջերմանն որ հետ այտոցին լինի, որ խուճրայ կոչի : Իսկ իւր պատճառն 'ի տաք արեւնէ լինի, և 'ի սուր մաղձէ,

որ ընդ իւր խառնուածքն խառնեալ լինի . և երբ յաղթէ մարմնոյն , նա բնութիւն զնա դէպ 'ի դուրս 'ի կաշին արտաքս հանէ : Իւր նշանն այն է՝ որ այն տեղիքն , որ հիւանդութե՛ գլուխք լինի , այտոց առնու , և գոյնովն կարմիր լինի , և շոշափելիքն տաք լինի . և յետ այնոր խաղաւարտք 'ի յերեւան գան , զերդ կրակով այրեցած տեղի մինն :

() Թեւե՛ր ասո՛ւ էջի , որ հո՛ւցնէ :

Եւ իւր ստաճումն այն է , որ երբ տեսնես զարոյնն՝ որ յաղթեալ է , երակ առ , և կերակուրք հով և 'ի պատեհի ուտէ . և դեղ գարեջուր , և սրքնճրպին , և փերփերանի հունդ , և ճուլապ խմէ . և հա նապազ զայտուցին տեղիքն գառնալեզուի ջրով և շին խաղողի ջրով , և շափի մամիթայով օժանէ :

Ապա թէ մաղձն զօրաւոր լինի , իւր ստաճումն այն է՝ որ զբնութիւն լուծանէ եփած մրգաջրով . և գարեջուր խմէ . և հետ երկու պահու սրքնճպին առնու նուան ջրով . ապա թէ բնութիւնն կապ լինի , թմրհնդի ջրով կակղացո :

Տէ՛ այսոցի , որ 'ի ասո՛ւ էջի :

Եւ զայս տէս 'ի վերայ այտոցին դիր , զի շատ օգտակար է : Առ հայ կաւ և գառնալեզուի ջրով և սանտալի ջրով և դալար գնձի ջրով տրորէ , և 'ի վերայ այտոցին 'ի բանի պահէ :

Տասո՛ւ էջի :

Ահա հակ ասէ՛ թէ իւր ստաճումն այն է , որ զայտոցն աղէկ շառուտէ , որ աւեր արիւնն իւրմէն արտաքս գայ . ապա հետ այնոր առ գլխութոր՝ որ 'ի քացաին թրջած լինի , և լեղ . զայս զամէնս յիրար խառնէ , և 'ի վրան տէ արա :

Սպեղանի վասն քառ քառուէցի :

Եւ այս դեղս այլ օգտակար է և փորձած . առ դալար ընկուզ, և զծառին տերեւն և զկեղևն, և չամիւ, և չոր թուզ՝ որ 'ի գինի թըջած լինի, և սև խաշ խաշի ձէթ, 'ի յամէն մէկէ՝ մէկ մասն . զայս զամէնս յիրար խառնէ, և 'ի ցաւին տեղին սպեղանի դիր :

Սպեղանի հով վասն քառ այսոցի :

Վեղ մին այլ օգտակար է . սն ափիոն և կակիկայ, որ է աղի ծաղիկ, և խորոյ առջասքն, և նուան կեղև, 'ի յամէն մէկէ երկու դրամ . պղնձի փերձոկ, և բանկի հունդ, որ է աղվէշ բանկ, յամէն մէկէ մի դրամ . զայս ամէնս աղա՛ և մաղէ, և խաշխաշի ձիթով շաղվէ, և 'ի վերայ տեղացն սպեղանի արա, օգտակար է թէ անձ կամի :

Սասն սրածման և բժշկութեան այն ջերմանն, որ հեթ այսոցին լինի, զոր փլեղմանն անուանեն :

Թիպիթ Սուռայն ասէ վասն ջերմանն՝ որ 'ի հետ այն տաք այսոցին լինի, զոր փլեղմանն անուանեն : Եւր պատճառն 'ի յերկու իրաց լինի . կամ 'ի զարկուց լինի՝ որ 'ի տեղիք մի 'ի յանդամն հասանի զարկս . և կամ՝ 'ի տաք և 'ի շատ արեւնէ լինի, որ բնութե՛ն զօրութի 'ի յայն տեղիքն վարժեաց : Եւր նշանն այն է, որ տեղիքն խիստ ցաւի, և գոյնն կարմիր լինի . և երբ ձեռօք տեսանես, խիստ տաք լինի և խոցցած . վասն այդ պատճառանացդ բժշկապետքն փլեղմանն անուն դրին, որ թարգմանի տաք զայրոյց և այսոց 'ի յարեւնէ :

1 Յօրինակին պակասեր իմ :

2 Յօրինակին յիշած :

Սղեղանի հով՝ վասն քառ այսորոցի :

Եւ իւր ստածունն այն է , որ 'ի սկիզբն երակ առնու 'ի յողջ դեհն . և ապա զբացող դեղերն մորհամ առնէ , և կամ հովային սպեղանիս 'ի վերայ դնէ , զերդ գառնալեզու , և նուան կեղև , և աղտոր , և դարէալոյր . զայս ամէնս քացախով և ջրով շաղէ , և 'ի վերայ սպեղանի դիր , որ այն տեղացն զօրութիւն չտկարանայ :

Սասն այսորոցի , որ 'ի զարկոց լինի :

Սահակ ասէ՝ եթէ պատճառն այս այտոցիս , որ 'ի զարկուց լինի , երակ կտրեւն կարիք չունի . այլ մոմձիթով հանապազ օծանէ , և հանապազ եղկ ջրով ծեփէ . և ան դարէալուր , և հուլայ , որ է հացհամեմի ունդ , և տուղտ . զայս զամէնս ազա՛ և մաղէ , և շնխաղողի ջրով շաղէ , և 'ի վերայ դիր : Ապա թէ աւեր արոյնն կայ հաւաքած 'ի յինքն , զայն տեղիքն շառտէ , և զաւեր արոյնն հան . և հետ այնոր մարհամով ստածէ . օգտակար է :

Տէ հովացնող , վասն քառ այսորոցի :

Սհաննայ ասէ , թէ իւր ստածունն այն է՝ որ երակ առնու ըստ հիւանդութեան , և ըստ հիւանդին զօրութեան արիւն թողու . և հովային դեղերովն տէ այնէ , զերդ հայ կաւ , և սպիտակ դեղ , և շափի մամիթայ , և եղրդական ջուր , և ափիոն , և գառնալեզուի ջուր , և այլ զոր ինչ սոցանման են . օգտակար է :

Ապա թէ հետ այս այտոցիս ջերմն լինի , իւր ստածունն այն է՝ որ կերակուր պակաս կերակրի , գարեջուր և սրքնձպին 'ի բանի պահէ , և փերփերանի հունդ թմրհնդի ջրով առնու . և երբ չորս օրն անցնի , սակաւ մի սամթի ջուր ճուլապ խառնեալ 'ի բանի պահէ :

Տէ հովն սպեղանի՝ աստ աստոյն : ~~X~~

Եւ այլ . ան աքլիլ մեղք , և սամիթ , և փարս աւ-
չան . զայս ամէնս աղան և մաղէ , և կտաւատի լու-
ղասլով շաղէ , և ՚ի վերայ սպեղանի դիր . օգտակար
է , թէ անձ կամի :

Իսկ մեր յիշելոյն զայս երեք ցեղ այտոցս՝ որ կո-
չի մաշարայ , և խումբայ , և փլեղմունի , վասն այնոր
եղաւ , որ իւրեանց պատճառն և նիւթն արոյնն լի-
նի . և վասն այդց պատճառանացդ յիշեցաք և ե-
դաք հետ արեանն ջերմերոյն , և ՚ի նոյն շարս զծա-
ղիկն կամինք յիշել օգնութիւնն այ . զի և նորա պատ-
ճառն և նիւթն յարենէ լինի :

Գ Լ ՈՒ Խ Ի Ը .

Պատմութի և նախագիտութի վասն ջերմանն որ զկնի ծաղկին լինի : ~~X~~

Ս ԵՍՆ ստածման և բժշկութե այն ջերմանն՝ որ
զկնի ծաղկին լինի : Իսկ այն ջերմն որ զկնի ծաղկին
լինի , իւր նշանն այս է՝ որ երեսաց գոյնն կարմիր լի-
նի և աչացն , և գլուխն ծանրանայ , և սինչան ցնեքս
քորին և կծան , և փունկտուք գայ , և անմ մարմինն
լիանայ : Եւս երբ այս նշաննիս երեւան , գիտացիր
որ ծաղիկ կամի հանել : Եւս գրո զառաջին ջանքն
և զստածունին յաչքն արա , որ չենէ ծաղիկ : Եւ գիր
յաչքն զայս դեղս . ան աղտոր , և վարդի ջրով և քա-
ցախով թրջէ , և սակաւ մի մոնղ նուան ջուր խառ-
նէ . զայս զամէնս սարղէ , և դեղադրով յաչքն դիր :

Եւս թէ յաչքն ծաղիկ ելանէ , կաթեցո ՚ի ներք
զայս դեղս . ան Եւսպահանի ծարիր քար , և ՚ի վե-
րայ խողովակի շիէ , և տրորէ այս ջրովս . ան չոր գրն
ձահատ և ձարձատ արա , և տաք ջրով թրջէ և քա-
մէ , և ՚ի ներք սակաւ մի քաֆուր խառնէ , և ՚ի վե-

բայ խողովակին կաթեցո, և շիէ զասպահանիկ ծա-
րիւն՝ որ տրորի, և դեղադրով յայքն կաթեցո :

Մ. Ե. զիտացիր որ այս հիւանդիս սկիզբն հիւան-
դութէ խափահան դիպի, և սիրտն խառննկի, և հիւ-
ւանդն տապի և շարժակիլ : Մ. Կ. երբ զայդ տեսա-
նես, ճար արա՝ որ զծաղիկն շուտ 'ի դուրս քաշես և
հանես՝ այս նշանօքս . առ ափ մի ոսբ լվացած, և
թուզ մի կտրած, եփէ ջրով և քամէ . և առ լուք աղ-
ցած և մաղած, և երեք դրամ 'ի ներս խառնէ, և
տուր որ խմէ . և կերակուր մաշ տուր, և ոսբն, և
դդում, և զընութին կակղացո : ✕

Մ. Ե. զի հիւանդութէ սկիզբն դամոյնով և յու-
նապով և թառանկուպինով, և այլ սպառաստեցո՝
որ հետ եւթն առուրն որ չլուծանես զընութին : Մ. Ե.
այս հիւանդութիս 'ի վճարն ինքնին լուծանէ զընու-
թիւնն . զի այն մնացորդն՝ որ 'ի ծաղկէն 'ի ներքս
մնաց և չելաւ 'ի դուրս, յետոյ լուծանէ զընութին .
ասպա տուր սերկեխ և տանծ և մուղ նուռն : Մ. Կ.
թէ ժամն ձմեռն ուրդի, և օդն ցուրտ լինի, առ-
ջեն կրակ վառէ մոշի փատով և կաղնի փատ և այգւոյ
մասն . և երբ տեսանես զծաղիկն՝ որ սակաւ սակաւ
'ի ցամաքիլ, տիէ արա այս նշանօքս : Մ. Ե. բրնձի ա-
լուր, և կորեկի ալուր, և սակաւ մի դափրան . զայս
զամէնս շաղէ վարդի ձիթով, և տիէ արա : ✕

Մ. Կ. թէ 'ի բերան ծաղիկ ելանէ, կամ 'ի ներս 'ի
սնկերն, 'ի բերանն սերկեխիլ կուտ տուր՝ որ առնու,
կամ պղրկատուռնի լուղապ . և սրբէ զսնկերն 'ի ներս
վարդի ձիթով : Մ. Կ. թէ լուծումն սնդի, տուր ըզ-
տապաշիրին կուրսն, զոր թրթկաձի հնդով զուգեն :
Մ. Ե. իւր նշանն այս է :

Գ) ասպա պապաշիրի Բրնձի հնդով :

Մ. Ե. տապաշիր և մրտի պտուղ, և չոր վարդ, և մրտի
պտուղ, և աղնծած տաճիկ կուէզ, և շահբալութ,
յամէն մէկէ տասն դրամ . հայ կաւ, և նշաստակ սա-
կաւ մի աղնծած, յամէն մէկէ երեք դրամ . թրթրկ-
աձի հունդ փորձնկած վեց դրամ . մասնէ-հար կաւ
երկու դրամ . զայս ամէնս աղաւ և մաղէ, և սերկեխի

ջրով շաղէ՛ կուրս արա, և 'ի շքի չորացո, և 'ի բան տար, օգտակար է :

Ապա թէ հուկնայի կարիք լինի, դու փոթոթային հուկնայ արա, զերդ այլ 'ի յառաջդ ասացաք : Այլ այլ պատրաստ՝ որ չտաս հաւու ձագ, և ոչ տուռաճ՝ մինչև չէ սրբել մարմինն աղէկ 'ի ջերման տաքութենէն, ցամաքեալ և չորացեալ լինի ծաղիկն : Այլ ամենեկն չէ պատե՛հ 'ի ծաղկած մարմինն ձէթհասցնել, ոչ 'ի յառաջքն և ոչ 'ի վերջքն, զի խժկէ զգաղտ չնսահանքն, և ընկղմէ զտաքութին 'ի ներս 'ի մարմինն . զի ընծայի խավաղան, և կորնչի հիւանդն :

Պատմութի նախափորութան վան ծաղիկն ջերմանն :

Ապուճարեհն ասէ՛ թէ իւր պատճառն յաւելի տաք և 'ի գէճ՝ արեհնէ լինի, որ մարմնոյն յաղթէ : Ահաննայ ասէ՛ թէ իւր պատճառն այն արեան յաւելուածոցն լինի, որ մանուկն 'ի յարգանդի մօրն կերակրի . և այն արիւնն՝ կանացիսն է, որ 'ի յամ մարմնոյն յիտակի և սրբի, և ասպա կերակրէ զմանուկն ընդ պորտն : Այլ իւր նշանն այն է՝ որ ջերմանայ խիստ, առանց դողալոյ . երեք օր երեք գիշեր 'ի յար լինի իւր տաքութի՛ առանց պակասելոյ . մէջքն և ողնշարն ցաւի :

Այլ իւր ստածումն այս է, որ 'ի սկզբանն երակ առնուն, և արիւն թողուն ըստ ուժոյն : Ապա թէ յառաջքան զերակ առնուլն՝ ծաղիկն յերեան դայ, երակ չէ պատե՛հ առնուլ, զի ահոկէ շատ : Ապա զինի ծաղիկն երեւելոյն, գարեջուր՝ զոր յունապով և փորձոկած ոսրնով եփած լինի, և սրքնձալին, զոր ծեծած խիարի հնդով, և ըղրդական հնդով, և սամթի հնդով լինի եփած՝ 'ի բանի պահէ :

Ապա թէ երակ չկարէ առնուլ, 'ի գարեջրէն և 'ի հով իրաց պատրաստ կենայ . և զայն զգեղերն տանի 'ի բան, որ զծաղիկն 'ի դուրս հանեն և եփեն, այս նշանօքս : Առ փերձոկած ոսրն տասն դրամակշիռ . և քիթրէ հինգ դրամակշիռ . և բալխանի հունդ, որ է ըռզիան, երեք դրամակշեռ . զայս զամէնս լիար ուկէս ջրով եփէ, մինչև 'ի յերիցն մէկն մնայ . քամէ՛ և

սակաւ մի իւր յինքն խառնէ և տուր, օգտակար է :
 Ամա՛ն քաղիւնի ջուր, և չնխաղողի ջուր, և շա-
 քար, և սակաւ մի կարոսի ջուր . զայս զամէնս յի-
 ւար խառնէ և տուր, օգտակար է . և այլ ան դա-
 լար գնձի ջուր և 'ի յինքն կաթեցո : Այլ ան զթու-
 թիայն գերմակած, և դալար գնձի ջրով եռացո, և
 'ի յաչքն գիր . զի աչքն պահէ, և 'ի յաչքն ծաղիկ
 չկարէ ելանել :

Ստուսայի որդին ասէ, թէ իւր ստածումն այն
 է՝ որ երակ առնու . ապա թէ երակ չկարէ առնուլ,
 ապիկիս արկանէ . և աչիցն պէտ առնէ՝ որ 'ի յինքն
 խաղաւարտ չելանէ : Այլ վարդի ջուր և աղտորի ջուր
 և նուան ջուր, յիրար խառնէ, և 'ի յաչքն կաթեցո :

Այա թէ 'ի յաչքն ծաղիկ ելանէ, Ասպահանի
 ծարիր, և դալար գնձաջրով տրորէ, և 'ի յաչքն կա-
 թեցո : Ամա՛ն չոր գինձ և նուան ջրով թրջէ, և
 զայն ջուրն 'ի յաչքն կաթեցո : Այլ կերակուր մաշ
 և ոսրն փերձոկած տուր լուացած հոռոմ՝ ձիթով .
 և 'ի մրգանց՝ խնձոր և տանձ տուր : Այա թէ ձմեռն
 լինի, զկրակն մոչի փատով և այգւոյ մատամ արա :
 Այլ երբ ծաղիկն 'ի չորանալ բռնէ, զմանտր աղն 'ի
 շուշմայի ձէթն խառնէ, և այնով օծանէ . և 'ի
 քիթն մանիշակի ձէթ կաթեցո . օգտակար է կա-
 մօքն նոյն :

Այլ վարդն՝ զոր հարսանիթէ ասէն, և աղաւնեաց
 տունն՝ քութէշ, նոյնպէսն իւր պատճառն արոյնն լի-
 նի, զերդ որ ծաղիկն է : Այց ծաղիկն զլուխքն և
 նիւթքն հաստ լինի և զօրաւոր, և վարդին այլ պար-
 կեշտ և նօսր և թեթեւ լինի . և իւր ստածումն յար
 և 'ի մօտ է 'ի ծաղիկն : Այաղիկն՝ ստածումն նմ
 գիմօք օգտակար է, թէ նձ կամի :

1 Յօրինակին պակասէր Ծաղիկն :

Պատմութի նախագիտութե վասն պաղղամին ջերմերոյն :

ԸՆԾԱՅԻ ջերմ 'ի պաղղամէն , յորժամ բորբոսն օտար տաքութի ընծայեցնէ , զոր չէ բնութի . և բոր բոսիլն պաղղամին կամ ցնեբքսէ 'ի յերակսն լինի , և կամ 'ի դուրս յերակացն , զեդ ստամոքսն , և քովքն , և այլ դարտակ տեղեստան յերակացն , որ կան 'ի մարմինն : Բայց երբ պաղղամն 'ի ներս 'ի յերակսն բորբոսի , չհանդիպի հիւանդին ցրտանալ և դողալ , զի ցնեբքսէ երակացն արգիլած լինի , և չհասանի դուրս յանդամուսնն 'ի մարմնոյն , որ ցրտացնէ և դողացնէ :

Ալ այլ պատեհ է որ գիտենաս , այս ջերմն որ 'ի պաղղամէն ընծայի , որ երեք պատճառանօք ճանաչի , զերդ որ այլ բորբոսային ջերմնն , որ երեք պատճառանօք ճանաչին : **Ա**հ պատճառն այն իրւին են որ բնութի լինին , որ հիւանդին խառնուածքն հով և գէճ լինին . զի պաղղամն յաղթեալ լինի իւր խառնուածոյն . և տարօքն տղայ լինի , կամ ալևոր : **Տ**ղայոցն շատ հանդիպի , զի շատ կերակրին և յաճախ . և ալևորացն վասն այնոր հանդիպի , որ պաղղամն շատ լինի 'ի մարմինն , և բնական տաքութին սակաւ . և ժամն ձմեռն . օդին խառնուածքն և երկրին օդն հով լինի և գիճային : **Ա**լ երկրորդ պատճառն այն իրւին լինի , որ չեն բնութի . զերդ որ հիւանդն իւր ողջութե շատակեր լինի և շատախում և որկրամուլ . և զմարմինն շատ 'ի հանկիստ պահէ , և 'ի բաղանիս մտելն՝ շատ հեռ կերակրին լինի և 'ի կշտեւեց : **Ա**լ երրորդ պատճառն այն իրւին լինին , որ օտար և 'ի դուրս են 'ի բնութեանէն . զերդ որ հիւանդին ցաւի ստամոքացն բերանն , և լեզուն քան զլաքն աւելի գէճ լինի , և կշտերն փուք առնու , և երեսացն գոյնն փոխի :

Ալ այլ նշաննին և պատահմունքն երեւենան , և ծարաւն քիչ լինի . ձեռան և ոտան խիստ հովանան . և այդ հովուիդ ժամ մի մնայ , և 'ի նուպային ժամն

էրբ շօշափեա զմարմինն՝ շերեւեհայ տաքութի ընդ աւազքն , մինչև տաքնայ տեղին՝ զոր բռնել ունիս , և արձականայ գաղտ շնչահանքն , պարկեշտանայ և նօւրանայ պաղղամին նիւթն , բարձրանայ և յերևան գայ տաքութին , և հետ այն տաքութեն գիճութի լինի . և իւր պատճառն պաղղամն լինի : Այլ հետ այն գիճութեն սրութի լինի . և այն սրութե պատճառն պաղղամին բորբոսիլն լինի . և քիրտն չլինի . և որ լինի՝ պակաս լինի . և պատճառն պաղղամն լինի , որ հաստ է : Այլ իւր նոպայն յերկար քաշէ , և մնայ տաքութի՝ ի մարմինն ցրւի մինչև ՚ի մէկայլ նոպային սկիզբն : Այլ մաճասին երակն փոքր լինի քան զերկուօր ընդ մէջ ջերմանն , և փոփոխական , և այլ ՚ի յար լինի . իւր փոքրութե պատճառն պաղղամն լինի , որ իւր հովութեն տկարացոյց զութն և հալեաց . և իւր շատութեն նեղէ զոյժն , և փոփոխէ զմաճասին զերակն . և ՚ի յար լինելոյն պատճառն այն է , որ զմեծ մաճասին գործն կատարէ գէպ ՚ի սիրտն :

Այլ իւր գոգն հաղ մի նուսր լինի և սպիտակ և զորկուտ , և հաղ մի թանձր լինի և պղտոր և կարմիր : Ասորութեան պատճառն ՚ի խցկելոյն լինի . և խցկելն՝ պաղղամին հաստութիւնն և զորկութին լինի . և սպիտակութե պատճառն պաղղամին խառնածքն լինի՝ որ հով է : Այլ թանձրութե և պղտորութեան պատճառն այն է , որ բնութիւնն՝ զհաստ և զորկուտ պաղղամն , որ զխցկումն արար , յուլանց տայ և հանէ ընդ գոգն . և կարմրութե պատճառն այն պաղղամն լինի՝ որ խցկեաց . յորժամ յամէ , բորբոսի և տաքնայ , և այն տաքութեն կարմրէ զգոգն : Այլ երբ այս նշաննոյս շատն երևեհայ կամ ամէնն , նա յիստակ պաղղամի ջերմ կոչի , որ նուպայն ամէն օր լինի , մանաւանդ ՚ի յայն ժամն՝ որ այս ջերմն շատ հանդիպի մարդկան :

Այլ պատեհ է որ գիտենաս՝ որ երբ այս ջերմն ՚ի յայն պաղղամէն լինի , որ ՚ի հալած ապիկի նման է , և բորբոսի , նա իւր նոպային սկիզբն փշանայ և սուսուայ մարմինն : Այլ թէ ՚ի թթու պաղղամին բորբոսելոյն լինի , նա իւր նոպային սկիզբն հովանայ միայն և ցրտանայ : Այլ թէ ՚ի քաղցր պաղղամին բոր-

բոսեղցն լինի, նա իւր նոպային սկիզբն ոչ ինչ լինի այդ ամենէտ զոր ասացաք: Այլ այլ պատեհ է որ դիտեհաս զգողալն ՚ի յամ Չերմերդ՝ թէ որ տեղաց սկըսանի: Օ ի կանանցն սկսանի դողն յողնշարէն. և արանցն ՚ի ձեռացն և ՚ի ոտիցն առնէ սկիզբն. զի կանանց բնութիւնն հով է՝ և առաւել ողնշարքն¹, զի ոսկերքն և ջիղքն շատ են. նոյնպէս և արանցն ՚ի ձեռան և ՚ի ոտան միսն սպկաս է, և ոսկը և ջիղն շատ:

Գ Լ ՈՒ Խ Լ.

Վասն ստածման և բժշկութե արիմեռինոս Չերմանն որ ՚ի պալլամէ լինի, որ թարգմանի ամ առուր Չերմն:

ԱՅՆ պատեհ է ՚ի յայտ Չերմանն սկիզբն զբնութիւն կակղացուցանել: Այլ թէ ուժն ընկերէ՝ տուր կէս լիտր պատատկի ջուր. և սնուցած վարդ տասն դրամ. և սրբնճպին տասն դրամ, յիրար խառնէ և տուր, զերդ որ այլ դեղի ռասմն է: Ապա թէ ՚ի կարիք հասնի, գարեջուր տուր, եփած կարօսի տակ, և ըռազիանի տակի կեղև՝ նուկի մի մեղրի սրբնճուպինով. ապա թէ գարեջուրն քացիսի ՚ի ստամոքսն, մի տաս զգարեջուրն: Ապա թէ ՚ի յայդ Չերմի վերաբերուի հանդիպի, մի արգիլէս, մանաւանդ ՚ի հիւանդութեան սկիզբն. զպատե՛լ թէ շատ լինի վերաբերուի՝ որ վատուժի հիւանդն: Ապա տուր Սայուբեհի շարապն, զոր զուգեն ՚ի գինւոյ և ՚ի սերկեւի ջրէն. և այլ տուր նուան բադակ, որ աննուխով լինի զուգած. և յայտ Չերմն մի տաս դամոյնի ջուր և յունապի ջուր և ոչ թմրհնդոյ ջուր, զի զէն է շատ:

1 Յօրինակին ողնշարէն:

ՊԵՆԻՏԵՆԻԱՆԻ ՈՐ 'Ի ԱՊԵՆԻՏԵՆԻԱ

Մաք թէ գլխացաւուծի հանդիպի, զգլուխն 'ի վերայ տաք ջրի շոգւոյ կալ. և արկ 'ի վերայ գլխոյն տաք ջուր, յոր եփած լինի մարգանկոշ և քիւլ մալք և նամամ՝ որ է սիսամբար. և 'ի քիթքն ձէթ մի տաս արկանել, և ոչ 'ի վերայ գլխոյն կաթն տալ կթել. զատել՝ թէ խարտէշ մաղձն խառնած լինի ընդ պալզ դամն: Ալ գկերակուրն հացի փշրուկ տուր, և ճակընդղի բազուկ, և սիսուան ջուր. զամէնդ քաղցր նշի ձիթով. և 'ի յորն հաղ մի տուր, և զայն թէթե:

Մաք թէ նեղէ զինք ջերման ցուրտն և հովանալն, տաք ջուր խմելոյ տուր, յոր եփած լինի դաղձն և անխոն և կարուսի ունդ և մազտաքէ: Ալ դիւր իւր ներքե տաք ջուր՝ որ քրտնի. յոր եփած լինի դաղձն և բարունիճ և մարգանկուշ և սամիթ, և կամ այլ ջուր՝ յոր եփած լինի յինքն ակրկարհայ՝ ձարձատ աբարած. զի խիստ արգիլէ զցրտանալն և զսուռալն զոր 'ի յայտ ջերմն լինի, և 'ի յայն ջերմն՝ որ երկու օր ընդ մէջ լինի նուպայն, զոր անուանեն տետուատէօս:

Մաք թէ նիւթն շատ լինի և հաստ, որ զերդ պաղած լինի, մի տաս սրքնձպին՝ մինչև նօսրանայ նիւթն և պարկեշտ լինի. զի սրքնձպինն զհաստ նիւթն այլ հաստացնէ: Մաք թէ նօսր լինի նիւթն և գէճ, և չլինի հաստ, տուր զսրքնձպինն, զի հալէ և կտրէ, և սրբէ զհով նիւթն, և զգոզն յորդորէ, զէրդին խցկիլն և զերիկամանցն բանայ, և իջցնէ զգէճ նիւթն: Ալ այլ պատրաստ՝ որ հով ջուր չտաս 'ի յայտ հիւանդուծինս, զի զնիւթն հաստցնէ, և զջերմն յերկարացնէ, և զնիւթին զեփիլն և զլճարիլն յամեցնէ. բայց տաք ջուրն խիստ օգտակար է, զի զնիւթն պարկեշտցնէ և հալէ, զծարաւն կտրէ, և զգիւնուծինն հալէ:

Ս Երաբերութեան :

Մյա թէ վերաբերութի չէ ինքնին որ բնութի ընկերէ 'ի հետ , և 'ի կարիք լինի որ վերաբերութիւն այնէ , տուր բողկ' որ ուտէ , որ թրջած լինի 'ի սրբքննչայինն օր մի և գիշեր մի . կամ կարմիր լովիասի ջուր տուր , որ յինքն եփած լինի սամիթ և առուի դաղձն և սակաւ մին աղ և սրքնչային . և յայդ ջերմանա սկիզբն զքո զամ թպտիր հանց արա՝ զերդ որ ասացաք : Մյա թէ յամէ ջերմն , և ընդ տասնևչորս օր անցնի , ըւազիանի ջուր և կարօսի սրքնչայինով և կամ վարդի կուռսով :

Ր Կեւի որ օգտէ պաղափ :

Մյա թէ չթողու ջերմն այդ դեղերովդ՝ զոր ասացաք , զայս զբերելի տուր՝ որ օգտէ պաղափն շատ օրաց ջերման . ան կարօսի և ըւազիանի տակի կեղև տանն տանն դրամ . շէկ չամիչ 'ի հատձէն հանած եօթն դրամ . վարդ , և զափդ՝ որ է պետարիօն , և պատվարդ՝ որ է հողմավարդ , և շուքաղ երեք երեք դրամ . զայս ամէն երեք լիտր ջրով եփէ մինչև մի լիտր մնայ . քամէ , և տուր յամէն օր չորս նուկի յանթուց , օգտակար է :

Մյա թէ բնութի կապ լինի , տուր զայն հապն՝ որ լուացած ասպրով լինի զուգէն և մազտաբէով և հրնդիկ աղով . այլ հաւու ձագ մի տաս կերակուր , և ոչ տուռայձ , մինչև իջանի ջերմն , և պակասի քան զայն՝ որ յառաջին աւուրքն էր . զատել՝ թէ տեսանես զհիւանդն որ բնիկ վատութել լինի : Ալ այլ պատէհ է՝ որ առաջի օրէն մինչև եօթն օրն պարկեշտ այրնես զթպտիրն . ապա թէ յետ եօթն աւուրն չպակասի ջերմն , և ոչ հետ չորեքտասան աւուրն , ապա զկերակուրն սակաւ մի այլ ութով տուր , որ ութն հիւանդութե հաւասար դայ և բովէ : Մյա թէ յերեսն կամ 'ի յոտն փուքս անկանի , տուր զդեղն նախ կին զոր յակրայբադինն կայ գրած , կամ զմուռսիայ դեղն :

Գ ռոնս որ օգտէ պալլամի :

Եւ այլ այս կուրսս շատ օգտակար է հին ջերման ,
 և որ 'ի յերեան փութս անկանի կամ 'ի յոտն , և զու
 գեն զինքն 'ի տանն դեղէ . և իւր նշանքն այս է :
 Մը անխոն և կարմիր կապրի տակ՝ որ է քապարի
 տակ , չորս չորս դրամ . սագճ և օշինդր , սուամպուլ և
 լեղի նուշ կեղեւած , կարօսի ունդ և ըւազիանի ունդ
 մի մի դրամ . զափտի քամութս և մազտաքէ երեք ե-
 րեք դրամ . զամէնս աղաւ և մաղէ . և տաք ջրով շաղ-
 ւէ , կուրսեր արա , և 'ի շքի չորացո . և տուր ամէն օր
 մի դրամ հետ մեղեր սրքնճուպինի : Մպա թէ հազ
 լինի , տուր հետ մեղեր մնուցած վարդի :

Եւ այլ պատեհ է որ գիտենաս , որ այս պալլամի
 ջերմն չլինի յիստակ , և խառն լինի ընդ խարտէշ
 մաղճն . յայնժամ պատրաստ՝ որ չտաս զտաք խիստ
 դեղերն . և ստածէ ըստ իւր նշանացն զոր երեւնայ :

Ա սնն խարտէշ ճաղչի :

Մպա թէ խարտէշ մաղճն աւելի լինի , պակասե-
 ցո 'ի տաք դեղերոյն , և յաւելցո 'ի հով դեղերն ,
 զերդ շաքարով սրքնճուպինն , ճուլպայ և դարեջուր ,
 յոր ըւազիան լինի եփած , և հնդիպէի հունդ , և
 տուր զտասպաշիրին կուրսն , և այլ դեղեր՝ զոր նման
 են այտոց :

Ա սնն սե ճաղչի , որ է սէվոյ :

Մպա թէ սաւտայն խառնի ընդ պալլամն , և հաստ
 ցրնէ զինքն , 'ի բան տար զխիստ տաք դեղերն , զերդ
 օճնդրին կուրսն հետ տակերոյ ջրին . և տուր զծծմի
 դեղն . և այլ տուր զթիրեաքն և զչամանի ճվարիչն ,
 և այլ զոր նման է յայդ դեղերտ . և այդ բաւական
 լինի օգնութքն այ :

Ս համատի Օ սքարիայն ասէ 'ի նոյն պատ-
 ճառդ , պալլամն չորս ցեղ են . մէկն այն է՝ որ 'ի հա-
 լած ապիկի նման է , և երկրորդն այն է՝ որ համոյն

Թժժու լինի, և երրորդն՝ համոզն քաղցր, և չորրորդն՝ համոզն աղի լինի . և երբ բորբոսին, ամէն մէկի նշան և այնելիք ուրիշ են : Այլ իւրեանց նշանն այն է . այն պալղամն որ 'ի հալած ապիկի նման է, լինի՝ երբ բորբոսի իւր ջերմն՝ խիստ դող ունի, և այն պալղամն որ համոզն Թժժու լինի, 'ի ջերմանն 'ի Ժամն ցրտանալն շատ և խիստ լինի . և այն պալղամն որ աղի լինի, դողն և ցրտանալն պակաս լինի, և 'ի յետոյ տաքու-
թիւնն աւելի քան զայլոցն . և այն պալղամն որ քաղցր լինի, դողն և տաքութիւն պակաս լինի :

Այլ իւրեանց ստածումն այն է . եթէ ջերմանն պատճառն այն պալղամն լինի, որ 'ի հալած ապիկի նման է, իւր ստածումն վերաբերութի այրնելն է . և կերակուր պարկեշտ տալ, զերդ վառեկ հաւ պարկեշտ համեմտով եփած, որ հիւանդին ուժն չպակասի, մինչև հիւանդութի 'ի վճար դայ :

Ը՛յգեւէի պալղամի :

Այա Թէ ջերմանն պատճառն այն պալղամն լինի որ Թժժու է, յիր սկիզբէն 'ի վեր վարդամարապայ տուր մինչև ցեւթն օրն . ապա ան ըւազիանի ջուր և ըզրդական ջուր, և կարօսի ջուր, զամէնս յիրար խառնէ, և վարդամարապով տուր ըստ կարեացն 'ի յամէն օր 'ի յանօթուց, շատ օգտէ :

Այլ ը՛յգեւէի պալղամի :

Այլ դեղ . ան մեղրաջուր, և ընդ զուխայն խառնէ և տուր . ապա Թէ բնութիւն կապ լինի, ան վարդամարապայ, և Թառնճպիլնի ջրով տրորէ, և խմելոյ տուր՝ որ բնութիւն կակղանայ :

Ը՛յգեւէի վերաբերութե պալղամի :

Այա Թէ պատճառն ջերմանն այն պալղամն լինի որ աղի է, իւր ստածումն այս է . ան սրքնճպիլն՝ որ հնդանօք լինի զուգած, և ընդ բողկի ջուրն խառնէ, և տուր՝ որ վերաբերութիւն առնէ : Այլ հետ այնոր

ան մտուցած մանիշակ, և ընդ շիրիսիշտն խառնէ
և տուր :

Հոսինայ պալլամի :

Մյա թէ ընուծին կապ լինի, հուսնայ դիր այս
նշանօքս : Մա մեղը և աղ և ճակընդղի ջուր, և ընդ
նեքոյ 'ի բան տար՝ զերդ իւր ռասմն է. օգտակար
է : Մյա թէ վերաբերուծի չկարէ առնել, բռանց
մի տար վերաբերուծի այրնել, որ ստամոքսն չտկա
րանայ և ահոկէ : X

Մյա թէ ջերմանն պատճառն այն պալլամն լինայ՝
որ քաղցր է, իւր ստածումն այս է՝ որ 'ի յանօթեց
սրքնճուպին տաս, զոր հնտանօք լինի զուգած : Մյա
թէ հետ այս ջերմանս գոզն հաստ և կարմրագոյն լի
նի, երակ առ ըստ կարեացն, և հետ այնոր սրքնճու
պին տուր, օգտէ : Մյա թէ զսարդոստէին զւոյնն
հոռում ձիթով թանայ, և զմարմինն օծանէ, օգտէ :
Մյա թէ այսով չիլուծանի ջերմն, իւր թապտիրն
այն է՝ որ վերաբերուծի այնէ, և կերակուր պակաս
ուտէ, և վարդամարապայ տուր եղկ ջրով. շատ օգտէ
աստուծով :

Պատմութիւն և նախագիտութիւն վասն այն երկու ջերմանցն , զոր անուա-
նեն անփիլիսոս և լիպիրիայ :

ԱՅՍ երկու ջերման ընծային հով և հաստ և յղբւ-
կուտ պալղամէն , զոր 'ի հալած ապիկի նման է . և
ժողովի այն պալղամն 'ի ստամոքսն , կամ ցնեղքս և յա-
մենայն երական : Ապա այն որ 'ի ստամոքսն ժողովի
և բորբոսի , ընծայի իւրմէն ջերմն՝ զոր անուանեն ան-
փիլիսոս . իսկ այն որ ցնեղքս 'ի յերական ժողովի և
բորբոսի , ընծայի իւրմէն ջերմն՝ զոր անուանեն լի-
պիրայ :

Ապա այս ջերմն՝ որ լիպիրայ անուանի , որ ցնեղք-
սէ լինի բորբոսն , իմանայ իւր տէրն խիստ ցրտութի
ընդ դրուց մարմնոյն , և խիստ տաքութի ցնեղքսէ . մա-
նաւանդ թէ խառնի մաղձն 'ի յայն բորբոսած պալ-
ղամն ցնեղքսէ 'ի յերական : Իսկ այն պալղամն՝ որ 'ի
ստամոքսն ժողովի և բորբոսի , զոր անուանեն անփի-
լիսոս , ընծայի իւրմէն ջերմն , որ իմանայ իւր տէրն
զցուրան ցնեղքսէ , և զտաքութիւն 'ի դուրս 'ի մար-
մինն . և իւր պատճառն այս է՝ որ այն մասն որ բորբո-
սեցաւ 'ի պալղամէն , այնէ զտաքութի . և այն մասն
որ չէ բորբոսած , այրնէ զցուրան : Այլ իւր գոզն այլ
պակաս տաքութի լինի , քան 'ի յայն ջերմն՝ զոր անուա-
նեն անփիլիսոս , և այլ սպիտակ լինի և շատ հաստ .
և իւր մաճասին երակն թոյլ լինի այլ աւելի քան ա
փիմեռինոս ջերմանն :

Այլ ուրդի յայս ջերմն՝ որ օր ընդ մէջ լինի իւր
նոպայն . և այլ ուրդի՝ որ 'ի չորս օրն հազ մին առնու-
ղնուպայն . այլ դու մի մտիկ դնես իւր նուպային , և
մի ընդունիս , այլ զինքն 'ի յար նշանացն իմացիր , և
մի 'ի նուպայէն . զի կայ՝ որ յամէ իւր նոպայ չորս
պահ . և այլ կայ՝ որ յամէ հինկ պահ . և այլ կայ՝
որ յամէ իւր նոպայն քսան և չորս պահ : Իայց այս
ջերմն չքաշէ յերկար աւուրք , զի բնութիւնն զշատն
յաղթէ , և խափանէ զիւր գործն :

Վասն ստածման և բժշկութեան երկու ջերմանն , որ անփիլիսոս և լիպի-
րայ կուեն :

ՊԱՏԵՃ է բժշկին որ 'ի յայս ջերմն զիւր յոյսն և
զջանքն 'ի ստամոքսն այրնէ , և 'ի գոզոյն յորդորեն ,
և տայ զսրքնճուպինն կարօսի և ըռզիանի ջրով , սուժ-
պուլ և անխոսն , և այլ զոր ինչ նման են սոցա :

Ս Երաբերութեան այնէ :

Նա 'ի կշտելեաց վերաբերութի տայ առնել բող-
կի ջրով և սրքնճուպինով և կարմիր լուլիասի ջրով և
սամիթով և մեղրով և աղով , և այլ զոր ինչ նման են
սոցա . և այլ սուր զթրջած սապուն և զայարիճի Փայ-
ղարան , օգտակար են : Նա կերակուր սիսուան ջուր
սուր չամանով և լուացած ձիթով և նշի ձիթով , և
սուր ճակընդէղի տակ , և ծնելբեկ մորէով ամենովս
սուր զկերակուրն՝ որ զստամոքսն սրբէ , և զգոզն յոր
դորեն , և զենութին կակուղ պահեն . օգտակար է
օգնականութեն այ :

Ս ասն սրածման և բժշկութեան այն ձեռայլ ջերմանն , որ լիպի-
րայ կուէ :

Պատե՛հ է որ 'ի յայս ջերմանս սկիզբն վարդամարա
պայ տան սրքնճուպինով , և 'ի վերջն հիւանդուէս
զթրջած սապուն և զթրջած այարիճն ըռզիանի և
հընտիպէի և կարօսի ջրով . և այլ սուր զվարդին
կուրսն , և մազտաքէի կուրսն . և ամենովս պատուի-
րեմ 'ի յայս ջերմանս որ 'ի բան տանիս զգեղերն , և
զկերակուրն և ըմպելիսն . այլ դէպ 'ի հովայինն քան
զանփիլիսոս ջերմանն . և այդ կարճառօտ բաւական է ,
օգնութեն այ :

Պատմութիւն և նախագիտութիւն վասն խարտեչ մաղձին Չերմերոյն , որ է սփրայն , և հոռոմն ասելին խաւին ասէ :

ՅԱՌԱՋ պատեհ է իմանալ զմաղձին Չերմերն որ 'ի յիստակն են . և մէն մէն մաղձին էութիւն , որ յերեք դէմն բաժանին : **Ս**'էկ այն է' որ խարտեչ մաղձն ցնեքս 'ի յերակնն բորբոսի . և իւր բորբոսն հաւասար ընդ ամ երակնն մարմնոյն լինին . և անուանի յիստակ երկու տետուատէոսն . զի իւր տաքութիւն 'ի յար լինի : **Ղ**այց մէկ օրն թեթեւ լինի իւր տաքութիւն , և մէկայլ օրն շատ և մեծ . վասն այդ պատճառաւ նացդ անուանի երկու տետուատէօս , որ չեն հաւասար . և հիւանդին երակնն չարբի 'ի տաքութեանէն , և ոչ տաքութիւն 'ի հիւանդէն , մինչև դայ մէկայլ նո պայն 'ի մէկայլ օրն :

Իսկ երկրորդ դէմնն անուանի յիստակ և 'ի յար կախօս , որ է այրեցող , զի աննուպայ և հանապազ լինի իւր տաքութիւն . որ թարգմանի յար և այրեցող Չերմն : **Ղ**չւ ընծայի նա' երբ բորբոսի մաղձն 'ի ներքս 'ի յերակնն , որ շուրջ զսրտոջն կան , և մօտ 'ի սիրտն լինին , և կամ 'ի լերդին յերակնն 'ի ներքի դեհն , ուր փոսն է լերդին , կամ 'ի թորին յերակնն , կամ 'ի յայն յերակնն' որ 'ի ստամոքաց բերանն 'ի մօտ լինի , և իւր այրեցն և վառչելն և լոջն և ծարաւն այլ շատ լինի քան 'ի յար տետուատէօսն , զոր երկուս կոչեն . և այլ որ լեզուն սև լինի , և խելքն ցրուած :

Իսկ երրորդ դէմն յիստակ այն է , որ ընդ դրուց երակացն բորբոսի մաղձն . և իւր նշաննին յերեք իրաց լինին , զերդ որ այլ յառաջդ ասացաք 'ի պալզամին Չերմն : **Ս**'էկն այն իրուին են' որ բնութիւն լինին , զերդ հիւանդին խառնուածն' որ տաք և չոր լինի , և մաղձն իւր խառնուածոցն յաղթեալ լինի , և տարօքն մանուկ լինի , և ժամն ամառն լինի , և օդն տաք և չորային լինի : **Ղ**չւ երկրորդ նշաննին այն իր-

ւին լինին՝ որ չեն բնութք • զերդ որ հիւանդն 'ի յա
 ուաջն կերակրեալ լինի տաք և չորային կերակուր ,
 նոյնպէս և ըմպելիքն տաք և չորային լինի խմել , և
 շատ հոգս լինի տարել կամ տքնութի , կամ դա
 տել լինի շատ , կամ շատ ժամանակ 'ի պաք է կե
 ցել , և ընդ ցերեկոյ , և որոյ արուեստն զերդ դարբ
 նութի լինի և կամ ապիկէգործութի , կամ այլ ա
 րուեստ՝ որ 'ի կրակի մօտ լինի • զի այս ամ իրուիս և
 իւրեանց նմանիքն տաքցնեն զմարմինն և չորացնեն ,
 և խարտէշ մաղձն ընծայեն : ~~Ասկ~~ երրորդ նշաննին
 այն իրուին լինին՝ որ 'ի դուրս են 'ի բնութենէն ,
 զերդ որ հետ ջերմանն խիստ դող լինի և խոցտիլ
 մարմնոյն զերդ ասղամբ • և այդ խոցտելոյդ պատ
 ճառն մաղձին սրութիւն լինի : ~~Ալ~~ 'ի նոպային սկիզբն՝
 երակսն փոքր և յուշ լինի , և հետ պակաս ժամու
 մին՝ ահաւոր և ուժով լինի և փոփոխական • և իւր
 ուժուորութեն պատճառ՝ մաղձին թեթևութիւն լի
 նի և պարկեշտութիւն , որ չծանրէ 'ի վերայ ուժոյն
 և յաղթէ • և ահաւորութեան պատճառ կարիքն է
 սրտին , որ հովցնէ զտաքութե խստութիւն • և փոփո
 խական լինելն երակին ընդ ամ ջերմերն լինի • և իւր
 պատճառն այն է , որ նիւթն ծանրէ և նեղէ զուժն •
 բայց 'ի յայս ջերմս պակաս լինի • զի իւր խլտն թե
 թև է և պարկեշտ : ~~Պոզն~~ կրակի գունով լինի , և
 իւր հոտն նեխած • կարմրութե պատճառն՝ մաղձին
 շատութիւն լինի և տաքութիւն • և նեխահոտութեան
 պատճառն՝ նիւթին բորբոսիլն լինի :

~~Այլ~~ յայս ջերմս ծարաւ լինի խիստ , և նեղհո
 գութի շատ • սրտին շարժել լինի , և վերաբերութի
 մաղձի • և այլ կուլինի՝ որ 'ի վայր լուծանի մաղձն •
 և շատ քրտնի , զի պարկեշտ է նիւթն՝ որ է մաղձն :
~~Ալ~~ երբ զայս նշաննիս տեսանես , և կամ զշատն 'ի
 յայսոցէ , գիտացիր՝ որ 'ի խարտէշ մաղձէն ջերմն է՝
 որ օր ընդ մէջ ունի զնոպայն , տասն և երկու պահ ,
 զոր անուանեն յիստակ տետուատէօս • մանաւանդ՝ թէ
 'ի յայն ժամն շատ հանդիպի այս ջերմս մարդկան : ~~Ալ~~
~~Ալ~~ երբ յիստակ լինի՝ եօթն նոպայով բռնէ 'ի տասն

1 Յօրինակին նոյն :

և չորս օրն . և նոսպայէ 'ի մէկայլ նոսպայն երեսուն և վեց պահ լինի միջոցն՝ երբ խալըս լինի , որ է յիստակ :

Հարցումն՝ եթէ երբ բորբոսի մաղձն , զի տաք է և չորային . կամ սաւտայն , զի հով է և չորային . զի ասէն ոմանք՝ եթէ չորութի արգելէ զբորբոսին :

Տամբ այնպիսւոյն պատասխանի այսպէս , եթէ չորութի երեք դէմն ունի . մէկն՝ որ չորութին 'ի յիւրացն 'ի բնուին լինի և խառնուածքն . և երկրորդն՝ որ 'ի մարմինն լինի . և երրորդն՝ որ 'ի յերկուան լինի չորութի , 'ի բնութին և 'ի մարմինն , որ է էուի :

Օ ի կան իրուի՝ որ իւրեանց բնութին չորային են և ցամաք . բայց իւրեանց էութին հոսին՝ և ծորին , զերդ մեղրն և գինին , և խարտէշ մաղձն , և աղի ջուրն , և այլ զոր ինչ նման են այտոց : Այլ այլ կան իրուի՝ որ իւրեանց բնութի և խառնուածքն տաք են և գիճային , բայց էութեամբ և մարմնոջն չոր լինին և պինդ , զերդ զգարապղպեղն , և զանձապին , և այլ զոր ինչ նման են այտոց : Այլ այլ կան իրուի , որ իւրեանց բնութին և խառնուածքն մարմնոյն , որ իւրեանց էութին , չոր և պինտ լինին , զերթ զերկաթն և զքարն , և այլ զոր ինչ նման են այտոց :

Իսկ այն իրուին , որ իւրեանց մարմինն չոր և պինտ լինին , և բնութին գիճային և կակուղ , նա հնար ունի և ճար բորբոսելոյ վասն իւր գէճ խառնուածոցն . զի օտար տաքութիւն երբ 'ի յինքն գործէ , գտանէ իւր գէճ խառնուածքն , որ թուլացնէ և ծորէ՝ և սիրուէ և շարժէ դէպ 'ի դուրս , և եռացնէ և բորբոսընծայեցուցանէ : Իսկ այն իրուին , որ իւրեանց բնութիւնն չորային լինի և ցամաք , և մարմնոջն կակուղ լինին , ծորին և հոսին , ունին հնար և ճար բորբոսելոյ . զի մարմնոյն էութեամբն կակուղ են , ծորին և հոսին . նա օտար տաքութիւն երբ յինքն մտանէ , գտանէ 'ի մարմնոյն գիճուին՝ զոր կակղացնէ և ծորեցնէ , և դէպ 'ի դուրս քաշէ , և եռացնէ և փոխէ 'ի բորբոսին : Իսկ այն իրուին՝ որ իւրեանց բնութիւնն և մարմինն չոր և ցամաք լինի և պինդ , նա չունին

1 Երկուստեան կէտն , որպէս և այլ ուր 'ի տեղեւ քանի մի :

Հնար և ճար ամենեւին բորբոսելոյ , զի երկու դէմնս ժողոված ունին՝ զբնութեն և զմարմնոյն : Ապա երբ այդ հանց հանդիպի՝ զերդ որ ասացաք , և դործէ ՚ի յինքն օտար տաքութի , այլ յաւելցնէ իւր չորութիւն և խիստ պնդութի :

Իսկ խարտէշ մաղձն թէպէտ և բնութքն չորային է , այլ մարմնոյն էութքն կակուղ է , ծորի և հօսի . վասն այդ պատճառանացդ ընդունի զբորբոսին . նոյն պէս և սև մաղձն , որ է սաւտայն :

Այլ ՚ի յառաջդ յիշեցաք զիրուին՝ որ բնութքն են , և զոր չեն բնութք , և զորս ՚ի դուրս են ՚ի բնութենէ . արդ այն իրուին՝ որ բնութք են՝ եւթն են , որ են այտօքիկ . տարերքն և խառնուածքն , նիւթերն և անդամունքն և զօրութեներն և դործերն և երեք շունչն , զոր երեք հոգիք անուանեն : Իսկ այն իրուին՝ որ չեն բնութք , վեց են , որ են այտօքիկ . օդտ՝ որ զմեզ պատեալ ունին . և մեր շարժիւն և խաղաղ կենալն . կերակուրն և ըմպելին . քունն և արթնութիւնն . և բնութք լուծանիւն և կապիւն . և պատահմունքն , զոր ՚ի յերեք հոգիսն հանդիպին , զերդ հոգայն և տրամէն և ՚ի սիրտ ելանէն , և այլ զոր ինչ նման են այտոց : Իսկ այն իրուին՝ որ ՚ի դուրս են ՚ի բնութենէն , երեք են . որ են այտօքիկ . հիւանդութիւնքն , և պատճառնին , և պատահմունքն :

Այլ այլ ասացին , եթէ խարտէշ մաղձն երբ յաղթէ , կամ ամ մարմնոյն յաղթէ , և կամ յանդամոյ մինն ՚ի մարմինն : Ապա թէ ամ մարմնոյն յաղթէ , կամ բորբոսած լինի , և կամ անբորբոս : Աթէ անբորբոս լինի , նա ընծայի իւրմէն արական , որ է մարմնոյն դեղնիւն : Ապա թէ բորբոսած լինի , կամ ցնէրքսէ յերական լինի , և կամ ՚ի դուրս ՚ի յերակացն : Ապա թէ ներքսէ յերակացն բորբոսի , նա ընծայի իւրմէն յար ջերմ , որ կրկնակ տետուատէօս ասեն . և կամ ընծայի ջերմ , որ կոչի կախօս , որ է ՚ի յար և այրեցող ջերմ : Իսկ եթէ ՚ի դուրս ՚ի յերակացն բորբոսի , նա ընծայէ զնոպայով տետուատէօսն , որ օր ընդ մէջ բերէ զիւր նսպայն : Ապա թէ յանդամ մին վաթի , նա նոյնպէս կամ բորբոսած լինի , և կամ անբորբոս . եթէ անբորբոս լինի , նա ընծայէ

զաղուեսացաւն և զօձացաւն, և տաքութի յարցնէ՜ :
Իսկ եթէ բորբոսած լինի՝ նա խումրայ ընծայէ, որ
է կարմիր և տաք այտոց՝ որ ուտէ զմարմինն, և խա-
զաւարտ այրնէ :

Այլ պատե՛հ է՝ որ գիտենաս զմաղձն, որ երեք
ցեղ են՝ մէկն այն է՝ որ խարտէշ լինի, և իւր բնա-
կութինն ՚ի լերդն լինի և ՚ի լեղին . և երկրորդն այն
է՝ որ զաֆրանի գունով լինի, և իւր բնակութինն ՚ի
լերդն լինի և ստամոքսն . և երրորդն այն է՝ որ քու-
ռածի գունով լինի, և իւր բնակութինն ՚ի ստամոքն
միայն լինի . և իւր ընծայելն ՚ի տաք և ՚ի կծու կե-
րակրոց լինի, զերդ պղպեղն և մանանեխն և խատորն,
և այլ զոր ինչ նման են այտոց : Աւ յայտ ՚ի քուռա-
թէտ չընծայի որ ընդ մէջ ջերմ . զի բնութիւնն հրէ
շուտով, և վարէ ՚ի ստամոքացն, և չթողու որ բորբո-
սի : Աւ երբ այդ ջերմտ յստակ լինի՝ նա եռայ իւր
տաքութիւն և խոցտէ զլերդն . ապա թէ չլինի յիս-
տակ, նա չերենայ ՚ի յայդ նշաննոյդ՝ զոր ասացաք՝
բնով . մօնաւանդ խառն նշաննի երենան . և իւր
պատճառն այն է՝ որ այլ նիւթեր խառնին :

Ապա երբ չլինի յիստակ որ ընդ մէջ ջերմդ, իւր
նշաննին այս են՝ որ իւր նոպայն քան զտասուերկու
պահ այլ աւելի քաշէ, և իւր նոպայնին այլ յաւել-
նան քան զեօթն նոպայն . և իւր մաճասն փոփոխա-
կան և այլ և այլ ցեղ լինի . և ՚ի գլուխն ծանրութի
լինի . և իւր նոպային դողալն քսան և չորս պահ քա-
շէ, և կայ՝ որ այլ աւելի . և իւր եփելոյն երևումն
յուշ լինի, և ՚ի հիւանդին փորքն ² չերենայ նիհա-
րութի և ոչ բարակութի . և յանկարծ լինի՝ որ չթու-
ղու շուտ քրտնելով . և կամ լինի՝ որ սկիզբն չլինի
դողալն ուժով . և իւր տաքութինն չլինի զերդ յիս-
տակ ջերման տաքութի : Ապա զայդ նշաննիտ տեսա-
նես, գիտացիր որ այն ջերմն չէ յիստակ : Իսկ մեք
յառաջ զյիստակ ջերմանն զստածումն և զբժշկելն յե-
շեմք, և ապա զխառն ջերմերոյն՝ որք ոչ են ³ յիստակ :

1 Յօրինակին յերջէ : 2 Յօրինակին †աբէ : 3 Յօրինակին որ †ւէն :

վասն ստածման և բժշկութե յիստակ տետատեօս ջերմանն, զոր հռ
 ոսնն ակուսուս անուանէ, և տաճիկն խասլայ. որ թարգմանի անապակ
 և յիստակ մաղձին ջերմն:

ԼՅԼ պատեհ է որ 'ի գամէ՝ և յանգահ բժշկեն
 զայդ ջերմդ, որ յիստակ կոչի. և չտապին 'ի յիւր
 բժշկութին, զի խարտեշ մաղձն սուր է և պարկեշտ,
 և չբառնայ զխալատ այնելիքն 'ի բժշկէն կամ 'ի հիւ
 ւանդէն: **ԼԶ** պատրաստ՝ որ այլ չարնես զինքն սուր
 դեղերովն, որ չընծայի այտոց 'ի յանգամ մին յիշ
 խան անդամոցն. և այլ մի խիստ հովցնես, զի հաստ
 ցընես զնիւթն, և յամեցնես զեփիլն, և յերկարեց
 նես զհիւանդութին:

ԼԶԼ պատեհ է որ ընդ յառաջքն պէտ այնես բը
 նութե, և կակղացնես դամոյնաջրով, և թմրհնաց
 ջրով, և թառանկուպինով, և այլ զոր ինչ նման են
 այտոց: **ԼԶԲ** հետ նիւթին եփելոյն, կակղացս ըզ
 բնութին օշինդրի ջրով, և դեղին հալիլէի ջրով, և
 այլ զոր ինչ նման են այտոց: **ԼԶԳ** զուծման դեղերդ
 'ի նոպային օրն մի տաս, այլ հանդո զհիւանդն. և
 սուր այն օրն դարեջուր մէն, կամ նուան ջուր:

ԼԶԴ պա թէ նոպայն 'ի վաղուէնէ բռնէ, մի տաս
 զգարեջուրն, զի 'ի վեր ձգէ, և պատճառ լինի գըլ
 խացաութե, և դիժարցնէ զջերմն, այլ սուր զգա
 րեջուրն առաւօտին՝ յառաջ քան զնոպայն հինգ պա
 հով կամ վեց պահով: **ԼԶԵ** պա թէ չկարէ խմել զգա
 րեջուրն, սուր դդմի ջրով և մուզ նուան ջուր. զի
 դդմի ջուրն զգարեջրին կարիքն կատարէ, երբ չկարէ
 խմել զգարեջուրն: **ԼԶԶ** երբ նոպայն անցանի, սուր
 կերակուր սպանախ, և թախտ, և փերփերան, և վիւ
 տօն, և դդում: **ԼԶԸ** պա թէ 'ի կուրծքն խոշորութիւն
 լինի, մօլօխ՝ որ է 'ի խուպաղէ ազգ մի, որ է ցան

ծոյ, և տանու աղձկուտատի, զի այդ ամէնդ կակ-
ղացնէ և զտաքուծի հահնտէ :

Ապա թէ նոպայն յերեկոյէն բրունէ, տուր զգա-
րեջուրն առաւօտուն, և հետ երեք պահու և չորք
պահու տուր զկերակուրն : Ապա թէ նուաղիլ հան-
դիպի հիւանդին, և կամ դարտկի մարմինն լուծմամբ,
ուր և ուրդի լուծումն, տուր կերակուր՝ որ չաքօքսն
սակաւ լինի, և բնուծքն պարկեշտ, զետ հացի փըշ-
րանքն նուան ջրով : Այլ այլ շատուց լուծումն դիպի,
կամ քրտնի շատ, կամ վերաբերուծի այնէ. զի յայս
ջերմն հանապազ այդ երեքդ հանդիպին, մանաւանդ
վերաբերուծի :

Տե՛ղար ստամոքայ աստուծոյ :

Ապա թէ վերաբերուծիւնն շատ լինի, խաղողոյ,
խնձորի բանդակով, և ազոխի բանդակով, և թթու
նուան բանդակով, և թարունձ՝ բանդակով, և Ֆրս-
տուխի վերի կեղևոյն. և տուր որ ծամէ այգւոյ խաւրը
ծիլ, և ջուրն ՚ի կուլ տայ. և զթուրինձին՝ թթուն
տուր. և ՚ի վերայ ստամոքայն տմէտ արա մրտի ջրով,
և խնձորի ջրով, և սերկելի ջրով, և վարդի ջրով՝ որ է
զուգծոյ, և սուք և քաֆուր և լատան, և այլ զոր
նման են այտոց :

Ապա թէ շատ լուծումն դիպի, տուր մթխալ մի
տապաշիրի զուրս, որ թթուի հնդով լինի զուգած,
թթու խնձորի ջրով, կամ ազոխի ջրով, կամ սեր-
կելիլի, կամ մրտի բանդակով. և տուր նուան հատի
փոխինատ, կամ փշատի փոխինատ, կամ չոր խնձորի
փոխինատ. և իւր կերակուրն տուր աղտուրով, և հե-
տէն պաքսիմատ կեր :

Հոնայ կապող՝ մաղձի լուծման :

Ապա թէ շատնայ մաղձին լուծումն, և վախես յա
ղեցն՝ որ չիտոցնայ, հոկնայ դիր այս նշանօքս : Առ-
գառնալեզվի ջուր, և հովուաց բրի ջուր, և փրփրե-

մի ջուր , և ձուրի մի դեղնուց , մատնեհար կաւ , սաւ կաւ մի վարդի ձէթ • զայս ամէնս յիրար խառնէ , և 'ի բան տար , որպէս այլ հոկնայի ըւասմն է :

Ը՛հեւէիք հապոզ՝ մաղջի լոծման :

Ալ տուր խմելոյ զայս դեղս • առ բզրղատուն ազնծած , հայ կաւ , և մատնեհար կաւ , և մրտի քաւ մուքնն : Ապա թէ վատուժ է հիւանդն 'ի շատ քրքաւ նելոյ , զհիւանդն 'ի հով տուն նստեցուր , և տուր սփռել 'ի տունն վարդ , և ուռի տերև , և ինծորի տերև , և 'ի տանն 'ի յանկունն դիր լախլախայ , որ հովային և անուշահոտ ջրով լինի եփած • և օգտաւ կար են կամօքն նյ :

Ահաննայ ասէ 'ի նոյն պատճառդ , եթէ իւր գըլուխքն խարտեշ մաղձն լինի , որ 'ի դուրս յերակնոյն բորբոսի • հոռոմն ակապուս ակապուս անուանէ , և տաճիլն զըփնաիպա , որ թարգմանի յիստակ երեքօրեայ • և իւր նոպայն օր ընդ մէջ լինի երկոտասան պահ : Ալ իւր նշանն այն է , որ ջերմն զօրաւոր բռնէ , և տաքութին շատ երեւնայ 'ի մարմինն , և քրտինքն շատ լինի • բայց դոյր է ինքն , և շուտ արձակի • և յետինան սահմանն տասնեչորս օր լինի , յորժամ մաղձն խառնորդ լինի յայլ նիւթէ և յիստակ :

Ը՛հեւէիք սաքրայի :

Ալ իւր ստածումն այն է , որ հանապազ քաղցր և թթու նուան ջուր խմէ • ապա թէ առնուս դեղին հելիլէ տասն դրամակչեռ , և մանր աղաս , և ընդ ճուլապ խառնես , և տաս , շատ օգտէ :

Սաքրայ լոծմանելոյ ըմպելիք :

Սամ առ երկու տանկ սահամոնի , և նոյնպէս ճուլապով խառնել , տուր 'եթէ զօրութին ուժով լինի , որ ձեռն մի քանի մաղձ 'ի մարմնոյն իջուցանէ , շատ օգտէ : Վարեջուր և սրքնճուլին տուր • և կերա-

կուր մաշ և սպանախ, և փերձոված ոտնն 'ի նոպային
'ի թողելոյն ժամն :

Տէ ասֆրայի :

Ապա ա՛ռ սանտալ, և քաֆուր, վարդէջրով շաղ-
վէ, և 'ի վերայ սրտին, և 'ի վերայ լերդին տէ ա-
րա, օգտէ : Ա՛ռ քացախ և վարդի ջուր, և ընդ կիս-
եղկ ջուր խառնէ, և զոտնն այնիւ ծեփէ : Այլ երբ
հիւանդուեն վերջ գայ և արձակի, կերակուր հա-
ձագ տուր, զոր ազոխի ջրով, կամ նուան ջրով եփած
լինի, և յետ այնոր դառան և ուրոյ միս տուր, և թա-
ժայ ձուկն քացախով եփած 'ի բանի պահէ :

Գլուխ որ դատի 'ի ասֆրայի :

Փօլոս ասէ, թէ իւր ստածուին այն է՝ որ առնու-
բաբունիճ և մանիշակ և նոնոֆար. զայս զամէնս
ջրով եփէ, և այն ջրովն զգլուխն ծեփէ : 'ի հով տե-
ղի և 'ի հով տունն նստի, և ուռի տերև 'ի մօտն և 'ի
տունն տարածէ. 'ի հով և 'ի գիճային իրուին յա-
րենայ ուտելով և խմելով. այլ մրգաջրով և թառան-
կուպինով զընութին կակուղ պահէ, կամ նոնոֆա-
րի ջրով և մանիշակով, օգտակար է : Այլ սաստիկն
հաստիւ և մազտաքէով խախաչ առնէ, և սրքնձու-
պին և նուան հատն օգտակար են : Ապա թէ բնու-
թիւնն լոյծ լինի, սերկելի ըռուպ տուր, և այլ զոր
ինչ նման են սոցա : Ապա թէ բնութին կապ լինի,
մրգաջուր տուր : Ապա թէ ծարաւն խիստ լինի, փեր-
փերանի հնտին կաթն, և դդմի ջուր, և շաքարի սրբ-
քրնձուպին տուր, օգտակար է : Ապա թէ ջերմն զը-
րաւոր լինի, զքաֆուրի զուրնն տուր սատակ սրբքր-
նձուպինով. և կերակուր ազոխի մուզավարայ տուր.
օգտէ եթէ նձ կամի :

Ասան սրածմանն և բժշկութեանն այն ջերմանն՝ որ չէ յիսորաք
որէորոտարէօս , այլ խառն և յօրակնն է՝ ի յայլ նիւնն :

Վաղիանոս ասէ , եթէ պատե՛հ է որ պէտ այրնես
և ջանաս՝ որչափ կարողութի՛ն ունիս՝ որ զՏիւանդու-
թիւնն չիյաւելցնես , և զՏիւանդին ուժն չբլցնես և
քակես , և վատուժցնես : Օ ի ուժն յերկարօրեայ
ժամանակի պէտս ունի , որ ծառայէ զՏիւանդութիւն
և եփէ : Իսկ յորժամ սակաւ կերակուր տաս , օգ-
տէ Տիւանդութեն շատ եփելոյն . բայց զնոյն զւաքսն
աճուկէ Տիւանդին ուժոյն և զօրութեն , և այլ աւե-
լի : Ըստ թէ աւելի տաս , օգտակար է Տիւանդին
ուժոյն , բայց զնոյն զւաքսն յամեցնէ զՏիւանդութեն
զեփիլն :

Ըստ պատե՛հ է որ յայտ ՚ի տեղիտ տեսանես՝ թէ
յոր չաքս է Տիւանդութիւն , և ՚ի յոր չաքս է ուժն
Տիւանդին . և տեսանես՝ թէ յերկուքն որ ունի կա-
րիք օգնելոյ , և այնոր օգնական լեր . և պատրաստե-
ցո ՚ի կերակրէ , յորժամ Տիւանդին զօրութիւն ու-
ժով լինի , և Տիւանդութիւնն հեշտեփեաց . և այ-
լումն զգժարեփեցն ասէ . այլ սուր կերակուր՝ յոր-
ժամ զօրութի Տիւանդին վատուժ լինի , և Տիւան-
դութի լինի՝ որ խիստ դժար եփի : Ալ զայս կանոնքս ,
զոր ասացաք , պահել պարտ է ՚ի յամ ցեղ Տիւան-
դութիւն :

Այլ զայս ջերմանս տէրն ՚ի սկիզբն Տիւանդութեն
ի բաղանիս չէ պարտ տանել . բայց յորժամ զեփե-
լոյն նշաննին տեսանես , պատե՛հ է որ ՚ի բաղանիս
մտէ : Ալ յամ օր չէ պատե՛հ կերակուր տալ , զի օր
ընդ մէջն բաւական է : Այլ ՚ի նուապային օրն զըմ-
պելիքն միայն սուր , զերդ զգարեջուրն և զւարաս-
նին , և ՚ի մէկայլ օրն՝ որ չունի զնոպայն , կերակուր
սուր : Ալ այդ Տիւանդիտ հանգիստ կալ և խաղաղ
խիստ օգտակար է . և զկշտերն տաքցնեն օգտէ . և
այլ միջակ հուկնանին , որ ոչ խիստ սուր լինին և ոչ
կակուղ , օգտակար են :

Այլ պատե՛հ է որ հայիս սկիզբն Տիւանդութեն ,
որ թէ կարիք է արիւն հանելոյ , և օգնէ ուժն և սու

ըիքն , ապա արիւն հան ըստ կարեայն և ըստ որպիսու թէն : Այլ այլ զկերակրոց թպտիրն չէ պատեհ հով և գիւնային առնել , զերդ յիստակ ջերմանն ըզ թպտիրն , այլ պատեհ է որ 'ի յայս ջերմանս 'ի դեղերն՝ խառնես զպարկեշտցնող և զկտրող դեղերն . այլ 'ի յայս ջերմանս 'ի գարեջուրն սակաւ մի պղպեղ ընկենուլ օգտակար է :

Այլ դեղ . առ սակաւ մի զուֆայ , և սակաւ մի լերին դաղճն , որ է քարաննուխն , զայսոնք եփէ մեղրաջրով , և քամէ , և տուր որ խմէ : Այլ այլ տուր մաւրապ վարդի սրքնճպինով . և տուր զայն դեղերն՝ որ զգոցն յորդորեցնեն , զայն՝ որ չլինի խիստ տաք և չըրային : Այլ երբ եւ թն օրն անցնի , դու օշինդր տուր յամէն օր , օգտակար է . և այլ սրքնճպինն շատ օգտակար է : Այլ լուծման դեղերն զայն տուր՝ որ կակուղ են և անահոկ . և յետ կերակրոյն վերաբերու թիւն այրնել շատ օգտակար է . զի շատք տեսաք՝ որ յամեցին յայդ ջերմս , և վերաբերու թեամբն ողջացան բնիկ :

Թեպիթ Առուայն ասէ , այն որ զՆախիրայն շարեաց , թէ մի տար 'ի յայս 'ի ջերմս զլուծման դեղերն՝ որ շատ ուժով լինին . ապա թէ դեղ կամենաս տալ , այս նշանօքս տուր :

Ս֊Քրայի դեղ լուծման :

Առ դեղին հալիլէ աղցած և մաղած 'ի տանն դրամէն մինչև 'ի հնգետասան դրամ . և դամննի ջրով 'ի թրջոց դիր օր մի և գիշեր մի . ապա աճուէ , և քամէ , և արկ 'ի ներքս շաքար տանն դրամ կամ հնգետասան դրամ , և տուր որ խմէ :

Ս֊Քրայի :

Այլ դեղ . առ դեղին հալիլէ աղցած և մաղած երկու նուկի . և նուան ջուր նոյն ճրագուովն ծեծած և քամած ու թսուն դրամ . զհալիլան 'ի ներքս արկ օր մի և գիշեր մի . ապա աճուէ , և քամէ , և արկ 'ի ներքս շաքար քսան դրամ . և տուր որ խմէ :

Սաքրայի :

Մ.ՅԼ դեղ . ան դեղին հալիլէ աղցած և մաղած երկու նուկի , և 'ի թրջոց արկ 'ի յերեսուն դրամ ճուլասոյ . և արկ 'ի վերայ քառասուն դրամ ջուր , և թող օր մի և դիշեր մի . ապա աճրուէ , և քամէ , և խմելոյ տուր : Մ.Կա թէ կարիք լինի՝ որ այլ շուտով այրնես , ան մէկ մին 'ի յայդ ջրերոցտ , և արկ 'ի հաւանն 'ի վերայ նոյն չաքս հալիլայի , և հար հաւանի կոթովն աղէկ , ապա քամէ , և տուր որ խմէ :

Մ.Կա թէ տաքութիւնն աւելի լինի յայս ջերմն , խառնէ յայդ դեղերդ պղրղատունի լուղասոյ տասն դրամ , և տուր որ խմէ : Մ.Կա թէ կարիք լինի 'ի յայլ ուժով դեղ , և հիւանդն կարող է՝ որ վերցնել կարէ , դու ան կէս տանկ սակամոնի կամ տանկ մի , և տուր սակաւ մի ճուլասով , կամ մանիշկի շարասով , կամ եղկ դարեջրով , կամ սրքնձպինով :

Վ րոտս մանուշակի , լուծման :

Մ.ՅԼ նշանք մանուշակի կուրսի , որ լուծումն այրնէ , և օգտէ այդ ջերմանտ : Մ.Ը չոր մանիշակ , և խիարի ունդ կուած երեք երեք դրամ . սակամոնի կէս դրամ . զամէսս աղա՛ և մաղէ , և ջրով շաղէ , կուրս արա , և 'ի շքի չորացո , և տուր դրամ մին և կէս տանկ :

Մ.Ը գամ լուծման դեղերն 'ի յայն օրն տուր՝ որ չունենայ զնոպայն . այլ 'ի նոպային օրն մի տաս զլուծման դեղն . իսկ թէ վերաբերութի տաս այրնել , պատէ հէ : Մ.Ը զայդ 'ի դողալուն ատենէ սկիզբն՝ արա , կամ 'ի տաքութե՛ սկիզբն տաս այնել զվերաբերութն սրքնձպինով և տաք ջրով . և 'ի յայս ջերմն պատէ հէ որ հետէն սրքնձպին խմէ , շատ օգտէ : Մ.Ը 'ի յայլ յամ բորբոսային ջերմերն տուր զսիրքանձուպինն , զի զբորբոսած նիւթն սարկեշտցնէ , և հանէ ընդ գոզին , և ընդ ձեռնալուային , և ընդ քրտինքն հանէ :

1 Գորինակին արեւ և սիւլէն :

Մտա թէ յերկար քարչէ այս հիւանդուիս, տուր
գարեջուր՝ յոր եփած լինի ըռզիանի տակի կեղևն և
իւր հունդն . զի ըռզիանի տակի կեղևն և ունդն
պարկեշտցնէ զբորբոսած նիւթն, և հանեն յերակացն :
Եւ այլ ՚ի դողալուն սկիզբն՝ և երբ դողն առնու ըզ-
մարդն՝ զոտոն և զձեռան ՚ի տաք ջուրն դիր . և նոյն
պէս ներքե հանդերձին տաք ջուր դիր, հանց որ չու
գին և տաքու թիւնն ՚ի մարմինն հասանի . և զհան-
դերձն՝ որ հագնի՝ բրդէ տուր զուգել :

Մտա թէ յերկարանայ հիւանդութիւն, և կամ
տաք նիւթն ՚ի յինքն աւելի լինի, տուր վարդամարա-
պայ, և շաքարով սրքնձպին տանն տանն դրամ՝ որ
խմէ . և երբ պակասու թիւնն, տուր զվարդին փոքր
կուրան սրքնձպինով, և օգտէ աստուծով : Իսկ եթէ
յերկարանայ այդ հիւանդուիդ, տպա տուր զսապոն՝
զոր ըռազիանի ջրով և հնտիպէի ջրով թրջած լինի .
և զինքդ ՚ի յակրայբադինն գտանես դրած :

Ի հաննայ սրափիոնացւոյ որդին ասէ ՚ի նոյն պատ-
ճառդ, եթէ այս ջերմանս պատճառն այն լինի՝ որ
երկուսն ՚ի չորից նիւթիցն, կամ երեքն բորբոսին, և
խառն ջերմ այրնեն . և իւր նշանն ըստ աւելի և ըստ
յաղթող նիւթին լինի, որ աւերեալ բորբոսեցաւ ՚ի
չորից նիւթոցն : Իսկ նշանքն զամէն մէկ ՚ի յաւաջ
քան զայդ ցուցաք օգնութիւնն նոյն :

Իսկ իւր ստածու մն և բժշկուի այն է, որ բժիշկն
իր մտօքն աղէկ տեսանէ և իմանայ, եթէ ՚ի չորից
նիւթոցն որն բորբոսեցաւ, որն է զօրաւոր և յաղ-
թողն : Մտա թէ աւեր արիւնն զօրաւոր և յաղթող
երևնայ, պատեհ է որ երակ առնու ըստ հիւանդու-
թեանն, և ըստ հիւանդին զօրութե արիւն թողու .
և զգէմն աւելի ՚ի յարեանն ՚ի ջերմանն ստածու մն
այրնէ : Մտա թէ ՚ի յայլ նիւթոցն տեսանես յաղ-
թող և զօրաւոր, տես թէ սր է ՚ի չորիցն յաղթող և
զօրաւորն՝ իւր նշանօքն, որ է մաճասին երակն, և ՚ի
ղարուբայն, և պուրհանն, և ՚ի յայլ պատահմունքն՝
որ զկնի հիւանդութեցն լինին :

Իսկ եթէ խարտէշ մաղձն լինի զօրաւոր և յաղ-
թող, զտետուտէօս ջերմանն զստածու մն ՚ի բանի
պահէ : Մտա թէ արիւնն լինի աւելի և յաղթող,

զսինայիսօս ջերմանն զստածումն 'ի բանի պահէ : Այա
թէ պաղղամն տեսանես կարող և յաղթող, զափիմե-
ռինոս ջերմանն զստածումն 'ի բանի պահէ : Այա
թէ սև մաղձն՝ որ է սաւտայն՝ տեսանես յաղթող և
զօրաւոր, զտետուատէօս ջերմանն ստածումն 'ի բանի
պահէ, որպէս յիշեցաք զամէն մէկ 'ի յիւր գլուխն
զնշանն և զստածումն ուրիշ ուրիշ և 'ի լման : Այա
թէ երկու նիւթ կամ երեք՝ որ աւերեալ բորբոսե-
ցան՝ հաւասար լինին, նոյնպէս և դու զստածումն
և զգեղերն և զկերակուրն հաւասար և 'ի միջակայր
արա : Այլ այլ յարեցիր 'ի յուժ հիւանդին, 'ի ժամն,
և 'ի տարիքն, և 'ի սովորութիւն, և տուր զգեղն և
զկերակուրն հակառակ ըստ նիւթիցն խառնմանն,
օգտակար է, թէ անձ կամի :

Գ Լ Ո Ւ Խ Լ Ե •

Վասն ստածման և բժշկութեան սուր և այրեցող ջերմանն : Եւ իւր
պատճառն անապակ խարտեշ մաղձն լինի :

Օրհնումն քեզսիս և դիակայիս ասէ, և տաճիկն
հոմայի հոմարիդայ ասէ . և իւր պատճառն անապակ
և յիստակ խարտեշ մաղձն լինի : Յայս այրեցող ջեր-
մանս 'ի ստածումն, ասէ Աինայի որդին, եթէ զերդ
յիստակ տետուատէին ստածումն լինի անձ գիմօք, որ
պէս յիշեցաք այլ յառաջդ :

Իսկ թէպիթ Ալուռայն ասէ, եթէ այս այրեցող
ջերմն այն է՝ որ 'ի յար լինի . բայց մէկ օրն խիստ լի-
նի, և մէկայլ օրն սակաւ կակուղ ցուցանէ . և իւր
սկիզբն 'ի խարտեշ մաղձին բորբոսելոյն լինի՝ որ 'ի
ներքս 'ի յերական բորբոսի, որ մօտ 'ի սիրան լինի և
մօտ 'ի ստամոքաց բերանն, և այլն՝ զոր այլ 'ի յա-
ռաջդ ստացաք : Այլ իւր նշանն այն է, որ մարմինն
փշանայ, և լեզուն խոշորանայ, և ընդ յառաջքն դե-
ղին լինի լեզուն, և յետոյ սևանայ :

Աւ իւր ստածումն ընդ յառաջնն մի շտապիս , և մի լուծման դեղ տաս . այլ տուր մեղաջուր , և մանիշակի շարապ , կամ կակուղ հուկնայ դիր : Աւ այլ այնոց , որ զխառնուածքն փոխեն , տուր դամոյնի ջուր և սրբնձալին , զերդ դդմի հնտով և խիարի հնդով լինի զուգած . ապա յեա երկու պահուն գարեջուր տուր : Աւ այն օրն՝ որ խիստ լինի՝ զգարեջուրն մէն տուր , կամ զդամոյնի ջուրն մէն , որ չծանդրէ՝ ՚ի վերայ հիւանդին . և այլ որ երբ դայ խիստ տաքութի , չգտանէ զստամոքսն փարփուտ : Այրք ծարաւն խիստ լինի , տուր գարեջուր , և դդմի ջուր շարապով՝ զոր պատեհ տեսանես . և նմ իրօք զիւր ստածումն դէպ ՚ի յիստակ տեառատէօս ջերմանն արա :

Ապա երբ եփելոյն նշանն այս ջերմանն երեւայ , և դեռ սրութի լինի , պատեհ է որ զքափուրի կուրսն տաս առաւօտին սրբնձալինով , զոր յիստակ լինի . և հետ երկու պահուն տուր զգարեջուրն հովցուցած և մուղ նուան ջրով . և չէ պատեհ որ դդմի ջուր տաս , և ոչ խիարի ջուր , և ոչ այլ խիստ հովային իրք , և ոչ հով ջուր , ցուր չես տեսել զեփելոյ նշանն . և կամ խիստ լուծումն հանդիպի հիւանդին , հանց որ կտրի սրութի ջերմանն . զի թէ այլ ՚ի յառաջ տաս զայդ խիստ հով դեղերդ , նա զնիւթն յիրար զսպէ , և արգիլէ յեփելոյ և արձակելոյ , և առնէ խցկումն և այտոց : Իսկ թէ սրութին խիստ լինի , և տաքութին դեռ ՚ի մարմնն կենայ , և բերանն գէճ լինի , տուր զտապաշիրին զուրսն . և իւր նշանքն այս է :

Պ Կապաշերի :

Առ կարմիր վարդ , և թառանկալին հինգ հինգ դրամ . նշաստակ , և մարութի տակ , և քիթրէ , և տապաշիր երկու երկու դրամ . զափրան մի դրամ . զամէնս աղա և մաղէ , և պղրկատունի լուղապով շաղւէ . կուրսեր արա , և ՚ի շուքն չորացո , և ՚ի բան տար . օգտակար է :

Ապա թէ ՚ի բերանն և ՚ի մարմնն սակաւ չորութի լինի , տուր զփերփերան հնդին ջուրն սրբնձալինով , և հետ այտոր տուր զլուղապին ճուլապով , Ապա

Թէ չուտէ կերակուր, տուր զգարէջուրն երկու հետ .
 և այլ ոմանք կան՝ ուտեն զճարպ տապաշիրի կուրսն .
 և իւր նշանն այս է :

Վ րասն տապաշիրի ճարպ :

Վր տապաշիր հինգ դրամ. տաճիկ կուէզ, և քիթրէ,
 և նշաստակ երեք երեք դրամ. փերփերանի հունդ,
 և կողայի կուած չորս չորս դրամ. մարուխի քա-
 մուքս եօթն դրամ. զայս զամէն աղա և մաղէ, և
 պղրկատունի լուղապով շաղէ, կուրսեր արա, և 'ի
 շուքն չարացո, և 'ի բան տար : Այլ կերակուր լուա-
 ցած հացի փշրուկ տուր շարապով, և դարէջուր տուր,
 և դդմի ջուր, և փերփերանի, նուան ջուր, և տուր
 զայլ կերակուրքն՝ զոր յիստակ տախտէօս ջերմանն
 յիշեցաք :

Վպա Թէ հիւանդն յայս 'ի ջերմն, և յայն սուր
 ջերմերն՝ 'ի դուրսն տաքութի լինի, ապա չէ պատէհ
 որ 'ի վերայ գլխոյն կաթն տաս կթել, և ոչ ինչ ցեղ
 ձիթով օծանել, և ոչ ջրով ծեփել տաս, զի այն
 ծանտրութին նշան է շատ գիճութէ : Վպա պատէհ
 է որ բաբունիճ՝ առնուս և աքլել մեղիք . եփէ ջրով,
 և զգլուխն 'ի վերայ շոգւոյն կալ. և զոտսն և զձեռան
 նոյն ջրովն ծեփել :

Վ նոյն պատճառդ Սուհամատ Օպարիայն ա-
 սէ, Եթէ այս ջերմն ընծայի, երբ մաղձն 'ի ներքս
 'ի յերակսն բորբոսի մօտ 'ի սիրտն և 'ի ստամբացն
 'ի բերանն, կամ 'ի ներքս 'ի լերդին 'ի յերակսն,
 ուր լերդին փոսն լինի 'ի ներքի դէհէն, և կամ 'ի
 Թոքին 'ի յերակսն . և երբ իւր զօրութիւնն յաղթէ
 մարմնոյն, զայս ջերմն 'ի յերեան բերէ, զոր անուա
 նեն սուր և այրեցող : Այլ իւր նշանն այս է, որ մար-
 մինն խիստ տաք լինի, և տաքութի խիստ սուր լինի,
 և լեզուն սև լինի, և հիւանդն մէջ ընդ մէջ ընդ
 վայր խօսի, ծարաւ և նեղհոգու թի լինի, և շունչն
 շատ և շուտ լինի :

Վւր ստածումն այս է, որ զընութին կակուղ պա-
 հես դամոյնի և Թմրհնդի ջրով և սրքնձպինով . և
 հետ այնոր դարէջուր տուր . և երբ պահ մի անցանի,

որ 'ի ստամոքացն գնայ, [Թ]թու և քաղցր նուան ջուր տուր, և դէպ ընդ իրիկացքն դգմի ջուր տուր, տապաշիրով և ճուլապով հովցուցած, կամ փերփերանի ջուր տուր սրքնճպինով: Ապա ան սանտալ սպիտակ, և վարդի ջրով տրորէ, և յինքն հին կտաւ քթան Թաց, և 'ի վերայ լերդին յար 'ի բան տար: Ալ երբ 'ի գոզն եփելոյ նշաննին յերեւան գան, պատեհ է որ առաւօտուն զքաֆուրի կուրնս տաս. և երբ արեգակն ցաթէ գարեջուր տուր. և 'ի կէս օրն [Թ]թու և քաղցր նուան ջուր, զերդ որ այլ յառաջ յիշեցաք. օգտէ Թէ ան կամի:

Հուննայն ասէ, և Թէ ծարաւն խիստ լինի, և զէտենաս՝ որ փոր կարսիքն ան բարով լինի և ողջ, պատեհ է որ սաւին ջուր տաս 'ի տաքուԹէն 'ի Ժամն, բայց ոչ սկիզբն հիւանդուԹեանն, այլ 'ի յայն Ժամն՝ որ գիտենաս որ հիւանդուԹին 'ի վերջք լինի եկել, որ այտոց և խցկումն չայրնէ 'ի փոր կարսիքն: Ալ այլ պատեհ է որ հանապազ զփերփերանի հունդն սրքնճպինով տաս: Ապա Թէ բնուԹիւնն կապ լինի, մանիշակի շարապ տուր, որ զբնուԹին կակղցնէ. ապա Թէ բնուին լոյծ լինի, ան զտապաշիրին զուրնս, զայն որ փոթոթն է, և սերկեխի ըռուպով 'ի բանի պահէ. և զհիւանդն 'ի հով տեղի և 'ի հով տունն կալ: Ալ երբ ջերմն արձակի, աղոխի ջրով մուզաւարայ, կամ աղտորի ջրով և նշածիԹով՝ 'ի բանի պահէ: Ապա 'ի բաղանիս մտէ. և կերակուր՝ հաւձազ տուր նուան ջրով: Ապա Թէ վախես Թէ ջերմն այլուայր դարձ այրնէ, ան եղրդական ջուր և սրքնճպին, և հաղ մին քանի տուր, զի օգտակար է կամօքն այ:

Վասն ստածման և բժշկութե այն սուր և այրեցող ջերմանն, զոր հո-
ւումն երկու և երեք կրկնակ տեսուատէօս կոչէ, և տաճիկն զպլազմայ,
զոր 'ի յար տեսուատէօս անուանէ :

ԼՅՍ ջերմն ընծայի երբ մաղձն մէն բորբոսի ցնեը-
սէ երակացն հաւասար ընդ ամ մարմինն : **Լ**ՅԼ զի-
տացիր որ այս ջերմանս ստածումն զերդ այն տեսուա-
տէօս ջերմանն լինի, որ մաղձն ցղբուցէ երակացն
բորբոսի, և իւր նոսպայն օր ընդ մէջ լինի : Եւ այց պա-
տեհ է որ զբո ջանքն և զյոյսն յեփեղն այրնես և 'ի
հովցնեղն, և տաս սրքնճպլին՝ որ յիւր ջուրն եփած
լինի հնդիպէի հունդ, և խիարի հունդ ջանջինաճ .
յետ երկու պահու գարեջուր տուր . և զկերակուրն
պարկեշտ տուր : **Լ**ՅԶ հիւանդութե սկիզբն լուծման
դեղ մի տաս, զատել մրգաջուր տուր և մանիշակի
շարապ : **Լ**ՅԷ այլ ամ դիմօք զբո ջանքն և զյոյսն ընդ
այրեցող ջերմն և ընդ այն ջերմն՝ որ ընդ գրուց երա-
կացն ընծայի, որ յիստակ տեսուատէօս կոչի՝ 'ի մէջ
արա, որ 'ի միջավայր լինի ընդ երկուսն . օգտակար
է աստուծով :

ԼՅԸ հաննայ ասէ 'ի նոյն պատճառդ, եթէ այս ջերմն
առանց խարտեշ մաղձին չլինի : **Լ**ՅԹ իւր պատճառն
այն է՝ որ մաղձն 'ի ներքս 'ի յերակսն ընդ ամ մարմ-
նոյն բորբոսի, ապա այս ջերմն յերեւան գայ, զոր տա-
ճիկն զպլազմայ անուանէ, որ թարգմանի հանապազ
և 'ի յար . և հոուումն փիս փրէփէ՞ն անուանէ, որ թարգ-
մանի երկու երեքօրեայ . զի զօր ընդ մէջ ջերմն երեք-
օրեայ անուանեն : **Օ** 'ի այս ջերմն երկու վասն այ-
նոր ասացին, որ մէկ օրն խիստ լինի նոսպայն, և մէկ
այլ օրն թեթեւ . և այն երեքօրեայն՝ որ չունի կրկին՝
'ի դուրս 'ի յերակացն բորբոսի մաղձն, և իւր նո-
սպայն օր ընդ մէջ գայ : **Լ**ՅԻ պա այս ջերմանս որ երեք-
օրեայ ասեն, մի օրն խիստ գայ իւր նոսպայն և խիստ
գողացնէ, զերդ սլաքով խոցատէ զանդամուսնսն, և

Ծարաւն շատ լինի, և այն օրն խիտ դատէ զՏիւ-
ւանդն . և մէկայլ օրն թէթև և թոյլ լինի նուայն :
Եւ այս ջերմն առաւել երիտասարդաց հանդիպի,
և այնոց՝ որ տաք կերակուր շատ ուտեն, և այնոց որ
գինի շատ խմեն, և այնոց՝ որ ՚ի մերձաւորուի խարբ
լինին . և վասն այդ պատճառանացդ մաղձն նոցա
խառնուածոցն յաղթէ և բորբոսի :

Եւ իւր ստածումն այս է, որ սկիզբն հիւանդու-
թեանն զհոլ և զգիճային իրուին ՚ի բանի պահէ, և
հետ այնոր զընութի լուծանէ մրգաջրով և շիրխըշ-
տով և թառանկպինով . գարէջուր և դգմի ջուր և
խիարի ջուր, թթու և քաղցր նուան ջուր, խառնեալ
ընդ շաքարով սրքնձպին ՚ի բանի պահէ . և ամ իբր՝
որ զմարմնոյն խառնուածքն հոլցնեն և գիճայնեն,
օգտէ նորա, զերդ զհազարն և թախթն և խիարն և
կութայն և դղումն, և ամ ինչ որ նման են սոցա :

Վստ թէ գլուխքն հիւանդութեն՝ որ է նիւթն,
՚ի ստամոքսն լինի, վերաբերութի տուր այրնել, օգ-
տէ : Վստ թէ գլուխքն հիւանդութեն ՚ի յաղիքն
լինի, կակուղ հուկնայով զընութին լոյծ, զերդ որ
՚ի յերկրորդ ՚ի գիրքն յիշեցաք : Վստ թէ հիւան-
դութ գլուխն ՚ի ներքս ՚ի յերակսն լինի, տուր զդե-
ղերն՝ որ զգոզն յորդորեն, զերդ զեփած կարօսն, և
հալիլէ և օշինդր, և այլ ամ ինչ՝ որ նման են սոցա :
Եւ երբ ջերմն արձակի, և կերակուրն ՚ի ստամոքացն
հալի, ՚ի բաղանիս մտէ, և յեղի ՚ի յաւազան մտէ՝
օգտակար է թէ ամ կամի :

Սահամատի Օաքարիայն ասէ, եթէ ստածումն
այս կրկնակ ջերմանս՝ որ երկու տեսութեանս կոչեն,
այս է . առաւօտուն դամոյնի ջուր տուր, և երբ ա-
րեգակն ծագէ գարէջուր տուր, և կէս օրն խիարի
ջուր կամ դգմի ջուր, և ՚ի պառկելոյ ժամն պղրկա-
տունի լուղապ տուր : Վստ թէ բնութիւնն կակուղ
լինի, ՚ի դամոյնի ջրին տեղին՝ ծեծած նուան ջուր
տուր, և զմարմնն հովացնէ այն իրօքն, որ զմարմնոյն
խառնուածքն հոլ և գէճ՝ այրնեն : Եւ տգէտ մարդ-
կաց խօսից մի լսեր . զի այս ջերմանս քան զհոլ ջուրն
այլ աղէկ չլինի իբր . նոյնպէս և զհոլ մրգանքն ՚ի
բանի պահէ, բայց մի շատ : Վստ թէ հիւանդութին

խիստ լինի, և հիւանդին զօրութիւնն ուժով լինի, յայն օրն՝ որ չունի զմեծ նոսպայն, երակ առ. օգտաւ կար է կամօքն նյ :

Գ Լ Ո Ի Խ ԱԶ •

Պատմութի նախագիտութե վասն ջերմանն, զոր հոռոմն ինքեքոսակէօ սակ, և տաճիկն շաքու շաք, որ թարգմանի կէս երեքօրեայ :

ԼՅՍ ջերմն երկու նիւթէ ընծայի, և ՚ի յերկու տեղաց լինի. մէկն մաղձն լինի՝ որ բորբոսի ՚ի դուրս ՚ի յերակայն՝ որ արնէ զտետուատէօս ջերմն. և մէկայլն պաղամն լինի՝ որ բորբոսի ՚ի ներքս ՚ի յերակսն, որ այլնէ ՚ի յար և աննոսպայ զափիմեռինոս ջերմն. և երբ ուրդի՝ որ այս երկու ջերմն ՚ի յիրար խառնին, և մէկ ջերմն դառնան, և անուանի իմիտետուատէօս : ԼԶ պա երբ այս հանց հանդիպի՝ զերդ որ ասացաք, նա այն ջերմն՝ որ ՚ի դուրս ՚ի յերակացն լինի, նոսպեունի, զի մաղձն է բորբոսած. և մէկայլ ցեղն ցնեքսէ յերակսն լինի, զի պաղամն է բորբոսած, և իւր ջերմն ՚ի յար լինի, նա վասն այդ պատճառանացդ օր մի խիստ լինի ջերմն, և օր մի հանդարտ : Օ ՚ի մէկ օրն երկու ջերմն լինի, մաղձին և պաղամին, և մէկայլ օրն պաղամին մէն լինի, և այն օրն կակուղ լինի ջերմն, և անկահաճ քան զմէկայլ օրն :

ԼԷ յժմ պատեհ է քննել և իմանալ թէ էր անուանեցին զայս ջերմն իմիտրիտէօս ՚ի մաղձին գործն, և չանուանեցին ՚ի կէս ափիմեռինոսին, որ է պաղամին գործն : ԼԸ մեք ցուցանեմք՝ որ այս ջերմն յօդաւ կան է ՚ի տաքութի և ՚ի չորութի, որ է մաղձն, և ՚ի հովութի և ՚ի դիճութեանէ, որ է պաղամն : Տաքութի ներգործեալ է զօրաւոր, նոյնպէս և չորութի ներգործող է զօրաւոր. իսկ հովութի ներգործող է տկար, նոյնպէս և դիճութիւնն ներգործող է տկար :

ապա պատե՛հ համարեցան երկու զօրաւորայն ա-
նուամբ կոչել, քան երկու տկարացն :

Այլ այլ միտք կայ այս բանիս . ամիսմեռ ինոնն՝ որ է պաղղամին ջերմն , 'ի յար և 'ի կից լինի , զի ցնեբքս է իւր բորբոնն , և վասն այտոր որ 'ի յար է և յերեւան է հանապաղ , և չէ 'ի պակասել , զի յար է և կից : Իսկ տուխտէօսն՝ օր ընդ մէջ ունի զնոպայն , զի 'ի դուրս է յերակացն բորբոնն , օր մին երեւնայ և օր մին չերեւնայ : Ապա անուանեցին զայս ջերմն 'ի յայն տեղին՝ որ չէ 'ի յերեւել , և պակաս է . զի այս անուան ընու զայն զօրն , և զայն տեղին , որ չէ 'ի յերեւեսալ . զի երբ իրքն 'ի լման լինի և 'ի յերեւան , չէր կարելք նորա անուամբն անուանել :

Այլ պատե՛հ է գիտենալ , որ այս ջերմն երեք դէմն ունի . մէկն՝ որ յաղթէ մաղձն պաղղամին , և իւր նշաննին 'ի յերեւան դան , զերդ փշանալն և սրու սուալն , և յանկարծակի վերաբերու թիւն մաղձի , և տաքու թէն շատու թի՛ նորա յաւելնայ և բարձրանայ առանց փնասի : Այլ երկրորդ դէմն այն է , որ յաղ-
թէ պաղղամն մաղձին . և իւր նշանն այս է , որ ցրբ-
տանալն շատ լինի . և ցրտանալոյն պատճառն պաղ-
ղամին հովու թին լինի , զի չէ բորբոսել . զի մնացեալ լինի մասն 'ի պաղղամէն՝ որ չէ բորբոսել . երբ վերա-
նայ իւր տաքու թին , ահոկէ հիւանդին . և այլ նշան այն է՝ որ ծարաւ և քիրան չլինի : Այլ երրորդ դէմնն այն է , որ երկու նիւ թն հաւասար լինին , և իւրեանց նշաննին չյաղթէ մէկն մէկայլին , այլ ամէն մէկ զիւրն ցուցանէ , և այս է իրաւի իմիտուխտէօսն :

Այլ այլ գիտացիր՝ որ այս նշանօքս , և այս օրինաւ կուլս , և այս դիմօքս լինին և այլ ցեղ ջերմերն , երբ խառնին ընդ իրար . ապա տե՛ս՝ թէ որ նիւ թն յաղ-
թէ մէկն մէկայլին , և երեւեցուցանէ զիւր նշաննին , և զիւր պատահմունքն , և զիւր խասլիաթն , որ է առանձինն իւր յատկու թի՛ , և 'ի յայն նիւ թին 'ի յա-
նուանն՝ ուր և ուրդի՛ յաղթող անուանէ , որպէս այլ 'ի յաւաջդ յիշեցաք 'ի խառն նիւ թերոյն , օգնու-
թեամբն նայ :

Վասն ստածման և բժշկութեան խմբակների ջերմանն :

ՊԱՏԵՆԷ է բժշկին՝ որ զայս ջերմանս զստածումն ըստ յաղթող նիւթն այրնէ , թէ մաղձն յաղթէ , եթէ պաղլամն : Վստ թէ հաւասար լինին երկու նիւթն , որ չէ յաղթել մէկն մէկայլին , պատեհ է որ նոյնպէս և զստածումն խառնէ հաւասար ընդ երկոցունց դիմացն զգեղն , և զկերակուրն , և զբնակչին , և զայլ զնամ ցեղ զստածումն հաւասար առնել :

Վստ թէ մաղձն յաղթէ , և կարիք լինի՝ որ զբնութիւնն կակղցնեն , կակղացո պատատկի ջրով , և թառանկալինով , կամ դամոյնաչրի ջրով , և դարեջրով տուր շաքարի սրքնձալինով . և ՚ի յայն կուրսերոյն , և ՚ի յայն դեղերոյն՝ որ խառն տուրտօսին գրեցաք , զոր պատեհ տեսանես , ՚ի բան տար . նոյնպէս և զկերակուրն և բնակչին : Վստ թէ պաղլամն յաղթէ մաղձին , և կարիք լինի՝ որ զբնութիւնն կակղացուցաւ նես , տուր զպատատկի ջուրն սրքնձալինով և վարդամարապով . ապա առ զյիստակ տուրտօսին դեղերն , նոյնպէս և զյիստակ ափիմեւինոսին դեղերն խառնէ հաւասար , և ՚ի բան տար : Վոյնպէս և ըստ դեղերոյն կարգին՝ զկերակուրն տուր և բնակչին , և զայլ զնամ ցեղ զստածումն . օգտէ եթէ նամ կամի : Վստ նշանովք և այդ օրինակաւդ պիտի՝ որ լինի նամ ցեղ խառն ջերմանն ստածումն , որ զգէմնն ՚ի յաղթող և

'ի յաւելի նիւթն այրնէ, և սոց զդեղն և զկերակուրն ըստ նիւթին որպիսութեն . օգտակար է թէ անձ կամի :

Հունայն ասէ, եթէ պատճառն այս ջերմանս այն լինի, որ մաղձն և պալլամն 'ի զուգ բորբոսին, որ պէս այլ 'ի յառաջ սասցաւ, և յաղթելով բնուէ, զայս ջերմն 'ի յերեւան բերէն : Այլ իւր նշանն այս է, որ թէ մաղձն յաղթող լինի, մաղձի վերաբերութի այրնէ, և իւր ջերմն սուր լինի, և իւր դոզն դեղին . ապա թէ պալլամն յաղթող և զօրաւոր լինի, իւր նշաննին հակառակ լինին այդ նշաննոյս՝ զոր յիշեցաք :

Այլ ստածուսն այն է, որ թէ մաղձն յաղթող և զօրաւոր լինի, տուր սրբնձպին տաք ջրով խառնեալ, և յետ այնոր դարեջուր և ճուլայ հովցուցած . և յետ այնոր այլուվայր դարեջուր և սրբնձպին խառնեալ 'ի հով ջուր՝ 'ի բանի պահէ, որ մաղձին զսրութիւն մանդրէ : Ապա թէ բնութիւն կապ լինի, տուր դամոյնի ջուր և թմրհնոյ, որ զբնութիւն կակղացուցանէ . դէպ 'ի յիրիկունն տուր զիերպիերանի հընտին կաթն սրբնձպինով : Այլ երբ հիւանդութիւն 'ի վճար գայ և արձակի, տուր կերակուր մուզավարայ ազոխի ջրով, և կամ նուան ջրով, զոր նշաձիթով զուգած լինի 'ի բանի պահէ : Ապա թէ հիւանդն տկար լինի, տուր հաւու ձագ՝ եփած զիրպաձ, կամ նուան ջրով . ապա թէ հիւանդին զօրութիւն ուժով լինի, պատեհ է որ զգարեջուրն մէն հերիք ածէ . օգտակար է թէ անձ կամի :

Սահակն ասէ, եթէ պալլամն յաղթող և զօրաւոր լինի քան զմաղձն, տուր յանօթուց վարդմարապայ . և հետ այնոր ան մազտաքէ և ծխանելիք, և անուշ ջրով եփէ, և 'ի բանի պահէ . նոյնպէս և սրբ բրնձպինն՝ որ հնդանօք լինի զուգած, օգտակար է : Ապա թէ հիւանդութիւն ուժով լինի, զսասուին հասն տուր, որ զբնութիւն լուծանէ, և զհիւանդութեանն զգուլսքն 'ի մարմնոյն իջուցանէ : Ապա թէ հիւանդութի յերկար քաշէ, տուր զղափթին զկուրսն սրբ բրնձպինով, զի մեծ օգտակար է . և երբ հիւանդութիւնն 'ի վճար գայ և արձակի, կերակուր զիրպաձ տուր, կամ նուան մուզավարայ նշի ձիթով : Ապա թէ

մաղձն և պաղլամն հաւասար լինին, նոյնպէս և զստածուան հաւասար արա. զգեղ և զկերակուր և ըմպելի խառնէ զերկոցունց դիմացն, հաւասար 'ի բանի պահէ, օգտէ: Այլ յորժամ հիւանդութիւնն 'ի վճար զայ և արձակի, տուր կերակուր զիրպաճ, և հետ այնոր հաւձադ զիրպաճ. ապա յետ այնոր 'ի բաղանիս մտէ, օգտէ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Լ Թ.

Պատմութի և նախագիտութի վասն սաւտային ջերմերոյն,
որ է սև մաղձն:

ՅԱՌԱՋ զտետուատէոսն յիշենք. և ինքն երկու ցեղ լինի: Այլ գիտացիր՝ որ սաւտայն կամ բորբոսած լինի, և կամ անբորբոս: Ապա թէ բորբոսած լինի, անհնար ընդ ամ մարմինն լինի, և կամ 'ի բաժին մի մարմնոյն: Ապա թէ ընդ ամ մարմինն լինի, անհնար է՝ կամ ցնէրքսէ երակացն լինի, և կամ 'ի դուրս յերակացն: Ապա թէ ցնէրքսէ երակացն բորբոսի, նա առնէ զտետուատէոս ջերմն, որ երկու օր հիտրաց ունի զնոպայն, և օր մի չունի. վասն անոր անուանեցին զայս ջերմն կրկնակ, և երկու տետուատէոս, որ 'ի ներքս 'ի յերական լինի բորբոսն: Ապա թէ 'ի դուրս յերակացն բորբոսի, նա առնէ զտետուատէոս ջերմն, որ երկու օր ընդ մէջ նոպայ ունի. զայս ջերմն հռոմն քեքսաքէոս անուանէ, և տաճիկն բէշ, որ թարգմանի չորեքօրեայ: Ապա թէ 'ի բաժին մի 'ի մարմնոյն բորբոսի, որ է 'ի յանդամ մին, նա այրնէ զայն ցաւն՝ որ անուանի սարաթան. հռոմն էարկիոս ասէ, որ է խեցգետին:

Ապա թէ սաւտայն անբորբոս լինի, նա կամ ընդ ամ մարմինն արգիլած լինի, և կամ 'ի յանդամ մին 'ի մարմնոյն: Իսկ թէ յամ մարմինն լինի արգիլած՝

նա այրնէ սև արական՝, որ է դեղնանալն : Այս թէ
 'ի յանդամ մին լինի արգիլած, նա այրնէ զայն պինտ
 այտոցն, որ անուանի սիկառօս, որ է պնդութի :

Այլ գիտացիր որ այս երկու օր ընդ մէջ ջերմանա
 նշաննին առնուն 'ի յայն 'ի յերէք պատճառանացն,
 զոր այլ 'ի յառաջ ասացաք, որ մէկն բնութի լինի,
 և երկրորդն առանց բնութի, և երրորդն 'ի դուրս
 'ի բնութի : Ասկ այն նշաննին՝ որ բնութի լինի՝ այս
 են, որ հիւանդին խառնուածքն հով և չորային լինի,
 և սաւտայն իւր խառնուածոցն յաղթեալ լինի, և
 տարօքն միջավայր լինի ընդ մանկուծի և ալեորութի,
 և ժամն աշնան աւուրքն լինի, և օդն հով և չորային
 լինի, նոյնպէս և երկիրն : Ասկ այն նշաննին և պատ-
 ճառն՝ որ առանց բնութի լինին, այս են՝ որ հիւան-
 դին կերակուրն յառաջն սաւտայիկ լինի՝ զերդ զոսրն,
 և զկաղամբն, և զպսխրէ միսն, և զքօշին միսն, և
 պատրնճանն, և այլ զոր ինչ նման են այսոց : Ասկ
 այն նշաննին և պատճառն՝ որ 'ի դուրս են 'ի բնու-
 թենէն, այս են : Այց կան նշաննի՝ որ 'ի յառաջ են
 քան զյերմն, և այլ կան՝ որ հետ ջերմանն լինին . և
 այն նշանն՝ որ յառաջ էր քան զհիւանդութի՝ այն է,
 որ այլ և այլ ցեղ ջերմն լինի կալել . և երբ այն նիւթ-
 ներն այրեցան, նա յայս 'ի ջերմն փոխեցաւ, կամ
 փայծաղնացաւ, և փայծաղն պինդ լինի : Ասկ այն
 նշաննին՝ որ հետ ջերմանն հանդիպեցան՝ այն է, որ
 'ի նոպային սկիզբն դողալն, և ծանդբանալն, և խիստ
 ցրտանալն ընդ նմ մարմինն լինի . և իւր երակնն
 յոյլ և յուշ լինի, բայց շատ փոփոխական լինի . և 'ի
 նոպային յաւելնալն տաքութի լինի, բայց ոչ սուր և
 ոչ այրեցող, զերդ որ օր ընդ մէջ ջերմանն . և երակնն
 սակաւ մի սրանայ և շոյտ լինի քան որ 'ի նոպային ըս-
 կիզբն էր, և քան զօր ընդ մէջ ջերմանն այլ փոքր և
 այլ յուշ լինի . և ծարաւն սակաւ լինի . և գոզն
 հում և հոտած լինի : Այլ 'ի նոպային իջանին՝ իւր
 ցրտանալն պակաս լինի քան զօր ընդ մէջ ջերմանն,
 և 'ի թողուն նոպային՝ երակնն յուշ և յոյլ լինի և
 փոփոխական . և իւր գոզին գոյնն այլ և այլ ցեղ լինի

1 Երկնակն իբրևն . ուղեցաք ըստ գրեցն յառաջագոյն :

և հուժ՝ Մյա թէ զայս նշաննիս տեսանես, և կամ զշատն իւրեանցմէ, գիտացիր որ այս երկու օր ընդ մէջ ջերմն խալըս է, որ է յիստակ բնական սաւտայն :

Արբ այս ջերմն յիստակ լինի, նա իւր նոպայն քսան և չորս պահ լինի . ապա թէ ընդ խարտեշ մաղձն խառնի՝ նա կարճ այնէ զնոպայն քան զքսան և չորս պահն . ապա թէ ընդ պալղամն խառնի, նա այլ աւելի այրնէ զնոպայն քան զքսան և չորս պահն . և ամուան աւուրքն այլ կարճ լինի իւր նոպայն : Ալ իւր գողին գոյնն ՚ի հիւանդութե յառաջքն սպիտակ լինի և հուժ . և այտօր պատճառն սաւտային հիւանդութիւնն լինի . և ՚ի հիւանդութեն ՚ի վերջքն՝ իւր գողն սև լինի, զի եփեցաւ սև մաղձն, որ է սաւտայն, և իջանէ հետ գողին : Ալ հանապազ հետ այդ ջերմանդ փայծաղնացաւութի լինի . նա վասն այդ պատճառանացդ հիւանդին գոյնն վատթարի և թխանայ, և իւր կաշին սակաւ մին խոշորի և տապի, մանաւանդ երբ յերկար քաշէ :

Մյա այս ջերմն ընծայի՝ երբ երեք նիւթերն այրին և ՚ի սաւտայ փոխին : Մէկն լինի՝ երբ արիւնն խանձի . և երկրորդն լինի՝ երբ պալղամն խորովի . և երրորդն լինի՝ երբ խարտեշ մաղձն այրի : Մյա բնական սաւտայն ընծայէ ջերմն, զերդ որ ասացին այլ ոմանք յիմաստասիրացն . զի իւր օգտակարութեան նշանքն շատ և մեծ է ՚ի մարմինն : Մյա իւրեանց նշաննին և վկայքն այդ երեք ցեղ պատճառանացդ ուրիշ ուրիշ այս են, որ երբ արիւնն խանձել լինի և այրել, նա յառաջ հիւանդն արեան ջերմ է կալել, զերդ սինէհիսն և այլն, կամ հիւանդին մարմինն շատ արիւն ընծայէ, կամ ժամն դարնան աւուրքն լինի . և իւր գողին գոյնն դէպ ՚ի յարեան գոյնն հակէ . և երակսն ՚ի լի լինի . և երբ զայդ նշաննիս տեսանես, գիտացիր որ արիւնն խանձել լինի և այրել :

Իսկ թէ ընդ յառաջքն օր ընդ մէջ ջերմ է կալել, որ է տօխտոս, և հիւանդին մարմինն մաղձային լինի, այրեցն և ծարաւն շատ լինի, և գողին գոյնն կարմիր և պարկեշտ լինի, և երակսն շուտ լինի, և հիւանդն չէ մահուան, և սրտնեղ լինի, գիտացիր որ այն ջերմն ՚ի խարտեշ մաղձին այրելոյն լինի : Մյա

Թէ ընդ յառաջնս պալղամիկ ջերմ է կալել, որ է ափիմեռինոսն, և հիւանդն պալղամիկ լինի. և իւր բունն շատ լինի, և տարօքն ալեոր լինի, և ժամն ձմեռնաուուրք լինի, և երկիրն հովային լինի, և հիւանդին ծարաւն սակաւ լինի, և գոգն սպիտակ և պղտոր լինի, և երակնս յուշ և լայն լինի, ապա դիտացիր որ այս ջերմն 'ի պալղամին խորովելոյն լինի և 'ի յայրելոյն: Ապա երբ գիտենաս զպատճառն, և զխլանս՝ որ է նիւթն, յորոյ ընծայեցաւ ջերմն, գիւրաւ բժշկես:

Գ Լ Ո Ի Խ Խ.

Վասն ստածման և բժշկութեան տեսաւտէս ջերմանն:

ՏԱՃԻԿՆ բէշ ասէ, որ Թարգմաննի չորեքօրեայ, որ է երկու օր ընդ մէջ ջերմն:

Այլ գիտացիր որ այս ջերմն հինգ դէմն ունի: Ահին ընծայի՝ երբ այրի արոյնն, և 'ի սավտայ փոխի, և բորբոսի. և երկրորդն՝ երբ մաղձն այրի. և երրորդն՝ երբ պալղամն այրի. չորրորդն՝ երբ բնական սավտայն բորբոսի. հինկերորդն՝ երբ մէկ մին 'ի յայդ չորիցդ 'ի ներքս 'ի յերակնն բորբոսի, կրկնէ և երկու այրնէ զջերմն: Ալ իւր նշանն այս է, որ երկու օր հիտրաց նուպայ առնու, և օր մի չառնու:

Ապա Թէ այս ջերմն 'ի յարեանն 'ի խանձելոյն լինի, և զիւր նշաննին յերեւան տեսանես, տուր զարեջուր սրքնձպինսով. և երբ եփի հիւանդութին, 'ի ձախոյ ձեռին երակ առ 'ի բարսիլիկէն. և ապա յեա երակ առնելոյն՝ տուր զայս մտպուխս:

Մարդուսն հով վասն այրած արեան:

Ալ շէկ չամիչ 'ի հատձէն հանած հնգետասան դրամ. յունապ քսան հատ. կարօսի, և ըռզիանի

տակի կեղև երեք երեք դրամ. դեղին հալիլայ, և քապուլի հալիլայ 'ի կորդէն հանած և ձարձատ ա-
րած հինգ հինգ դրամ. զամէնս եփէ, և քամէ 'ի վե-
րայ հնգեփաստան դրամ խիարշամպէի միջոց. ապա
աճուէ և քամէ, և արկ 'ի ներքս շաքար երկոտասան
դրամ, և տուր որ խմէ: Այլ այլ զայդ նուսխատ յա-
ւելցո ըստ հիւանդին ուժոյն: Արակուր՝ մաշ տուր
թախթով, և վլիտօն. և տուր 'ի մրգանց քաղցր
նուռն, և բարունակի մեծապտուղ խաղող, և այլ
զոր ինչ նման են այտոց: Ապա թէ յերկար քաշէ
այս ջերմն, 'ի նոպային օրն ընդ ցորեկոյ կալ այս չկե-
րակրիլ. զի արիւնն երբ հաստանայ՝ կարիք ունի որ
իւր տէրն ընդ ցորեկոյ կենայ այս անօթի, որ պար-
կեշտանայ արիւնն:

Ապա թէ այս ջերմն 'ի պաղլամին խորովելոյն լինի
և 'ի այրելոյն, և զիւր նշաննին յերևան տեսանես,
տուր վարդամարապայ՝ կարօսի և ըռազիանի ջրով, յա-
մէն մէկէ երկու նուկի: Ապա թէ փորն կապ լինի,
տուր պատառակի ջուր կէս լիտր. և ասփուրի հունդ
աղացած հինգ դրամ. տապարզի շաքար տասն դրամ:
Թէ այտով չկակղնայ փորն, դու կակուղ հուկնայ
դիր այս նշանօքս:

Հոսնայ կակուղ՝ վասն պաղլամի:

Առ տատաշ, և բարունիճ՝, և հուլբայ, և թեփ 'ի
կտաւի ծրարած, և չոր թուզ, և ճակընդղի ջուր,
և հացի փորակ¹, և շաքար, և շիրիկ ձէթ. զայս զա-
մէնս եփէ, և հուկնայ դիր զերդ իւր ռասմն է: Այլ
կերակուր լարլար, որ է պատատուկ, չամիով եփած,
և քաղցր նշի ձիթով եփած. կամ սիսուան ջուր տուր
լուացած ձիթով, կամ ճակընդղի բազուկ տուր:

Այլ այլ պատեհ է որ այս ջերմանս տէրն վերաբե-
րութի այնէ 'ի հիւանդութէ սկիզբն սամթի ջրով
և մեղրով և աղով. և 'ի նոպային օրն ընդ ցորեկոյ
կալ բնիկ. ապա երբ անցանի եւթն նոպայն, զայս
մտպուխտ տուր:

1 Յօրինակին Բօրօլ:

Մ արարողութիւն , որ օգտէ պաւլոսի :

Առ կարօսի հունդ , և անխոն , և կրտմանայ և առուի դաղձն , և նանխաւայ հինգ հինգ դրամ . վայրի ծաթրին եօթն դրամ . շէկ չամիչ 'ի հաաճէն հանաճ հնգետասան դրամ . զամէնս եփէ չորս լիար ջրով , մինչև մնայ մի լիար : Ապա պարզէ , և տուր յա մէն օր չորս նուկի եղկ . բայց 'ի նոպային օրն մի տաս . և վերաբերու թի այրնելն օգտէ : Այլ երբ տաս , տուր այս դիմօքս . տուր աղի ձուկն ուտելոյ , և 'ի վերայ ջուր մի տաս խմելոյ , և վերաբերու թի տուր այրնել , օգտէ . և ապա հետ այտոր ընդ ցորեկոյ տուր կենալ , զի խիստ օգտէ այս ջերմանս :

Մ աճումն , որ օգտէ պաւլոսի :

Այլ դեղ որ օգտէ այդ ջերմանս՝ երբ եփած լինին թիւթն . ա՛ռ նանխաւայ տասն դրամ . անխոն , և քարաւէ եօթն եօթն դրամ . դարասղպեղ երեք դրամ . զանճապիլ չորս դրամ . անգուժատ հինգ դրամ . սոււմպուլ տասն դրամ . զայս զամէնս աղա և մաղէ . և յիստկած մեղրով շաղէ . և տուր երկու դրամ և կէս ռազխանի և կարօսի ջրով . բայց 'ի նոպայի օրն մի տաս :

Տ ապ , որ օգտէ սէվրայի և պաւլոսի :

Այլ հապ որ օգտէ այս ջերմանս . ա՛ռ աֆթիմն , և թրպուլթ տասն տասն դրամ . քարաւէ , և անխոն եւթն եւթն դրամ . վարդ ութ դրամ . կարօսի , և ըսգիանի հունգ երեք երեք դրամ . պասպայիճ եօթն դրամ . սպիտակ ազարիկոն ութ դրամ . հնտիկ աղ հինգ դրամ . եարիճիկերայ հնգետասան դրամ . զա մէնս աղա և մաղէ , և աննխի ջրով շաղէ , հապեր արա մէկ սղպեղի հատի չաք , և 'ի շուքն չորացո , և տուր դրամ ու կէս յերեկոյէն եղկ ջրով . յամէն հինգ օր տուր զայդ հապտ . օգտէ :

Վ առաւ, որ օգտէ պաշտօնի եւ սալորայի :

Այլ օգտակար է այս ջերմանս այս կուրսս : Ա՛ռ սատակի տերեւ, եւ համամայ չորս չորս դրամ. սալի խէ, եւ անայրեց ծծում երկու երկու դրամ եւ կէս. աֆթիմնն երեք դրամ. կղբու ձու մի դրամ. մարու խի քամուքս եօթն դրամ. սպիտակ խաշխաշ վեց դրամ. չոր զուկի, եւ անխոն երեք երեք դրամ. զա մէնս աղա եւ մաղէ, ջրով շաղէ եւ կուրս արա կէս կէս մթխալ, եւ ՚ի շուքն չորացո, եւ տուր կուրս մի աղցած եւ մաղած՝ եղկ ջրով, յառաջ քան զնոպայն երեք պահով. օգտակար է :

Այա թէ այս ջերմն ՚ի խարտեշ մաղձին ՚ի յայրե լոյն լինի, եւ զիւր նշաննին տեսանես յերեւան, տուր գարեջուր եւ սրքնձպին, կամ թմրհնոյ ջուր եւ ըսա զիանի ջուր սրքնձպինով : Այլ երբ նոպայն թողու, վերաբերու թի տուր այրնեւ սրքնձպինով եւ եղկ ջրով. եւ կակղացո զքնու թին պատատի ջրով, եւ խիարշամ պէի միջով, եւ վարդմարասայով : Այլ տուր կերակուր՝ մաշ եւ վիտոն եւ դդում, եւ այլ զոր ինչ նման են այսոց. եւ տես որ ընդ ցորեկոյ չպահես :

Ս ապուրիս սաքրայի :

Այա թէ կարիք լինի՝ որ զքնու թիւնն լուծանես, տուր մտպուխ այս նշանօքս : Ա՛ռ սե հալիլայ եւ դեղին հալիլայ՝ ՚ի կորզէն հանած, եւ անծախոտ, որ է սատթարաճ, եւ թմրհնոյ, եւ խիարշանպայ, եւ դամոյնաչիր, եւ յունապ, եւ թառանկպին. զամէնս մըտպուխ մին եփէ, եւ տուր ըստ հիւանդին ուժոյն : Այլ երբ հիւանդու թիւնն եփի, երակ առ, զի մաղձն ՚ի յայրիլ լինի. եւ տուր կերակուր՝ զոր յառաջ գ ասացաք. եւ տուր միրգ՝ քաղցր նուռն, եւ քարունակի մեծապտուղ խաղող, եւ յերկայն հասած խարբզակ, որ է սեխ՝, որ չլինի քաղցր. եւ ըմպելի տուր սրքնձպին եւ ճուլապ :

ՆՈՒՅՆԻՆ ԳԼԽԱԳԱՍՈՒՄ :

Մայա թէ գլխացաւու թիւն դիպի, ծեփելիք արա բաբունաճով և մանիշակով և գարեկորկտով: Մայա թէ տաքու թիւն դիպի, յաւելցո՛ր ի յայդ ծեփելիքդ խաշխաշի կեղև, և հազրի հունդ. և հազար տուր ուտելոյ՝ հում և խաշած, և ՚ի քիթմն սղուտ արն մանիշակի ձիթով: Մ.ՅԼ հաւու ձագ մի տաս ուտելոյ, և ոչ տուռայձ՝ յայդ ցեղ ջերմն՝ ցուր եօթն նո պայն անցանի, զատե՛լ տեսանես որ զօրու թի՛ վատու ժեղ լինի. զի պատրաստու թի՛ զնիւ թն պարկեշտ այր նէ, և ՚ի դուրս վաթէ: Մայա հետ երեք շաբաթու տուր հաւու ձագ, և տուռայձ, և տահուձ. սպա հետ քառասուն աւուր տուր տարեկան ոչխարի միս:

Ն.Է այլ այս ջերմանս սկիզբն կուրս մի տաս, և ոչ ՚ի յայլ ջերմերոյն, զի կուրսն հաստցնէ զխլան, և արգիլէ զարձակելն: Ն.Է այլ ՚ի գարնան աւուրքն պատեհ է որ պատրաստ կենաս ՚ի սուր դեղերոյն, զի կրկնէ զջերմն և երկու այրնէ. և իւր նշանն այս է՝ որ երկու օր հիտրաց նոպայ լինի, և օր մի զլինի: Ն.Է այլ զոր ՚ի բան տանիս ՚ի յայդ դեղերոյո՞ւ ՚ի հիւանդու թէն սկիզբն մի տաս, մինչև կատարի հիւանդու թիւնն, և ՚ի լման եփած լինի:

Մ.ՅԼ գիտացիր որ կան դեղեր՝ որ խասիաթով օգտեն այս ջերմանս, զոր այլ առաջինքն փորձեցին. և չէ այդ արմացք. զի մեր վարդապետն Վաղիանոս յիշել է, թէ փեննայն՝ երբ ՚ի բազուկն կապեն, կամ ՚ի վիզն յուխտաւորին, օգտէ. և այլ մենք կանք և տեսանեմք զմինատիգ քարն՝ որ է խանդումանդ, որ խաւ սիաթով զերկաթն կուքաչէ. նոյնպէս և կան ՚ի դեղերն՝ որ կարող են խասիաթով հակառակ գալ խաւ նուածոցն հիւանդու թէ: Ն.Է այլ կանք ու տեսանենք ՚ի վայրի կենդանեացն՝ որ առնուն խոտեր և դնեն իւրեանց տեղեստանն, նա թշնամին որ գայ այն երէին, նա այն խոտն հակառակ գայ խասիաթով, և չտայ մուտ այրնէ՛լ ուր ինքն լինի: Ն.Է այլ փորձեցին որ առաջինքն, և զայս շատ են փորձել, զի խոզին ոսկրն՝ երբ կտաւով ՚ի վիզն կապեն՝ որ այս ջերմն

ունի, օգտէ . այլ խասիաթն առանձինն և իւրական
 գործ գործէ : ՄԺԼ երբ զՏիւանդին զհանդերձին
 զղացկանի հագցնես, և այլուվայր հանես, և հի-
 ւանդին հագցնես՝ առանց լուանալոյ, օգտէ՝ ի յայս
 ջերմանս : ՄԺԼ զսարդն՝ որ զճանճն որսայ՝ կտաւով
 ՚ի ձախոյ բազուկն կապես, օգտէ : ՄԺԼ թէ զսար-
 դային ոստայնն ձիթով խառնես, և զՏիւանդին զա-
 մէն մարմինն օծանես, օգտէ այն ջերմանն՝ որ ՚ի պալ-
 զամին խորովելոյն ընծայի . օգտէ : Ալ զայդ և չի
 մասվարայ որդին ասաց, բայց սրայելացին ասաց՝ թէ
 զխողին ոսկրն փորձեցի, և գտայ որ օգտեց ՚ի հիւան-
 դութէն ՚ի վերջն :

Սասրճուայն ասէ ՚ի նոյն պատճառդ, եթէ ըն-
 ծայի այս ջերմն՝ յորժամ երէք նիւթն այրին, և ՚ի
 սաւտայ դառնան . և երբ բորբոսին, ապա ընծայեն
 զայս ջերմն՝ որ տետուատէօս ասեն : Սէկն՝ արիւնն
 յորժամ այրի, իւր պարկեշտն ՚ի խարտեշ մաղճն
 դառնայ, և թանծրն ՚ի սաւտայն . և երկրորդն խար-
 տեշ մաղճն է որ այրի . և երրորդն՝ պողզամն խորովի :
 Ալ իւրեանց նշանն այս է, որ երեսաց գոյնն պղտոր
 լինի, և մարմնոյն կաշին չոր և խոշոր լինի, և բնուի
 կապ լինի, և քիւտքն սակաւ լինի, և գոզն խիստ
 նեխահոտ լինի, և մաճասին երակն փոփոխական և
 անհաւասար լինի :

Իսկ իւրեանց ստածուին այս է, որ թէ ջերմանն
 պատճառն արիւնն լինի, երակ առ ՚ի բասիլիկէն ըստ
 զօրութէն, և ըստ հիւանդին ուժոյն արիւն հան .
 ապա գարեջուր և սրքնձպին տուր : Մպա թէ բնու-
 թիւնն կապ լինի, առ դամոյնի և յունապի ջուր, և
 շաքարով տուր . և ըղբրդական ջուր՝ ընդ թթու և
 քաղցր նուան ջուր ՚ի բանի պահէ : Ալ երբ նոպային
 օրն լինի, սրքնձպին տուր տաք ջրով : Մպա թէ հի-
 ւանդին զօրութիւն տկար լինի, կերակուր հաւու ձագ
 տուր՝ զիրպաճ եփած : Մպա թէ ՚ի գոզն եփելոյ նշան
 երևնայ, եփած աֆթիմոնն տուր, որ զմարմինն ՚ի
 հիւանդարար նիւթէն սրբէ . և հետ այնոր տասն
 դրամ ՚ի շաքարէ վարդմարապայ ՚ի բանի պահէ :

Սահակն ասէ . եթէ պատճառն այրեցած մաղճն լի-
 նի՝ որ ՚ի սաւտայ փոխեցաւ, իւր ստածուին այն է՝

որ գարեջուր տաս, և սրբնձպին տաս, և այլ ամ իրք՝ որ զմարմինն հովցնէ, օգտէ : Ալ զքնութիւն լուծէ մրգանց ջրովն, և ամենեւին երակ մի առնուր . բայց վերաբերութի արա՛ սրբնձպինով և տաք ջրով ՚ի նուպային ժամն, որ ստամոքսն ՚ի հիւանդարար նիւթէն սրբէ : Ալ ՚ի յայն աւուրքն՝ որ չունի զնոպայն, ազուխի ջրով մուզաւարայ տուր, և յամ՝ բանէ՛ որ զմարմինն դատէ՛ պատրաստ կենայ, օգտակար է :

Այս թէ պատճառն այս ջերմանս այրեցած պալզամն լինի, որ ՚ի սաւտայ փոխեցաւ, և բորբոսեցաւ, իւր ստածուսն այն է, որ ՚ի յանօթուց մեղրով հին վարդմարապայ ուտէ, և բաղիանի ջուր սրբնձպինով ՚ի բանի պահէ, և զքնութիւն կակղցնէ յունասպի ջրով և քապուլի հալիւլայով . և յամէն ՚ի պալղամի կերակրոց պատրաստ կենայ : Ալ երբ ջերմն ՚ի վճարն գայ և ՚ի յարձակելն, սակաւ սակաւ գինի տուր . և կերակուր՝ հաւ զիրպաճ եփած ՚ի բանի պահէ : Այս թէ այս ջերմանս ստամոքն վատուժ լինի, զծորին կուրսն սրբնձպինով ՚ի բանի պահէ, օգտակար է եթէ ամ կամի :

Սասրճուայն ասէ ՚ի նոյն պատճառդ և ՚ի նոյն ջերմնդ՝ զոր տետուատէօս կոչեն, եթէ բնական սաւտայն չբորբոսի : Իսկ Քաղարատ և Վաղէնոս ասեն, եթէ բորբոսի անձարակ . զի ամ իրք՝ որ գիճութիւն ունի ՚ի բնութիւն, կամ ՚ի յէութի, բորբոս՝ ընդունի . և սաւտայն՝ թէպէտ և բնութեամբ չոր է, բայց էութի կակուղ է, և հոսի ՚ի ձեռն գիճութեն, անձարակ ընդունի զբորբոսն : Ալ իւր նշանն այս է՝ որ ՚ի նոպաթին ժամն՝ անդամոցն խաղալն խիստ լինի, և ՚ի ձեռն տուժելոյն՝ թուլի թէ կուսմանտրեն զսակերքն, և զատամոռնսն ընդ իրար կրճտէ, և նոպայն յերկար լինի :

Այս պարտ է բժշկին՝ որ ՚ի յայս ջերմն ՚ի հիւանդութիւն աղէկ իմանայ զպատճառն և տեսանէ, թէ ՚ի յայտ ՚ի չորիցդ որն է պատճառն՝ որ զջերմն արար . արեանն սաւտայն լինի պատճառն, եթէ պալղամին սաւտայն, եթէ խարտէշ մաղձին սաւտայն, եթէ

ինքն՝ որ է բնական սաւտայն : Մյա թէ պատճառն 'ի յարեանն 'ի սաւտային բորբոսեղոյն լինի , իւր ստաժումն այս է , որ սկիզբն երակ առնու 'ի բասիլիկէն , ըստ կարեացն և ըստ հիւանդին ուժոյն արիւն հանէ . ապա թէ հիւանդն վատուժ լինի , չէ պատեհ երակ առնու : Մյա թէ երակ կամիս առնու , զինի նոսպային 'ի մէկայնն օրն առ երակ : Մյա թէ բնուին կապ լինի , զկակուղ հուկնայն 'ի բանի պահէ . զի հուկնային գործն 'ի յայս հիւանդուէս լաւ է և օգտակար քան զգեղ առնուին : Ալ 'ի յայն օրն՝ որ ջերմանն նոսպայն լինի , կերակուր չուտէ , և հով ջուր խմէ . և երբ կերակուր տաս , հաւձագ տուր և տուռայճ , օգտէ :

Մյա թէ պատճառն խարտեշ մաղձին սաւտայն լինի , որ բորբոսեցաւ , իւր ստաժումն այն է՝ որ 'ի սկիզբն հիւանդուժե՛ զենուժին կակղցնես հալիլայու և մանիշակի շարապով : Մյա թէ սկիզբն այս ջերմանն 'ի յամուան աւուրբն լինի , գարեջուր տուր սրբքրնձպինով : Մյա թէ առնուս զժուատն՝ որ է ազոխն , և ծեծես , պասպայիճ խառնեալ տաս , շատ օգտէ . և 'ի խաւարտացն հազար և ըղըրդական տուր :

Մյա թէ այս ջերմանս պատճառն 'ի պալլամիկ սաւտայէն լինի՝ որ բորբոսեցաւ , իւր ստաժումն այս է՝ որ սկիզբն հիւանդուժե՛ զենուժին կակղցնես այս գեղովս : Մյա թէ թուլութ մաղած , և մաղտաքէ , և մեղրով վարդամարապայ , տաք ջրով տրորէ , և տուր , օգտէ : Մյա թէ զօրութին հիւանդին տկար լինի , կերակուր հաւձագ տուր , և տուռայճ , զոր պարկեշտ համեմնով զուգած լինի . այլ օշինդրին կուրմն այս ջերմանս շատ օգտէ :

Մյա թէ այս ջերմանս պատճառն բնական սաւտային բորբոսեղն լինի , իւր ստաժումն այս է՝ որ իւր սկիզբն թեթեւ մտպուխ տաս , յոր եփած լինի պաւ պայիճ , և ափթիմոն , որ մարմինն 'ի հիւանդարար նիւթէն սրբի , և 'ի թթու կերակրոց պատրաստ կենայ : Ալ բնական սաւտային ստաժումն ոճով 'ի քառասներորդ երկրորդ գլուխն գտանես , ամենովտ օգ-

տէ մեծ թիրեաքն , և միթողոտան , մանաւանդ 'ի
ձմեռնաւուրքն , օգտէ թէ ան կամի :

Գ Լ Ո Ւ Խ Խ Ա .

Պատմութի նախագիտութե վասն բնական սաւտային ջերմանն , և իւր
ստածմանն :

Բնական սաւտային ջերմանն նշաննին այս էն , որ
իւր առաջին պատճառն նշաննին այս ջերմանս . և էն
նորա զերդ զխառնուածքն , և տարիքն , կերակուրն ,
և բնութիւնն , ժամն , և սովորութիւն , և փայծղանաւ
ցաւութիւն : Այլ իւր նոպայն քսան և չորս պահ լինի .
իսկ թէ այլ կարճ լինի քան զքսան և չորս պահն ,
նա չէ բնական սաւտայն մէն , այլ խառն ունի այրած
մաղձէն , կամ 'ի յայրած 'ի յարեւէն . ապա թէ այլ
աւելի լինի նոպայն քան զքսան և չորս պահն՝ նոյն-
պէսն չէ բնական սաւտայն մէն , այլ խառն ունի յայ-
րած պալղամէն : Ապա երբ լինի՝ որ 'ի նոպային սկիզբն
ցրտանայ և սոսուայ , և 'ի հետն ցաւ լինի , զերդ ըզ-
յօղուածացն տուժիլն , և ոսկերացն կտրտիլն . բայց
ծարաւն սակաւ լինի քան զայն՝ որ այրած մաղձէ լի
նի , կամ յայրած պալղամէ :

Ասն ստածման և բժշկութե բնական սաւտային ջերմանն :

'Ի Պաղիանոսի ասացելոցն պատեհ է 'ի յառա-
ջի ստածումն զմարմինն տեսանել , թէ արիւնն յա-
ւելցել լինի , պարտ է երակ առնուլ . ապա թէ փայ-
ծաղն հաստ լինի , վստահացիր և արիւն հան . ապա
թէ արիւնն սև լինի , այլ յօժարուք հան զարիւնն .
ապա թէ կարմիր լինի և նօսր , առ ժամն կապէ զե-
րակն , և մի թողուր որ արիւն հանէ . և զերակն զոր
կտրես՝ զկաթուղիկէն առ , կամ 'ի բասիլիկէն : Այլ
կերակուր զայն տուր՝ որ քամի չնծայէ , և ոչ այտոց

'ի ստամոքսն . մանաւանդ զայն տուր , որ զքամին արձակէ , դիւրահալ լինի և մարտական , և բնութեանն կակղական լինի . այլ քանի կարես զբնութի կակուղ պահէ : Ապա թէ չկակղանայ , դու կակուղ հուկնայ դիր 'ի յաւաջ . և հետ այնոր այլ ուժով հուկնայ դիր , և պատրաստեցո 'ի խոզի մսէ , և յամ իրաց' որ թանծր զորկուտ են , և յուշահալ , և յամ իրաց' որ հով են և զիճային . և տուր գինի նօսր և սպիտակ , զոր չափաւոր տաքութի ունի . և տուր թռչնոյ միս , զերդ տուռայճին , և տահուճին , և սալամու , և հաւձագ . և 'ի ձկանցն տուր զոր միսն քնքուշ լինի , և զայն' որ թանծր միս ունի և զորկուտ , մի տաս . այլ զաղի ձուկն և մանանեխ տալ մարթի , բայց ժամ ժամ . այլ թէ յերեք պղպեղեան մաճունէն , և 'ի չամանի մաճունէն տաս' պատեհ է :

Այլ զտիցն աճրուէն , և զտատան այրնէն , և 'ի բաղնիս մտէն մի արդիլես , այլ թող լինի ըստ իւրոյ սովորութեն : Այց 'ի բաղանիս մտէն և աճրուէն օգտէ' քան 'ի վրայն ջուր ածէն : Աւ յայն երկու օրն' որ հանկիտ լինի' 'ի ձի հեծնէն , և զտատան այրնէն մի արդիլես : Աւ զայս զամէնս' զոր ասացաք , պատեհ է որ հիւանդուէ սկիզբնէն մինչև 'ի հիւանդութե' 'ի կատարելն լինի : Ապա երբ գիտենաս որ հիւանդութի կատարեցաւ , պատեհ է որ զիւր թրպտիրն այլ պարկեշտ այրնես , նոյնպէս և զիւր զկերակուրն' քան զայն' որ երբ էր սկիզբն , և քան զայն' որ այլ յետոյ այրնես :

Աւ երդին և փայծղան պէտ արա ծեփելով , և ջեռոց այրնելով , որ կակղցնեն զպնդութիւն , զձկտիլն . և 'ի բան տար զդեղերն' որ զգոզն յորդորեն : Աւ երբ տեսանես զնշաննին , որ հիւանդութիւն եփեցաւ , դէմն 'ի լուծման դեղերն արա' , այն դեղերովն' որ զսև մաղձն լուծանեն , և զայդ շատ հետեր արա . բայց 'ի յայն ժամն' որ հիւանդութիւնն եփած լինի :

Աւ երաբերութեան :

Աւ այլ տես աղէկ եթէ չկայ պատճառ' որ արդիլէ զքեզ , առ սև վրացի խարբախի կոճ' , և 'ի բողկն

դիր՝ զերդ իւր ուսամն է . ապա զսողին տուր որ ուտէ ,
 և վերաբերու թի այրնէ : Ապա այն հիւանդն՝ որ վե-
 րաբերուի վարէ այրնել , տուր լուծման դեղ , տուր
 զոր ուժովն լինի . և այլ հետ այտոր զթիրեաքն տուր՝
 զի շատ օգտէ : Աւ այլ քան զամ դեղեր՝ որ դրեալ
 են , և զոր մենք փորձեր ենք , և սովոր ենք տալոյ , այն
 դեղն է՝ որ անկժատ ունի , և ինք յակրաբաղինն կայ
 գրած :

Իսկ այն մարդիկն՝ որ հիւանդու թէ սկիզբն զայդ
 դեղերդ ՚ի բան տանին , կամ յառաջ քան զայն՝ որ
 հիւանդու թինն կատարի , զհիւանդու թինն կրկնեն և
 երկու այրնեն , և շատացնեն զջերմն . և իւր նշանն
 այն է՝ որ երկու օր նոպայն հիտրաց դան , և մէկայլ
 օրն չգան : Աւ ես տեսայ մարդ մին ՚ի բժշկաց , որ ետ
 իւր հիւանդին թիրեաք յառաջ քան զայն՝ որ հիւան-
 դուինն կատարէր . և ունէր մարդն այն երկու ջերմն՝
 զոր ասացի , նա յաւելցան ջերմերն , և յիրար կցե-
 ցան , և եղան մի ջերմ մի յար , և սպանին զհիւանդն :

Բայց մեծ իմաստասէրն Սինայի որդին ասէ , եթէ
 այս ջերմն՝ որ անապակ ՚ի բնական սաւտայէն լինի ,
 որ է արեան մրուրն , պատեհ է որ սկիզբն կակղցնես
 զքնու թինն պատատկի ջրով , և փենխտ շաքարով . և ՚ի
 բան տար վարդամարապայն շաքարով և մեղրով սնու-
 ցած , զի օգտակար է շատ :

Մասպոտի սեվոյայի :

Առ քապուլի հալիլայ , և սև հալիլայ ՚ի կորզէն
 հանած և ձարձատ արարած տանն տանն դրամ . պա-
 լիլաճ , և ամլաճ , սենեմաքի , և մարուխի տակ հինգ
 հինգ դրամ . դամոնաչիր քսան հատ . շէկ չամիչ ՚ի
 հատձէն հանած քսան դրամ . զաֆէթ , հոռոմ օ-
 շինդր , և եղնալեզու , և պատրանապոյէի տերև , և
 պասպայիճ չորս չորս դրամ . աստախօտոս երեք դրամ .
 զամէնս եփէ չորս լիտր ջրով , մինչև մնայ կէս լիտր .
 ապա ան աֆախմանն եօթն դրամ , և ՚ի ներս ՚ի մըւ-
 պուլինն ընկէ , խառնէ , և ՚ի կրակէն ՚ի վայր կալ , և
 պահ մին համբեր տուր . ապա աճուէ զամէնն , և
 պարզէ . և ան ՚ի յայդ ջրէտ հարիւր դրամ , և դիր

'ի վերայ մթխալ մի աղցած և մաղած սապո սուկուտրի, և կէս մթխալ նաւթի աղ, և երկու տէնկ սև վրացի կոճ. և հետ նոպային 'ի մէկայլ օրն սուր որ խմեն եղկ, զերգ այլ լուծման դեղի ռասմ է:

Ալ երբ զամէնտ արարեալ լինի, տուր զպիտի կուրս և մթխալ մի ընդ երկու նուկի սրբնճպին ջրախառն. և երբ հիւանդութիւն եփած լինի, պատե՛հ է զայս դեղերս 'ի բան տանել:

ՍՔ-Ք սէվայի:

Ան սև հալիլայ, և քապուլի հալիլայ 'ի կորդէն հանած եօթն եօթն դրամ: պասպայիճ, և աֆթիմոն երեք երեք դրամ. զամէն աղա՛ և մաղէ, և առ 'ի դեղէտ երեք դրամ, և փենիտ շաքար երեք դրամ, յիրար խառնէ, և սուր որ առնու. և 'ի վերայ տաք ջուր խմէ. 'ի նոպային օրն մի տար, այլ 'ի մէկայլ օրն սուր. օգտէ եթէ անձ կամի: Ապա թէ յերկար քաշէ այս ջերմն, և ձմեռն 'ի վերայ հասանի, և եփելոյ նշանն երևնայ, ապա պատե՛հ է 'ի բան տանիս մէկ մի 'ի տաք մաճունոյն, զերգ անգժատի մաճունն, կամ անգժատի հասն, յամէն երեք օր սուր կէս դրամ. օգտէ թէ անձ կամի:

Ահանայ ասէ 'ի նոյն պատճառդ, եթէ այս ջերմն ընծայի 'ի բնական սաւտայէն՝ որ 'ի դուրս յերակայն բորբոսի: Ալ իւր նշանն այս է՝ որ երկու օր ընդ մէջ դայ նոպայն. և իւր սկիզբն խիստ դող լինի, և յերկար քաշէ. և հետ այնոր զտաքութիւն 'ի դուրս ցուցանէ. և իւր գոգն նօսր և սպիտակ լինի: Ալ յիւր ստածումն պարտ է որ զհիւանդն չպատրաստեցրնես խիստ, որ զօրութիւն չտկարանայ և անձարակէ, որ յերկար հիւանդութիւն զօրութի պիտի. և զօրութի 'ի ձեռն կերակրոց լինի, որ չփլչի ուժն:

Իւր ստածումն այս է՝ որ 'ի նոպային օրն վերաբերութիւն այրնէ, և կերակուր չուտէ, և պալի երկու օրն կերակրէ և պարարէ զմարմինն: Ապա թէ հիւանդին զօրութիւնն տկար լինի, գառին միս և հաւ սուր՝ սխաւամ եփած:

Սեպտեմբերի 7-րդը :

Այս թիւ հիւանդն ծեր լինի և սաւտայիկ բնուի , կամ գէճ բնուի , զանգժատի մաճունն տուր , որ ձեռն մի բանի սաւտայ և պալղամ լուծանի : Այլ հետ այնոր սնուցած վարդ մեղրով , և մաղտաքէ , և ծխանելիք , և անխոն 'ի բանի պահէ : Այլ բմակելի մեղրաջուր տուր . և զգեղրանքն՝ որ զսաւտայն լուծանէ՝ 'ի բանի պահէ , զերդ աֆթիմոնն , և սև վրա ցի կոճն , և պասպայիճն , և սև հալիլէ , և աստախօտս , և աղարիկոն , և սինամաքի , և այլ զոր ինչ նման են սոցա 'ի բան տար , օգտէ : Ա տաք և 'ի գիւ ճային կերակուր յարեցո , և 'ի սաւտայի կերակրոց պատրաստ կալ , և 'ի բաղնիս պակաս մտո . և երբ հիււանդուիսն 'ի վճար հասնի , զթպտիրն պարկէտ աբա . օգտակար է , եթէ անձ կամի :

Սասուսայի որդին ասէ , եթէ այս ջերմն յայրեցած մաղձէ լինի , նոպային շրջանն՝ պակաս լինի , և հիւանդն ծարաւ անկանի . ցորեկոյ կենայն և քաղցենալն զեն այրնէ : Այլ իւր ստածումն այն է , որ հետ եւթն աւուրն ըռեանդին կուրսն տուր , և զանգժատին մաճունն , և զօշնդրին կուրսն , օգտէ : Աբբնձ պին տուր՝ որ լերզն և փայծաղն զօրաւոր մնայ . և 'ի յամ շաբաթ աֆթիմոնին զհասն 'ի բանի պահէ , որ զհիւանդուի գլուխքն 'ի մարմնոյն սրբէ : Այլ նալեզուի ջուր , և ինձորի շարապ տուր , և ամենեկն կաթն , և ոսքն , և պախրէմիս , և պատրնջան , և յամ իրաց՝ որ սաւտայ ընծայեն՝ պատրաստ կենայ . ասպա թէ այս ջերմն զօրաւոր լինի , այլուայր աֆթիմոնին մտպուխն տուր . օգտակար է թէ անձ կամի :

1 Գօրինակին լրէնն :

Պատմութիւն և նախագիտութիւն վասն Հինգօրեայ և վեցօրեայ Ջերմերոյն , որ բնական սավառակն բորբոսելուն լինի : Ստածումն և բժշկութիւն Հինգօրեայ Ջերմանն :

Ս ԱՍՆ այն երկու Ջերմերոյն՝ զոր Հինգօրեայ և վեցօրեայ անուանեն, մէկն ունի զնոսայն յամէն Հինգօր, և մէկայլն զնոսայն յամէն 'ի վեց օր . վասն այդ պատճառանացդ անուանեցին այդ անուամբդ : Այլ իւրեանց պատճառն և ընծայիլն հաստ և պինդ սատայէ լինի , զի որչափ նիւթնին խառնուածքն հաստ լինի և պինդ , մանսւանդ երբ չաքսն սակաւ լինի 'ի մարմինն , նա իւր նոսայն այլ յուշ գայ . վասն այնոր եղաւ՝ որ իրենց նոսայն այլ յուշ գայ , զի այլ հաստ է իւրեանց նիւթն , քան զչորեքօրեայ Ջերմանն :

Վասն ստածման և բժշկուէ հինգօրեայ և վեցօրեայ ջերմանն :

ՊԱՏԵՃ է ստածել զայս ջերմերս բնական և յիստակ սաւտային ջերմանն բժշկուէն , զոր 'ի յառաջ գլխեղերն , զի չորեքօրեայն՝ որ է տետուատեսն , այլ շուտ արձակի . իսկ այս ջերմն այլ յուշ , զի իւրեանց նիւթն հաստ լինին և այլ պինդ : Ապա յառաջ պարկեշտացո զնիւթն , և յիստակէ զմարմինն ըստ ջերմանն տաքութեն և ըստ հովութեն , և զհիւանդին զօրութն և զկերակուրն պարկեշտ արա , և 'ի խառն կերակրոյ պատրաստեցո . և վստահացիր աւելի 'ի սաւտակ սրբնձպինն , զոր տակերով զուգեն . և սուր վարդմարապայ , և մազտաքէ , և ըռագլիանի ջուր , և զաֆեթի զփտի կուրս , և զոր ինչ նման են սոցա . և վերաբերութի սուր այրնել սրբնձպինով , և բողկով , և սամթի ջրով , և աղով , և զոր ինչ նման են սոցա :

Ահա ի՞նչն իստակ ասէ , եթէ երբ այս ջերմն խիստ գողացնէ , և 'ի հետն սակաւ մի տաքութի լինի , և 'ի վճարն 'ի նոսրային 'ի մարմինն տաքութիւն երեւայ , սուր զգեղերն՝ որ զգոզն յորդորեն , զերդ զափտին կուրսն , և զպզուրի սրբնձպինն , և զոր ինչ նման են սոցա , որ հիւանդութե նիւթն ընդ գոզն իջանէ . և զկերակուրն պակաս սուր . և սակաւ մին քրտընցընելն օգտէ . և պատրաստեցո 'ի յամ իրաց՝ որ պալզամն այրնեն և սաւտայ , որ ջերմն յերկար չքաշէ . և կերակուր հաւու ձագ սուր՝ պարկեշտ համեմտով : Ապա թէ հիւանդին ուժն տկար լինի , զաւելն միս սուր կամ ուլու միս խորոված և տապկած , կամ մուտանջանայ , օգտէ :

Ահա մատի Օ աքարիայն ասէ , եթէ պատճառն այս ջերմերոյս 'ի սաւտային 'ի հաստ խառնուածոցն լինի , որ 'ի մարմինն հաւաքի . և նիւթն այս ջերմերոյս քան զչորեքօրեայ ջերմանն այլ հաստ լինի . վասն այդ պատճառանացդ գայ իւր նոսրայն այլ յուշ քան

զորքերէայ ջերմանն : Իսկ զոր հինգօրեայ կոչեն իւր նշանն այս է՝ որ չորս օր թողու և ՚ի հինգերորդ օրն դայ իւր նսպայն : Եւ մէկայն՝ որ վեցօրեայ կոչեն , իւր նշանն այն է՝ որ հինգ օր թողու , և ՚ի վեցերորդ օրն դայ նսպայն :

Իսկ ստածումն այս երկու ջերմերոյս զերդ զտետուատէոս ջերմանն լինի , որ է չորքօրեան . և այլ զօրաւոր պիտի ստածումն . զի տետուատէոս ջերմն այլ շուտ արձակի քան զայս ջերմերս , զի սոքա այլ յերկար քաշեն վասն նիւթին հաստութեն , որ գլուխք են այս հիւանդութես : Իսկ կարգն և չաքսն այս ջերմերոյս և վճարն չէ յերևան . և վասն այտոր պարտ է՝ որ ՚ի դեղերայքն մէն չլստահան մարդիկ , այլ ուզեն իրուիք՝ որ խասիաթով օգտեն , և ՚ի բան տանին . օգտակար է եթէ անձ կամի : Եւ մենովտ այս ջերմերոյս ստածումն այն է՝ որ յառաջ զգլուխքն զհիւանդութե ՚ի մարմնոյն սրբէ՝ ըստ տաքուեն , և ըստ հովութեն , և ըստ հիւանդին զօրութեանն . և զիւր ջանքն աւելի ՚ի սատակ սրբնձպինն այնէ , կամ ՚ի հնդանօք սրբնձպինն , մեղրով վարդմարապայ , և մաղտաքէ , և բալիանի ջուր , և զաիթի կուրսն , և զոր ինչ նման են սոցա՝ ՚ի բանի պահէ . օգտակար է եթէ անձ կամի :

Եւ ճրիթեսիոսն ասէ , եթէ այս ջերմն խիստ դողացնէ , և ՚ի հետ իւր տաքութեն նշան չլինի , և ՚ի վճար ջերմանն տաքութի երևնայ ՚ի մարմինն : Եւ ստածումն այն դեղերն են՝ որ զգոզն յորդորեն , զերդ զալտին կուրսն , որ է զաֆէթին զուրսն , և սրբնձպինն հնդանօք , և այլ զոր ինչ նման են սոցա . և կերակուր պակաս կերակրին . և սակաւ մի բրանին . և յամենայն իրաց՝ որ սաւտայ և պաղամ ընծայեն՝ պատրաստ կենայ , որ զայս ցաւս յերկար չիքաշէ : և գոզին յորդորին իջուցանեն զհիւանդարար նիւթն , և կերակուր հաւձագ տուր՝ տաք և պարկեշտ համեմտով եփած : Եւ պաթէ հիւանդին զօրութին տկար լինի , գառան միս տուր , կամ ուրոյ խորովեալ , և կամ մուրթանձանէ . օգտէ եթէ անձ կամի :

Պատուութի նախադիտութի վասն մետասանօրեայ ջերմանն . և վասն
մետասանօրեայ ջերմանն ստածումն և բժշկութի :

ԽՄԿ այս ջերմն յամ մետասան օր ապա բերէ զիւր
նոսպայն . և իւր պատճառն սաւտային նիւթին հաս-
տուութին լինի , որ քան զչաքսն աւելի հաստ լինի և
պինդ . զի քանի նիւթն հաստ լինի՝ նա իւր նոսպայն
յուշ գայ : Իսկ քան զամ ջերմերոյն այս ջերմանն
նիւթն այլ հաստ լինի և այլ պինդ . վասն այնոր յեր-
կար քաշէ , և իւր նոսպայն այլ յուշ գայ : Իսկ երբ
ջերմն ուժով լինի , նա իւր նիւթն շատ լինի ՚ի մար-
մինն . և երբ ջերմն վատուժ լինի , նա իւր նիւթն սա-
կաւ լինի ՚ի մարմինն :

ԼՂԸ բժշկապետն Բսլուճարէհն ասէ , եթէ ամ
բժշկական վարդապետացն ուրդեցաւ , որ վասն ջեր-
մերոյն կարգին չաքսն չերեացաւ . և իւր պատճառն
այն է՝ որ ամ ամենակալն զջերմերն պատճառ արար
վասն մահուան մարդկան . զի շատն այն է ՚ի մարդ-
կանէ՝ որ ՚ի ջերմերոյն մեռանին : Ասան այտոր է՝ որ
ջերման կարգին չաքսն առ բազում դասս մարդկան
ծածկած է . այլ իմաստասիրական վարդապետքն ա-
մէն մէկ գիրք մի արարին , և քննեցին , և պատմեցին
վասն ջերմերոյն վարդապետութի , և ստածումն ըստ
իւրեանց իմաստութեն :

Վասն ստածմանն և բժշկութեն մետասանօրեսց ջերմանն :

ՊԱՏԵՆ է 'ի հիւանդութե յառաջքն որ զբնուին կակղցնես , և տաս աֆթիմօնն ջրով եփած , կամ պանդր ջրով եփած . և զայդ տուր հետ մի քանի : Մպա թէ ջերմն հին լինի , և իւր դողալն և ցրտանալն պակաս լինի , տուր զդեղերն՝ որ քրտինք բերեն , զերդ զպղպեղով ճուարիչն , և անկժատի ճուարիչն , և զոր ինչ նման են սոցա : Մյլ ան բաբունիճ , և թուրք եղևին , որ է բարձուենեկ , և ջրով եփէ ազէկ . և զայն ջուրն յերկու տաշտ ած . զմէկն առջև հիւանդին դիր , և զմէկայն յետեն . և զհիւանդն ծածկէ և զջուրն , որ 'ի ջրին շոգւոյն և 'ի տաբուէն մարմինն շոգանայ շոյտ և քրտնի . և հետ այնոր յամ երկու օր 'ի բաղնիս մտո . այլ 'ի նոպային օրն թող զբաղնիսն , զի ահակէ :

Մյլ բժշկապետն Սահակ ասէ , եթէ հետ այս ջերմանս դողալն չլինի , և ջերմն խիստ լինի , 'ի բասիլիկէն երակ առ , կամ 'ի սափն : Մպա թէ հետ այս ջերմանս 'ի մարմինն տաքութիւն լինի , և 'ի նոպային օրն բերանն փրփուր դայ , տուր զանգժատի մաճունն : Մպա թէ այդ նշաննիդ չլինի՝ զոր ասացաք , և այս ջերմն 'ի տաք հիւանդութեն 'ի վերջքն լինի ընծայել , իւր թսպիրն այն է՝ որ 'ի յար զբնութիւն լուծանես դեղերովն , որ զսաւտայն յիստակէն 'ի մարմնոյն . և պատրաստեցո 'ի յամ ցեղ կերակրէ՝ որ սաւտայ ընծայեն :

Սահմատի Օպքարիայն ասէ , եթէ ջերմերոյն կարգին չաքսն յերեան չեն . շնան այտոր պիտի՝ որ մարդիկ չլստահնան 'ի դեղերն միայն , այլ պատեհ է՝ որ յուզեն և պէտ այրնեն զիրուին , որ խասիաթով օգտեն , այն օրինակաւն՝ որ 'ի չորեքօրեայ ջերմանն 'ի ստածումն 'ի վերջքն յիշեցաք . օգտակար է թէ անձ կամի : Սասիթթ զիւրական և զաւանձին գործն է 'ի ասել , զոր անուանեն յատուկ :

Մյուս ճէրիճն ասէ՝ ՚ի նոյն պատճառդ, և ՚ի նոյն նշանդ. կարգով օգտեն, օգնութիւնն այ :

Գ Լ ՈՒ Խ Խ Զ.

Պատուութի նախագիտութե վասն չորից ժամանակացն, որով յառաջագէտ լինի բժիշկն զմահուն և զկենացն յամ ցեղ հիւանդութիւնք :

Օ՛յ ամ ցեղ հիւանդութի՛ն՝ թէ սուր լինի, թէ յերկարօրեայ, չորս ժամանակս ունին, և չորս սահմանս : Իսկ պարտ է բժշկին անճարակ՝ որ գիտենայ չորս ժամանակսն ՚ի յամ ցեղ հիւանդութիւն, զի իւրովն լինի յառաջագիտութի կենացն և մահուն : Նոյնպէսն և իւրովն գիտենայ զհիւանդութիւնն՝ որ սուր լինի, և զայն՝ որ յերկարօրեայ. և զնիւթին զէփիւն, և զէփեւն, որ է զլուխքն և նիւթն հիւանդութեան :

Իւրդ առաջին ժամանակն այն է՝ որ սկիզբն լինի հիւանդութե և առաջք. և իւր սահմանն այն է՝ որ հիւանդութե ահոկն ՚ի բնութե ՚ի գործն հասանի. և բնութեն դեռ լինի սկսել զհիւանդութեն զգլուխքն ՚ի յէփեւ :

Իւր ասէ Մասրճուայն բժշկապետն, եթէ առաջին ժամանակն ընդ երեք բաժանի : Եւ իւր առաջին բաժինն այն է, որ դեռ նշան և պատահումն չլինի երեքեւ առ հիւանդն, և հիւանդն չգգայ և չիմանայ ոչ ինչ իրք զկատարէն : Եւ երկրորդ բաժինն մինչև յերեք օրն լինի. և այս բաժինս անտիճելով և կողմելով չգայ ըզորդ. զի դեռ հիւանդութիւն զինքն ՚ի լման չլինի ցցուցել : Իսկ երրորդ բաժինն այն է, որ հիւանդն իւր մարմինն զգայ և իմանայ՝ որ փոխեցաւ ՚ի յայլ իրք : Մյա անուանեցին առաջին ժամանակս՝ սկիզբն և առաջքն հիւանդութեն. զի իւր գործոյն առին և իւր զանունն :

Իսկ երկրորդ ժամանակ հիւանդութենն այն է՝ որ

Տիւանդուծիւնն սկսանի յաւելնալն : Ալ իւր սահմանն այն է, որ Տիւանդուծին Տեառնն զօրանայ և աճէ, և բնուծեանն զօրուծին Տեառնն վատուծի և պակասի . և ուզէ՝ որ եփէ զՏիւանդուծին և արձաւէ, բայց տկարանայ և ձանձրանայ, և չիկարէ ՚ի լման եփել, զի Տեառնն աճի Տիւանդուծիւնն : Այլ իւր սկիզբնէն ՚ի վեր բնուծին առաջք այրնէ՝ եփել զՏիւանդուծին, բայց Տիւանդուծին Տեառնն զօրանայ և աճէ, և Տիւանդին ուժն Տեառնն պակասի . մինչև զայ երրորդ ժամանակն, որ կատարի ՚ի լման : Ապա անուանեցին զայս ժամանակս ՚ի յաւելն . զի իւր գործոյն առին և իւր զանունն :

Իսկ երրորդ ժամանակն Տիւանդուծին այն է, որ Տիւանդուծիւնն միացեալ դադարի, և այլ չաճէ, և նշաննին ՚ի յերևան գան, որ բնուծին Տիւանդուծին յաղթեալ լինի, կամ Տիւանդուծին բնուծին : Իսկ յայս ՚ի ժամանակս ՚ի լման եփի Տիւանդուծին, զի դադարի միացեղ՝ և այլ չաւելնայ . և ՚ի հոս ցուցանէ բնուծին՝ զոր ինչ լինել կամի : Ապա անուանեցին զայս ժամանակս ՚ի լման և կատարելուծե՛ ժամանակ . զի իւր գործոյն առին և զիւր զանունն :

Իսկ չորրորդ ժամանակ Տիւանդուծե՛ այն է, որ Տիւանդուծին ՚ի պակասիլ առնու . զի բնուծին Տեառնն եփէ և հալէ, և սակաւ սակաւ արձակէ ՚ի մարմննոյն : Ալ իւր սահմանն այն է, որ Տիւանդուծիւնն Տեառնն պակասի, և Տիւանդին մարմինն Տեառնն թեւ թեւուծին և դուրուծի լինի : Ալ սկսանի այս ժամանակս երբ կատարի Տիւանդուծին, և երթայ մինչև ՚ի վճարն . որ բնուծին Տիւանդուծին յաղթէ ՚ի լման, և Տիւանդն ՚ի Տիւանդուծին բարով ՚ի դուրս գայ : Ապա անուանեցին զայս ժամանակս ՚ի պակասն . զի իւր գործոյն առին և զիւր զանունն :

Ալ այլ պարտ է գիտենալ, որ իւրեանցն չարքն ըստ Տիւանդուծին զօրուծին լինի, և ըստ նոպային որպիսուծին յառաջմէ մինչև ՚ի վճարն : Իսկ բժշկին պարտ է քննել և իմանալ զՏիւանդուծեցն զչորս ժամանակսն . զի անձարակ բժշկին կարիք ունի նոցա գիտուծին վասն երկու պատճառանացն . մէկն՝ որ յառաջագէտ լինի զկենացն և զմահուանն, զերբ որ այլ

'ի յառաջդ ասացար . և մէկայն՝ որ գիտենայ զսուրն
 և զերկարօրեայ հիւանդութիւնն : Օ ի հիւանդն աւելի
 'ի կատարեալ ժամանակն մեռանի . զի երրորդ և կա
 տարեալ ժամանակն զօրաւոր է քան զայլ երեք ժա
 մանակսն : Այլ այլ լինի որ հիւանդն 'ի յաւելնալոյ
 և 'ի յերկրորդ ժամանակն մեռանի . բայց 'ի սակա
 սելոյ և 'ի չորրորդ ժամանակն մեռանի հիւանդն .

զատել՝ թէ այլ նոր հիւանդութիւն զայ յերեւան . և
 կամ իւր թոյտիւն իրք մի թոյլ և զալատ լինի . և
 այն զալատն կամ հիւանդէն լինի , և կամ 'ի բժշ
 կէն , և կամ 'ի հիւանդին 'ի ծառայեալիսնացն :
 Ասկ զալատն որ 'ի հիւանդէն լինի այն է , որ զսեր
 'ի բժշկէն , այլ զիւր կամմն այրնէ՝ կերակրելով և
 բմակելով , և այլ նմ այրնելօք հակառակ զայ բժշ
 կին , նա նոր նիւթն ընծայէ , և նոր հիւանդութիւն
 կրկնէ 'ի վերայ հիւանդին : Ասկ զալատն որ 'ի բժշ
 կէն լինի՝ այն է , որ 'ի բժշկէն և 'ի ստածէն թոյլ
 և զալատ թոյտիւն լինի , զերդ ահոկոյ և փնասակար
 իրք լինի տվել հիւանդին . նոյնպէսն զհիւանդութիւն
 նորէ և կրկնէ 'ի վերայ հիւանդին : Այլ կամ իրք ա
 սեն՝ որ հիւանդին դժար թուի , կամ 'ի սիրտ հա
 նեն , կամ վախոցնէն զհիւանդն , կամ հանց մարդ
 մտէ 'ի վերայ՝ զոր ատէ հիւանդն : Այս նմ սատ
 ճառնիս և իւրեանց նմանիքն զհիւանդութիւն կրկ
 նէն և նորէն 'ի վերայ հիւանդին : Յորժամ հիւան
 դութիւնն կրկնէ և նորէ , շատք մեռանիսն 'ի հիւան
 դաց . մանաւանդ երբ հիւանդութիւն դժար լինի և
 ծանր , և հիւանդին զօրութիւն տկար լինի և վատուժ :

Այս թէ հիւանդութիւն թեթեւ լինի և հեշտ , և
 հիւանդին ուժն զօրաւոր , նա իւր ողջութիւն և բա
 րին 'ի հիւանդութեն 'ի կատարեալ և 'ի երրորդ ժա
 մանակն լինի : Այս թէ հիւանդին զօրութիւն տկար
 լինի և վատուժ , սատեհ է բժշկին զայն կերակուրն
 տայ՝ զոր ուժ ուն հիւանդին . զի ուժովն կարէ զհի
 ւանդութիւն 'ի ծար տանել : Այս թէ հիւանդութիւն
 մահաբեր լինի , նա բժիշկն յառաջ քան զկատարե
 լութե ժամանակն գիտաց այրնէ և ասէ զմահունն :
 Այսպէսն է թէ հիւանդին զօրութիւն վատուժ լինի
 և տկար , և հիւանդութիւն զօրաւոր և ուժով , նա

բժիշկն յառաջ քան զկատարելութե՛ ժամանակն աւսէ զմահո՛ւն՝ ըստ հիւանդութե՛ն և ըստ ուժոյն որ պիտու՛թեանն ։

Այլ հիւանդին 'ի հիւանդութե՛ն 'ի թպտիրն այսպէս պիտի որ լինի ։ Յորժամ հիւանդութի՛ն երրորդ ժամանակն և կատարեալ սահմանն հասանի , պարտ է հիւանդին պարկեշտ կերակուր տալ . զի թէ կերակուրն հաստ լինի , նա բնութի՛ն յայն հաստ կերակրոյն յեփե՛ն զբաղի , և հիւանդութե՛ կեփելոյն խափանի և 'ի զատ կենայ ։ Այս թէ գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութի՛ն յերկար կամի քաշել , պատե՛հ է որ զկերակուրն հաստ տայ , որ հիւանդին ուժն չգլորի և կորնչի . զի զհիւանդութի՛ն ուժոյն կարեն մինչև 'ի կատարելութե՛ն սահմանն և 'ի վճարն 'ի ծարս տանել ։

Այլ ասէ Վաղիրանոս վասն երեք ժամանակացն , որ են յաւելնայն , և 'ի լման կատարին , և 'ի պակասիլ հիւանդութեանն , եթէ զայս երեք ժամանակս ցուցանեն երեք իրք . մէկն՝ հիւանդութեան բնութիւնն . և երկրորդ՝ պատահմունքն , որ զկնի հիւանդութե՛ն լինին . և երրորդն՝ պատահմունքն նիւթին , որ զհիւանդութի՛ն արար՝ եփելն և չեփին լինի , որ է նիւթն ։ Ասկ հիւանդութե՛ն բնութի՛ն այն է , որ բժիշկն տեսանէ յայն իրուին , որ հիւանդութե՛ն ժողովելն 'ի նոցանէ լինի . և այն իրուին՝ պատահմունքն առանձինն են բնութե՛ն , որ է իւրական , զոր խասիւթ ասեն , զերդ 'ի ջերմերն՝ հազն , և շնչոյն նեղնայն ։ Այլ երբ տեսանէ բժիշկն՝ որ այս պատահմունքս 'ի հիւանդութե՛ն սկիզբն են , և չեն 'ի պակասել և ոչ 'ի յաւելնայն , ապա գիտենայ՝ որ հիւանդութի՛ն դեռ 'ի յառաջին ժամանակն է և 'ի սկիզբն ։

Այս թէ տեսանէ բժիշկն՝ որ հիւանդութի՛ն հետեն յաւելնայ , 'ի հիւանդին մարմինն ծանրութիւն անկանի , և հիւանդին զօրութի՛ն հետէն պակասի , գիտենայ որ հիւանդութի՛ն 'ի յաւելնայոյ , և 'ի յերկրորդ ժամանակն հասաւ ։ Այս թէ տեսանէ բժիշկն , որ պատահմունքն իւրեանց զօրութի՛ն 'ի լման կատարի , և միացեղ դադարի , գիտենայ որ հիւանդութի՛ն 'ի լման և 'ի կատարելութե՛ սահմանն և 'ի յերրորդ ժամանակն հասաւ ։ Այս թէ 'ի յայն որպիսութե՛ն

զինչ որ լինի՝ ՚ի պակասիլն առնու, և հիւանդն յիւր մարմինն հետէն թեթեու թի և դուրու թի իմանայ, գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւն ՚ի չորրորդ և ՚ի պակասելոյ ժամանակն հասաւ, և ՚ի պակասելն էառ :

Իսկ այն պատահմունքն՝ որ զինի հիւանդութեցն լինին, զերդ որ ոմանց ՚ի ջերմերն գլխացաւութիւն հանդիպի, և ոմանց խելքն աւերի, և ոմանց տքնուի հանդիպի, և ոմանց ՚ի լեզուն սեու թի անկանի, և այլ զոր ինչ նման են սոցա . իսկ յորժամ տեսանէ բժիշկն՝ որ այս պատահմունքս իւրեանց զօրութիւնն յաւելնան, ապա գիտենայ՝ որ հիւանդութիւն յաւելնալոյ և ՚ի յերկրորդ ժամանակն լինի : Իսկ յորժամ տեսանէ՝ որ այս պատահմունքս նմ իւրեանց զօրութիւն ՚ի լման հասանին, միացեղ դադարեն, և այլ չաւելնան, ապա գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւնն ՚ի լման և ՚ի կատարելութե ժամանակն հասաւ, որ է երրորդն : Իսկ յորժամ տեսանէ բժիշկն՝ որ այս պատահմունքս ՚ի պակասելն առնուն, և հիւանդութիւնն դէմն ՚ի յաղէկն դնէ, ապա գիտենայ որ հիւանդութիւնն ՚ի պակասելոյ և ՚ի չորրորդ ժամանակն հասաւ, և ՚ի պակասելն էառ :

Ապա այն նշաննին՝ որ հիւանդութեն՝ եփելոյն և չեփելոյն լինի, այս են : Յորժամ տեսանէ բժիշկն ՚ի կարուրայն, կամ ՚ի ձեռնալուայն, կամ ՚ի պալլամն՝ որ ՚ի կրծոցն հազալով գայ, որ եփելոյն նշաննին չունին և չերևնան բնով, ապա գիտենայ բժիշկն՝ որ դեռ հիւանդութեն սկիզբն է և յառաջին ժամանակն : Իսկ յորժամ յեփելոյ նշաննոյն իրք մի սահաւ երևնայ, գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւնն յերկրորդ և յաւելնալոյն ժամանակն հասաւ : Ապա թէ եփելոյն նշաննին աղէկ և ՚ի լման երևնան, գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւնն ՚ի յերրորդ և ՚ի կատարել ժամանակն հասաւ, և ՚ի պակասիլն կամի սկսանիլ : Իսկ իւր պակասելոյն նշաննին այն է՝ որ հիւանդն յիւր մարմինն թեթեու թի իմանայ. ապա գիտենայ բժիշկն՝ որ հիւանդութիւնն ՚ի չորրորդ ժամանակն հասաւ, որ է ՚ի պակասիլ հիւանդութեն :

1. Եփելնակին նշաննն ՚ի նոր հիւանդութեն :

✕ Մյա թէ հիւանդութիւն 'ի նոպայով ջերմերոյն լինի, պարտ է բժշկին՝ որ զայն նշաննին, և զպատահմանքդ՝ զոր այլ 'ի յառաջդ ասացաք, 'ի նոպային ժամանակն յուզէ և տեսանէ: Աոյնպէս և զյաւելչնալոյն զչափսն, և զեփեղոյն. նոյնպէս և զյերկարութիւն ջերմանն, և զկարճութի, և զթեթեութի հիւանդութիւն հիւանդին, և զժանրութի. զայս զամենեւեան տեսանէ բժիշկն ուրիշ ուրիշ, և 'ի վերայ հասանէ գիտութիւն: Յորժամ տեսանէ զջերմն, որ իւր նոպայն այլ 'ի յառաջ և այլ շուտ գայ քան զանցեալ նոպայն, գիտենայ որ ջերմն 'ի յերկրորդ ժամանակն հասաւ: Մյա թէ տեսանէ՝ որ ջերմանն նոպայն այլ 'ի յետ և այլ յուշ գայ քան զանցեալ նոպայն, գիտենայ որ ջերմն 'ի յետին չորրորդ ժամանակն հասաւ, որ է 'ի պակասիւն: Մյա թէ տեսանէ բժիշկին՝ որ ջերմանն նոպայն օր մի քանի միացեղ դադարի, որ ոչ այլ 'ի յետ գայ և ոչ 'ի յառաջ՝ քան զանցեալ նոպայն, ոչ այլ աւելի և ոչ պակաս քաշէ, գիտենայ որ ջերմն 'ի կատարելութե և յերրորդ ժամանակն հասաւ: Մյա թէ տեսանէ՝ որ հիւանդին մարմինն թեթեութի և դուրութի և հանգիստ յաւելնայ, գիտենայ որ ջերմն 'ի չորրորդ ժամանակն հասաւ և 'ի յետին սահմանն:

Այլ այլ տեսանէ զջերմանն նոպայն, եթէ յերկար քաշէ քան զանցեալ նոպայն, գիտենայ բժիշկին՝ որ ջերմն յաւելնալոյ և 'ի յերկրորդ ժամանակն հասաւ: Մյա թէ ջերմանն նոպայն այլ կարճ քաշէ քան զանցեալ նոպայն, գիտենայ որ ջերմն 'ի պակասելոյ և 'ի չորրորդ ժամանակն հասաւ: Մյա թէ տեսանէ զջերմանն ժամանակն՝ որ անցաւ, որ սակաւ լինի, և 'ի հիւանդին մարմինն չլինի թեթեութի, գիտենայ զջերմն՝ որ 'ի յերկրորդ ժամանակն է և 'ի յաւելչն: Մյա թէ տեսանէ՝ որ նոպային ժամանակն, և այն ժամանակն՝ որ անցանի նոպայն, և հաւասար լինին, և հիւանդին մարմինն տակաւ թեթեութի և հանգիստ լինի, գիտենայ որ ջերմն 'ի յերրորդ և 'ի կատարեալ ժամանակն հասաւ:

Այլ այլ զայս գիտենալ պարտ է՝ որ ժամանակացն չափսն ըստ հիւանդութե յերկարութիւն և ըստ կար

Ճուրթէն հետեւին : Իսկ 'ի սուր հիւանդութիւնս՝ չորս
 ժամանակսն կարճ լինին . զի սուր հիւանդութեանն
 նիւթն , որ է խլան , պարկեշտ լինի , նա տաքութիւն
 զօրաւոր լինի . վասն այդ պատճառանացդ շուտ եփի
 նիւթն , և շուտ արձակի հիւանդութիւն : Ապա այն
 հիւանդութիւն՝ որ յերկարօրեայ լինին , ըստ նմին և
 նոցա չորս ժամանակսն յերկար քաշէն . զի յերկարօ-
 րեայ հիւանդութեցն նիւթն հաստ լինի , և տաքու-
 թիւնն վատուժ . վասն այդ պատճառանացդ յուշ
 եփի , և յերկար քաշէ : Աոյնպէս և վասն այդ պատ-
 ճառանացդ լինի՝ որ հիւանդութիւնն 'ի յամարան ա-
 ւուրքն շուտ արձակին , և չքաշէն յերկար . զի օդոյն
 տաքութիւնն բնութէն օգնական լինի , եփէ և պար-
 կեշտոցնէ զնիւթն զայն՝ որ զտաքութիւն արար : Իսկ
 սուր հիւանդութիւնն երբ ձմեռան աւուրքն ուրդին ,
 յերկար քաշէն , և չարձակի շուտ . զի օդոյն հովութիւնն
 զտաքութէն գլուխքն հով պահէ . վասն այդ պատ-
 ճառանացդ իւր եփելն յերկար քաշէ , և հիւանդու-
 թիւնն յուշ արձակի : Այլ վկայէ այսոր չորեքօրեայ
 ջերմն , որ է տետաւտոնն , որ 'ի յամռան եղանակն՝
 և 'ի տաք աւուրքն իւր նոպային ժամանակն կարճ լի-
 նի . իսկ 'ի յաշնան եղանակն՝ և 'ի ձմեռան , և 'ի
 հով աւուրքն , իւր նոպային ժամանակն այլ յերկար
 քաշէ :

Այլ ասէ Վաղլանոս , եթէ նշաննին՝ որ ցուցա-
 նեն զսուր հիւանդութիւնն և զերկարօրեայ , երկու-
 իրք են . մէկն այն է՝ որ բժիշկն յառաջագէտ լինի
 զայն իրուին՝ որ հիւանդութիւնն և ողջութիւնն իւրոջն
 լինի . և մէկայլն այն է , որ գիտենայ զհիւանդին զկե-
 րակրոյն գլխին : Իսկ այն իրուին և պատճառն՝ որ
 ողջութիւնն իւրոջն լինի՝ 'ի սուր հիւանդութիւնքն
 բուրհանն է . իսկ 'ի յայն հիւանդութիւնն՝ որ յեր-
 կարօրեայ լինի , իւր ողջութե պատճառն եփիլն է
 խլանն , և արձակիլն : Ապա պարտ է բժիշկն յառա-
 ջագէտ լինի և ասէ 'ի սուր հիւանդութիւնքն զկե-
 նացն , յորժամ բուրհանն աղէկ լինի . նոյնպէս և
 զմահուն ասէ , յորժամ բուրհանն գեշ լինի : Ապա
 'ի յայն հիւանդութիւնն՝ որ յերկարօրեայ են , ասէ
 զհիւանդին զերժանիլն և զապրիլն , յորժամ եփի

Տիւանդուծիւնն , և արձակիլ առնու : Նոյնպէս և զմահուն իմաց այրնէ , յորժամ չեփի Տիւանդուծին և չարձակի , մանաւանդ երբ Տիւանդին ուժն պահասի :

Ապա այն պատճառն որ Տիւանդին կերակրոյն չաքան լինի՝ այս է , որ սուր Տիւանդուծին շուտ հասանի յերրորդ ժամանակն և ՚ի կատարելութե սահմանն . յայնժամ Տիւանդին բնութին կարիք ունի ՚ի պարկեշտ կերակուր , որ ուժ առնու և զՏիւանդուծին եփէ և արձակէ : Ապա թէ կերակուրն հաստ լինի , նա բնութիւնն զբաղի ՚ի հաստ կերակրոյն եփին , և խափանի ՚ի Տիւանդուծին ՚ի յեփելոյն դադարէ և ՚ի զատ մնայ : Ապա այն Տիւանդուծիքն՝ որ յերկար օրեայ լինին , կարիք ունի Տիւանդին բնութին ՚ի հաստ կերակուրն , որ ՚ի յուժոյն չանկանի և տկարանայ . զի հաստ կերակուրն աւելի ուժ տայ քան զպարկեշտ կերակուրն . և վասն յերկարօրեայ Տիւանդուծին և յերկար քաշելոյն , կարիք ունի Տիւանդն ուժ առնուլն . զի ուժոյն կարէ զՏիւանդուծիւնն ՚ի զուլս տանել՝ մինչև ՚ի կատարելութե ժամանակն և ՚ի սահմանն : Ապա երբ այդ Տիւանդուծիդ ՚ի կատարեալ ժամանակն և ՚ի սահմանն հասանի , պարտ է որ բլժիչն զկերակուրն պարկեշտ այրնէ , որ բնութիւնն զՏիւանդուծին շուտ եփէ , և արձակի ՚ի մարմնոյն :

Այլ պարտ է դիտենալ՝ որ սուր Տիւանդուծիքն այլ և այլ աստիճանք ունին . կան որ խիստ ՚ի լման սուր լինին , և իւրեանց բուրհանն յերրորդ և ՚ի չորրորդ օրն լինին . և այլ կան որ բուրհանն յեւթն օրն լինի . և այլ կայ որ յեւթնևտասն օրն լինի . և այլ կայ որ ՚ի քսանևմի օրն լինի : Ապա հոտ քսան աւուրն տկարանայ բնութիւնն , և չկարէ յամէն երեք օր ու կէս բուրհան այրնել , այլ յամէն երեք օր ու կէս յիմաց այրնէ . զի ՚ի քսան օրէն ՚ի վեր յամէն եւթն օր լինի բուրհանն մինչև ՚ի քառասուն օրն : Այլ ամ Տիւանդուծի՝ որ ընդ քառասուն օրն անցանի , չանուանեն զայն սուր Տիւանդուծիւնք , այլ յերկարօրեայ անուանեն . և ամ Տիւանդուծի՝ որ յերկար օրեայ լինին , նոյնպէս և զիւր կատարելութե սահմանն յերկար աւուրս քարշէ : Ապա այն յեղ Տիւան-

դուժեցն արձակիլն և ողջանալն բուրհանով չլինի, այլ եփելով լինի. զի հիւանդարար խղան եփի, և սակաւ սակաւ արձակի 'ի մարմնոյն:

Ապա թէ այն ցեղ հիւանդութիւնն՝ որ յերկարօրեայ լինին, չեփին և չարձակին, և հիւանդին զօրութիւն պակասի, այն մահու նշան է, և զմահն ցուցանէ: Ապա զայն նշաննին՝ որ ցուցանեն զսուր հիւանդութիւնն և զերկարօրեայ, կարէ գիտենալ բժիշկին 'ի հիւանդութե 'ի ցեղէն, և 'ի հիւանդին շարժելոյն, և 'ի մաճասին երակէն, և 'ի կարուրայէն, և 'ի հիւանդին մարմնոյն և 'ի կերպէն. զայս զամենէս կարէ ճանաչել բժիշկին և իմանալ զսուր հիւանդութիւնն և զերկարօրեայ: Իսկ գիտենալն 'ի հիւանդութեանցն 'ի ցեղէն այն է՝ որ գիտենայ զսուր և զայրեցող ջերմերն, զերդ զյիստակ օր ընդ մէջ ջերմն, որ է տախտէոսն. և զայլ ան՝ այրեցող ջերմերն, որ 'ի մաղձին և յարեանն բորբոսելոյն լինի: Աոյնպէս և այտոցին՝ որ ցնեւրքէ մարմնոյն լինին, զերդ սարսամն, և կողացաւութիւն, և հեքն, որ պատճառնին 'ի թորէն լինի, որ է ջղերոյն յիրար դալն, և թաշանիւն, և սքթայն, և ան՝ աւուր ջերմն՝ որ 'ի պաղամէն լինի, որ է ափսոսելոսն, և այն ջերմն՝ որ իմիտախտէոս ասեն. զայս զան՝ և զիւրեանց նմանիւն՝ սուր անուանեն. թէպէտ և կայ 'ի նոցանէ՝ որ 'ի պաղղամէ և 'ի սաւտայէ լինին: Իսկ բժշկապետքն զայս սուր անուանեն, վասն զի իւրեանց արձակիլն բուրհանով լինին. և զայս զան՝ ցեղ հիւանդութիւնն՝ որ բուրհան չունին, յերկարօրեայ անուանեն:

Իսկ գիտենալն 'ի հիւանդին շարժելոյն այն է, յորժամ տեսանեն զհիւանդն՝ որ շուտ շուտ շարժի, և տաքութիւնն ուժով լինի, և ցաւն խիստ լինի, նա այդ ամէնտ ցուցանեն՝ որ հիւանդութիւնն սուր լինի: Ապա թէ այդ ան՝ 'ի հակառակն լինի, որ հիւանդին շարժիլն յոյլ լինի և յուշ, և տաքութիւնն պակաս, և ցաւէն կակուղ լինի և պակաս, և ան՝ նշաննիդ ցուցանեն՝ որ հիւանդութիւնն յերկարօրեայ լինի:

Ապա այն նշաննին՝ զոր մաճասին երակն ցուցանէ, այն է՝ որ մաճասին երակն մեծ լինի և շոյտ, և իւր թթաւն յար լինի և 'ի կից. իսկ այս ան՝ նշաննիս ցու-

ցանկեն՝ որ հիւանդութիւն սուր լինի : Ապա թէ մա-
 ճասին երակն փոքր լինի , և իւր շարժիլն յուշ լինի
 և յոյլ , 'ի յար և 'ի կից լինի , այս ամ նշաննիս ցու-
 ցանկեն՝ որ հիւանդութիւն յերկարորեայ լինի :

Իսկ այն նշաննիւն՝ որ հիւանդին մարմինն և կերպն
 ցուցանէ՝ այն է , որ հիւանդն ընդ յառաջքն նիհա-
 րանայ , և միտքն պակասին , և երեսացն գոյնն փոխի
 'ի կարմիրն կամ 'ի դեղինն . այս ամ նշաննիս ցու-
 ցանկեն՝ որ հիւանդութիւն սուր լինի : Ապա թէ հի-
 ւանդին մարմինն ընդ յառաջքն ճիհարանայ , և իւր
 միտքն չպակասին , և երեսաց գոյնն չփոխի , այս ամ
 նշաննիս ցուցանէն՝ որ հիւանդութիւն յերկարորեայ
 լինի : Ապա թէ այն նշաննիւն՝ որ զսուրն ցուցանէն ,
 և այն՝ որ զերկարորեան , միջավայր ուրդին , և 'ի միջ-
 ջասահմանն լինին , նա ցուցանէն զհիւանդութիւն՝ որ
 ոչ սուր լինի և ոչ յերկարորեայ , այլ միջավայր լի-
 նի , և զմիջասահմանն ունի ընդ սուրն և ընդ յեր-
 կարորեան : Ապա պարտ է բժշկին՝ որ զայս նշաննիս
 զամէնս աղէկ իմանայ , որ չխալտի 'ի հիւանդին 'ի
 ստածումն և 'ի բժշկելն , և զհիւանդն վնասէ , և ինքն
 լինի պատճառ մահուան նորա , որպէս ասացին իմաստ-
 տասէրքն :

Ս ասն էլէէ քանի որ Ժօք Ժարնի Բժէշէն զնիւանդն սրածէ և
 Բժշէէ :

Պարտ է բժշկին , որ զհիւանդն ծառայէ , որ ըզ-
 դէմնն 'ի տանն իրք այրնէ . առաջին դէմնն , որ յուզէ
 զպատճառն ցաւոյն և զհիւանդութենն . և երկրորդն՝
 զպատահմունքն , որ զկնի հիւանդութեցն լինի . եր-
 րորդն՝ զխառնուածք մարմնոյն . չորրորդ՝ զկերպ մարմ-
 նոյն . հինգերորդ՝ զաւուրքն զհիւանդին . վեցերորդն՝
 օդոյն զօրպիսութիւնն և զերկրին . եօթներորդ՝ զեղա-
 նակն 'ի չորից եղանակաց տարւոյն . ութերորդ՝ զաշ-
 խարհն իմանալ՝ ուստի հիւանդն է . իններորդ՝ զսո-
 վորութիւն հիւանդին . տասներորդ՝ զուժն և զօրութիւն
 հիւանդին :

Ն Ո Ւ Ս Խ Ա Յ Ք

ԶԱՆԱԶԱՆ ' ՅԵՂ, ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ ԴԵՂԵՐՈՅՆ

ՆԱՊ այսրիճ՝ որ օգտէ գլխոյն և աչացն և ոսկէրացն, և հանէ զաւելուածքն և զգիճուածէնէն՝ ի գլխոյն և ՚ի յամ մարմնոյն : Ա՛ռ հինգ ազգ հալիլէ, սապու, ըռեանդ, կարմիր վարդ, զարիկոն, թրպուլիէս կէս կէս դրամ. շահմ խանգալ, սակամոնի, աֆթիլ մոն, հնդի աղ, քիթրէ, մուխլաղրախ, անխոն մի մի տանկ. սալասանի փայտ, և պտուղ, ասարօն, սալիխայ, մազտաքէ, դարիսենի, սուամպուլ, զաֆրան, օշինդր, հայ քար, ջնուտ քար, լազուարդ քար, սուրինճան, պուզիտան, հապնիլ կէս կէս դանկ. լոսէ զամէնտ մանտր, և զսակամոնին խոշոր, և շաղէ սաթառճի ջրով, հապ արա :

Կաղիանոսի հասն խիստ աղէկ՝ որ իբրև զառաջինս գործէ : Ա՛ռ սապու, սակամոնի, շահմ խանգալ, հնտի աղ, աֆթիմոն, զարիկոն, սև հալիլէ, մազտաքէ, քիթրէ, մուխլաղրախ, անխոն ոռուպ ոռուպ, լոսէ, և շաղէ հնտիպէի ջրով :

Նապտ հապ, որ կոչի ոսկի, որ հանէ զսաֆրան ՚ի գլխոյն և ՚ի մարմնոյն, և ամանի զգեղնուածին : Ա՛ռ սապու մի դրամ. գեղին հալիլէ կէս դրամ. կարմիր վարդ կէս դրամ. մազտաքէ, և քիթրէ, սակամոնի,

1 Եօրինակին պահասեր մակա կածեսցէ որ լինել հաւարումն սյ գիրս, և այս նուսխայք միահետ լոյ ուրումն յեանագումնի, և ոչ կցեալ էին ընդ յառաջագրեալ յոյժ հմտացելոյ ՚ի բժշկականին, բանն. զորոց դուցէ յերաւի կաս ըստ մասունագրիս ճարտարութի :

դափրան , մուխլազրախ երկու երկու տանկ . լոսէ , և շաղէ հնտիպէի ջրով :

Հապ գլխացաւի , երբ 'ի հովէ լինի , և աւուրք ցաւէ . և աչաց և ականջաց : Ա՛ռ սապու մի դրամ . շահմ խանդալ ուուպ մի . սակամոնի , մոքլազրախ , դարիղոն մի մի տանկ . լոսէ , և շաղէ ըուազիանի ջրով , հապ արա :

Ա՛յլ գլխացաւի , թէ 'ի հովէ լինի , թէ 'ի շողոյ : Ա՛ռ սապու երկու դրամ . օշինդր մի դրամ . մազտաքէ , և կարմիր վարդ կէս կէս դրամ . լոսէ , և շաղէ ըուազիանի ջրով :

Արոյ բնու թին հովէ , և ցաւէ ոսկերքն և գլուխն , ղուրս օգտակար է և գուլած : Ա՛ռ սպիտակ թրպու թլոսած մի դրամ . սուրինձան , և պուզիտան , մանիշակ , դեղին հալիլէ , դարիղոն , աֆթիմոն կէս կէս դրամ . փենատակ , զանձապիլ , անիտոն , խրընդատ , սակամոնի , հասնիլ , խորասանի մի մի տանկ . լոսէ , և շաղէ քարաւուզի ջրով , հապ արա կամ ղուրս :

Սուրինձանին հասն՝ որ օգտէ ոսկրցաւի խիտ աղէկ : Ա՛ռ սուրինձան , պուզիտան , խրընդատ , մուլլազրախ , փենատակ , սև հալիլէ , սապու , թրպու թկէս կէս դրամ . սակամոնի տանկ մի , և արա՝ որպէս զայդ :

Հապ՝ որ հալէ զմեծ և զպինդ փայծաղն : Ա՛ռ սապու և քապրեհոյ տակի կեղև չորցուցած կէս կէս դրամ . սև պղպեղ , ասարոն , զրոււանդ յերկայն , որ է սղընկան տակն , երիաս՝ որ է մրտին տակն , սուււ պուլ տանկ տանկ . ու մուխլ տանկ մին . և տուր պզըր կատունի սրքնձպինով :

Աղբին ղուրսն , որ օգտէ լերդին , և կալուածոյն , և փայծղան , և յայտոցէն՝ որ լինի 'ի ստամոքբերանն , և 'ի լերդն 'ի հին տաքու թէն , 'ի յարծուէցն՝ որ կու չի մնի արծուիք , և յորպէջր հէղն : Ա՛ռ լոք ընտրած ,

և տորուն , և անխոն , քարաւուզի հունդ , օշինդր ,
լէղի նուշ կեղեւած , լէղի խուստ , չոր ռասան , դա-
րխսէնի , ըռեանդ յերկայն , զաւէթի քամուքս , և
կարմիր տակերն , աղա՛ և մաղէ . և շողէ տաք ջրով ,
և արա՛ Կճճի մթխալ մթխալ . առնելոյն չափն
Կճու մի , տաք ջրով :

Ղ աֆէթի դուրսն , որ օգաէ 'ի հին տաքութէն ,
և 'ի յարականէն , 'ի լերդին ցաւոյն , և 'ի կալուա-
ծոցն : Ըն զաֆէթի քամուքս վեց դրամ . կարմիր
վարդ , սուամուլ երկու երկու . ըսթար , թառան-
կոյն վեց դրամ . տապաշիր երեք դրամ . զթառան-
կոյն հալէ տաք ջրով , և զայլ դեղերտ աղա՛ և մաղէ ,
և 'ի ներս արկ և շողէ , և հապեր արա , և 'ի շուքն
չորացո , և ած 'ի քո պէտք :

Աթխայ՝ որ տան ուժով մարդկաց , զի մեծ է և
ուժով : Ըն թառանկոյն տանն դրամ . խիարշամ-
պէի մէջ , թմրհնդի հանած 'ի կտէն տանն տանն
դրամ . սիրակ նուշ հինգ դրամ . զայսոնք դիր 'ի
պտկի մի , և ած 'ի վերայ ջուր՝ որ ծածկի , և դիր որ
թրջի . և առ յունապ քսան հատ . սալորի չիր քսան
հատ . սպտան երեսուն հատ . սպիտակ չամիլ քսան
դրամ . պասպայիճ քերած և ձարձատ այրած ե-
րեք դրամ . աֆթիմոն երկու դրամ . հնդի աղ կէս
դրամ . մանիշակ , և նոնոֆար , վարդ , ըռագիանէ ,
անխոն , հացհամեմի հունդ երկու երկու դրամ . զա
մէսս դիր 'ի լրտիկ մի , և ած 'ի վերայ շալպայ լիտր
մի ջուր , և եփէ ինչուր իրեքէն մէկն մնայ , և առ 'ի
յետ՝ որ յեփչի . աճուէ և քամէ 'ի սուրբ քթեթ , այս
ջրովս աղէկ աճուէ զթրջած դեղերտ , քամէ ընդ ձա-
րէմաղ 'ի վայր . ապա ձգէ 'ի ներք աղցած թրպութ ,
և խարիկոն կէս կէս դրամ . սակամանի , մազտաքէ ,
ըռեանդ սէնի , մուխլազրախ տանկ տանկ , և ձգէ 'ի
ներք շաքար՝ որ քաղցրանայ , և լից 'ի վերայ երկու
դդալ նշի ձէթ , և առ յանուն Յսի Վսի :

Աթխայ փոքր , որ տան վատուժ մարդոյ : Ըն թա-
ռանկոյն , խիարշամպէի մէջ տանն տանն դրամ . և

դիր 'ի թրջոց, առ պասպայիճ՝ ձարձատ այրած տանն
 դրամ. սենեմարի հինգ դրամ. ձարխոտ, և թորթ
 հինգ հինգ դրամ. սպիտակ չամիչ կաթփած տանն
 դրամ. մանիշակ, նոնոֆար, կարմիր վարդ, ըռա-
 զիանէ, հացհամեմի հունդ երկու երկու դրամ. յու-
 նապ հնգետասան հատ. սպտան քսան հատ. սալոր
 չիր քսան հատ. դիր զայսոնք 'ի կճիճ մի, և անձ 'ի
 վերայ երեք կարգ և կթխայ ջուր, եփէ ինչոր մէկն
 մնայ, և ան 'ի վար՝ որ յեփչի. աճուէ և քամէ ընդ
 սուրբ քթթ 'ի վայր, և այդ ջրովդ աճուէ գթրջոցն
 աղէկ, քամէ ընդ ձարէմաղի, լից 'ի վերայ երկու
 նուկի նշի ձէթ, տուր յանուս Վ՛սի :

Ըստ անձ որ դեղ կամենայ առնուլ, պարտ է յայն
 ժամ առնուլ որ չլինի աւելի շող կամ հով, յաշուն
 և 'ի դարուն. յառաջ պատրաստ կենայ. երեք օր խմէ
 մուխլ զայս : Ըստ յունապ, սալորչիր տանն տանն
 հատ. սպիտակ չամիչ տանն դրամ. քերած պասպայ-
 իճ և ձարձատ արած երկու դրամ. ըռազինէ, հաց-
 համեմի հունդ երկու երկու դրամ. տուղտ, թորթ,
 ձարխոտ, մանիշակ, նոնոֆար, կարմիր վարդ մի մի
 դրամ. եփէ ու քամէ 'ի վերայ կոշկու մի շաքարի.
 և անձ 'ի վերայ դգալ մի նշի ձէթ, և խմէ : Ըստ ըզ-
 մարմինդ ջեր պահէ այդ երեք օրտ. և 'ի յամէն ա-
 հոկ կերակրոց պատրաստ կալ, 'ի թթուէ, 'ի կծուէ
 և յաղի իրաց. հաւ եփած կամ խորված, շշկի միս,
 կամ զառան, կամ ուլոյ, զովին և բանջար, և անաւ
 բատ գինի. բայց պարկեշտ ուտել և խմել, և ոչ աւել-
 լի : Ար զգեղն առնուլ կամենայ՝ որովայնսն սարկիկ
 պիտի, որ հովութի չլինի յորովայնս, ոչ խոցտուկ,
 ոչ մաղձարժ, զի մահուչափ մնասէ՝ թէ յառաջ
 յորովայնս արատ կենայ. և դեղին հետ 'ի հովէ պա-
 րատ կենայ. և թէ ժամն ջերմն լինի, զմարմինն ա-
 ւելի չպիտի խողհրել. և երեք օր զայդ պատրաստ կե-
 րակուրդ կեր հետ դեղին, զատ 'ի բանջրէն՝ և ջեր
 կենալ :

Ըստ թէ դեղն փակուց այրնէ, նշանն այն է՝ որ
 փորն չկապի, և դեղին համն 'ի ստամոքացն գայ.
 պարտ է մինչև սրբի դեղն 'ի ստամոքացն՝ 'ի կից կից

տաք ջուր խմել և շրջել՝ որ փակոյցն 'ի վեր դայ, և հետ շող ճուլապ խմէ, և պահ մի կենայ՝ որ փակոյցն 'ի վայր ելնէ: Ալ թէ խոստուկ ունենայ, առ հինգ դրամ մանիշակ, եռցո, և քամէ 'ի վերայ տասն դրամ շաքարի. և թէ լուծութի ունենայ հետ խոցտուկին, դգալ մի պզրղատուն և ըռահնի հունդ բովհրէ, և հետ մանիշակ ճուլապին տուր որ խմէ: Ալ թէ կապի կարիք չկայ, մանիշակ ճուլապդ մէն տուր, որ խմէ. և զուտքն եփած մախրըջուրն դնել՝ կապէ: Հաւկթի դեղնուցն, և 'ի ներք սակաւ մի կիր, որ զերդ փազաղ լինի, 'ի վերայ փոքր փորոյն կապէ. և թէ հով դիպի, կամ խոցտուկ շարժի, կամ կրկնակի լուծումն լինի, զայդ կապերտ արա: Այլ յառաջ ջրէ պատրաստ կենայ պարտ է՝ որ չմնկի յայտ, զի մահօրն 'ի մօտ է:

Երապ և մաղձդեղ, որ քաղէ զսափրան և զդեղնութիւն: Առ երեք դրամ դարիսենի, ջնջխէ և ձգէ 'ի նուկրայն. և երեք դրամ անխոն. սուամպուլ, մազտաքէ երեք երեք դրամ. մուխլաղրախ՝ երեք դրամ. աղա 'ի հաւանն ընդ իրար, և ձգէ 'ի նուկրայն, լից 'ի վերայ երկու հարիւր դրամ՝ ջուր, և եփէ որ երեքէն մէկն մնայ. առ 'ի յետ և դիր 'ի զատ, և քամէ, և խառնէ յայդ ջուրտ հարիւր չորս դրամ սերկեւիլի ջուր. և ձգէ 'ի ներք երկու հարիւր դրամ շաքար, և եփէ՝ զերդ որ այլ շարապի ռասմ է, ինչ մնայ ամէնտ երկու հարիւր դրամ. և ապա ձգէ 'ի ներք քսան դրամ վարդեջուր, և առ 'ի զատ՝ որ հովնայ. և ձգէ 'ի ներք տասն դրամ սակամնի. առնել լոյն տասն դրամ:

Այնպէ լուծման մաճունի այս է, որ օգտէ կողընջի, և նամ ցեղ մաղձոյ: Առ սերկեւիլ կամ խնձոր, կտրէ և եփէ զինուով. ծեծէ՝ որ ընդ մաղն 'ի վայր ելնէ, դրամակշեռ երեք հարիւր. առ մեղր և եփէ, և զուֆրն առ վեցհարիւր դրամակշիռ. առ թրրպուլթ, հալիլէ քապուլի և դեղին, և պալիլաճ՝ 'ի

կտէն հանած, սև հալիլայ, շիրամլաճ, մանիշակ, յա
մէն մէկէ քսան դրամ. աֆթիմոն տասն դրամ. ա-
նիսոն, մազտաքէ, զանճապիլ, քիթրէ հինգ հինգ
դրամ:

Ըստ ուրիշ է: Ըստ սուամպուլ, խարանֆուլ մի մի
դրամ. դարաֆուլ, որ է դարապղպեղ, երեք դրամ
ըռուպ, ալսուս հինգ դրամ. պատպայիճ քսան դրամ.
սուրինճան տասն դրամ. սուրգիտան տասն դրամ. զա-
րիզոն քսան դրամ. փեննայ հինգ դրամ. զաֆրան մի
դրամ. պղպեղ երեք դրամ. դարիսեն հինգ դրամ.
աղան և մաղէ. և եփէ զմեղրն և զխնծորն ընդ իրար,
մինչև 'ի թանձրութի դառնայ, և առ դիր 'ի հոյն.
և նշի ձիթով մշխէ զայս լոսած դեղերս, և 'ի ներս
լից, և խառնէ ինչոր հոյնայ, որ չկուտկաի դեղերս.
և տուր ամէն կարեց վեց դրամէն մինչև 'ի տասն՝ ըստ
ուժոյն. ապա այլ աւելի մի տար:

Ս ան մաճունի՝ որ լուծումն առնէ, և հանէ ըզ-
քամին յաղեցն, և սրբէ զստամոքսն 'ի պաղամէ, և
օգտէ կողնջի, և հալածէ զթուխմայն, և զըորթոն՝
որ լինի 'ի ստամոքացն 'ի բերանն, և 'ի պաղամէ սրբ-
բէ: Ըստ ամրաւ ընտրած վաթսուն դրամ. դիր 'ի ա-
ման, և լից 'ի վերայ բարկ քացախ գինուոյ վաթսուն
դրամ. և դիր օր մի և գիշեր մի 'ի թրջոց և ձեռօք
աճուէ, և ընդ խոշոր մաղ 'ի վայր անցո. և քանի
զիր չաքդ՝ սպիտակ մեղր առ 'ի յինքն խառնէ, և զան-
ճապիլ, դարիսէն, պղպեղ երեք երեք դրամ. սա-
տափի տերև չորս դրամ. նուշ կեղևած չորս դրամ.
սակամոնի երկու դրամ և կէս, սպիտակ թրպուլթ՝
քերած զգրուցի կեղևն, երկու դրամ. զայս դեղերս
ծեծէ և զնուշն՝ ուրիշ ուրիշ, և յայտ մեղրտ և
ամրաւդ խառնէ, և շաղէ՝ որ միաւորի, և յաման
դիր. երբ 'ի պէտս անկանի որ յայս ցաւերս, առցէ
'ի սմանէ ըստ ուժոյն, թէ պիտի լուծման՝ առնու
ուժով, հինգ դրամ, և ոմանք չորս և թէ կողնջն
ուժով լինի, դու եօթն դրամ առ. օգտէ աստու-
ծով:

Սփռւի վտան արեան և խիստ լուծման : Առ քահանայար , և յատպէ , ճուլինար , և աղբրաց արիւն , գղթոր , քաղցր նուան քիթ , սև չամի կուտ կամ խաղողի , աղննձէ զինքս , և լեսէ խիստ մանտր . և եթէ որ յայս ցաւերս անկանի , դու տո՛ւր զինքս թերխուրով հաւկթով , կամ խնծորի շարապով , կամ հապալասի . և թէ հետ կերակրոյ կարես տալ՝ զինչ և իցէ կերակուրն , երկու կամ երեք տարպայ . թէ չօգտէ , դու այլ մի մնար հիւանդին :

